Pierre Antonetti

Familia Medici

68

Microsinteze

CORINT

Redactori:
Antonia Kacsó, Lia Decei
Tehnoredactare computerizată:
Eugen Fomino
Coperta:
Walter Riess

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ANTONETTI, PIERRE
Familia Medici / Pierre Antonetti; trad.: Narcisa Şerbănescu. - Bucureşti: Corint, 2004
ISBN 973-653-604-1
I. Şerbănescu, Narcisa (trad.)

94(450) "15" Medici

Pentru comenzi şi informaţii adresaţi-vă la:
Editura CORINT
Difuzare şi Clubul Cărţii
Str. Teodosie Rudeanu nr. 21, Sector 1, Bucureşti
Tel.: 222.19.49, 223.19.28; 260.10.26; 222.40.34. Fax: 222.71.78
www.edituracorint.ro; e-mail: vanzari@edituracorint.ro

Pierre Antonetti
LES MÉDICIS

Format: 16/54 x 84
Coli tipo: 9

Tiparul executat la:

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31,
sector 5, Bucureşti, ROMÂNIA

fed print
tipografie
O societate Butan Gas
Tel.: 411.00.55; 411.47.76 fed@promo.ro

PIERRE ANTONETTI

FAMILIA MEDICI

Traducere: Narcisa Şerbănescu

CORINT
Bucureşti, 2004

DE ACELAŞI AUTOR

La vie quotidienne a Florence au temps de Dante, Ed. Hachette, Paris, 1992.

Histoire de Florence, PUF, Paris, 1996.

Savonarola, Ed. Perrin, Paris, 1999.

Histoire de la Corse, Ed. Robert Laffont, Paris, 1990.

Louis-Philippe, Ed. Fayard, Paris, 1994.

INTRODUCERE

Medici este un nume bine cunoscut tuturor celor instruiţi, care au citit despre vestita Florenţa. Iar pentru că istoria acestei familii este intim legată de cea a Franţei, toată lumea a auzit de Caterina de Medici, al cărei nume evocă teribila Noapte a Sfântului Bartolomeu, şi de capricioasa regină Maria de Medici, soţia lui Henric al IV-lea, cunoscut ca fiind cel mai popular rege al francezilor. În schimb, foarte puţini ştiu că aceeaşi glorioasă familie a dat şi doi papi.

Prezenta lucrare îşi propune să ofere o scurtă sinteză a istoriei acestei familii florentine care nu s-a mulţumit să-şi exercite puterea doar asupra Florenţei timp de trei secole, ci a ocupat şi tronul Sfântului Petru şi pe cel al Franţei timp de mai multe decenii. Lipsa spaţiului nu ne îngăduie să ne ocupăm pe îndelete de fiecare membru în parte; de aceea ne-am oprit doar la figurile cele mai reprezentative. Acest lucru a fost uşor de realizat în cazul celor doi suverani pontifi şi al celor două regine ale Franţei. Nu a fost însă la fel de uşor şi pentru conducătorii Florenţei, fapt pentru care – ca să nu dăm decât un singur exemplu – cardinalii din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea nu s-au bucurat de atenţia pe care ar fi meritat-o.

O altă dificultate a constat în imposibilitatea materială de a acorda istoriei Bisericii şi Franţei locul cuvenit în momentul evocării papilor şi reginelor Franţei. Am fost nevoiţi aşadar să ne limităm la o simplă schiţă şi să considerăm contextul politic şi religios ca fiind bine cunoscut. Cât despre acei membri ai Casei de Medici care

au guvernat în Florenţa, cititorul este rugat să se raporteze la lucrările generale despre istoria Florenţei.

Dacă ar fi să considerăm în mod obiectiv istoria evenimentelor la care a participat familia Medici, vedem că aceasta se împarte, în ceea ce priveşte Florenţa şi cârmuirea sa, în două perioade distincte, atât pe plan cronologic, cât şi pe cel al instituţiilor. Din punct de vedere cronologic, există o împărţire netă, pe de o parte, între secolele XIII-XIV şi al XV-lea, iar pe de altă parte, între secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. De la origini şi până la sfârşitul secolului al XV-lea, Medici sunt o familie de burghezi întreprinzători şi inteligenţi, de bancheri bogaţi care, începând din anul 1434, ajung la putere. Însă, din punct de vedere politic, nici unul nu este altceva decât un *civis primus inter pares*, în cadrul instituţional al Republicii ale cărei structuri esenţiale au fost menţinute chiar şi atunci când ajunseseră „regii fără coroană" ai Florenţei. Situaţia va fi cu totul alta chiar de la începutul secolului al XVI-lea, când vor repune stăpânire asupra oraşului. Renunţând la ficţiunea republicană, golită deja de sens încă de mai multe decenii, ei se integrează în sistemul monarhic, în varianta sa de ducat şi de mare ducat. Nereuşind să devină regi (au fost nevoiţi să se mulţumească cu titlul de „Alteţă Serenisimă"), nu s-au lăsat până când nu şi-au măritat fiicele cu membri ai caselor domnitoare din Europa Occidentală. Succes inegal, însă cei din dinastia de Valois şi de Bourbon nu s-au sfiit să-i primească bucuroşi în sânul lor.

În istoriografia republicană s-a pus mult timp problema beneficiului pe care Florenţa putea să-l obţină din trecerea de la forma republicană la forma monarhică. Un cunoscător competent de talia unui Perrens, extrem de pătruns de idealul republican, nu avea cuvinte suficient de dure la adresa membrilor familiei Medici, numindu-i tirani,

duşmani ai libertăţilor şi capitalişti exploatatori ai poporului. Este motivul pentru care, după ce consacră mai multe volume istoriei republicii florentine, el expediază într-un singur volum secolele dominaţiei exclusive a Medicilor.

Lucrarea de faţă nu conţine nimic asemănător. Desigur, cu excepţia lui Cosimo I, nici un alt membru al familiei Medici din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea nu poate suferi comparaţia, în materie de grandoare politică, cu Cosimo cel Bătrân sau cu Lorenzo Magnificul. Dar ce descendenţă dinastică a produs vreodată o sultă neîntreruptă de mari oameni de stat? Adevărul ne obligă să recunoaştem că, în secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, majoritatea celor din familia Medici s-au limitat să-şi etaleze bogăţia şi fastul curţii numai pentru a se face remarcaţi. Iar Istoria le-a rezervat una dintre cele mai crude ironii, plasând la sfârşitul destinului lor politic un prinţ – cel mai demn de milă la vremea respectivă şi o ruşine a întregii familii.

Însă toţi aceşti principi măreţi, mediocri sau jalnici au fost animaţi de pasiunea mecenatului şi de gustul pentru operele de artă, ceea ce a conferit oraşului o mare parte din strălucirea şi renumele de care continuă să se bucure în domeniul cultural. Ei şi-au manifestat această dragoste faţă de artă nu numai pe malurile fluviului Arno, ci şi pe tronul Franţei şi al Sfântului Petru. Şi numai pentru aceasta şi merită să fie iertaţi.

Istoria familiei Medici este „o comedie într-o sută de acte". Pe câtă măreţie, tot pe atâta mediocritate şi chiar josnicie. Tragicul se învecinează cu comicul şi chiar cu farsa. Cum ar putea fi uitate o seamă de figuri precum Cosimo cel Bătrân, Lorenzo Magnificul, Cosimo I, regina Caterina şi nu în ultimul rând, cu toate mârşăviile comise, patetica figură a lui Gian Gastone?

PARTEA ÎNTÂI

„REGI FĂRĂ COROANĂ" (SECOLELE XIII-XV)

Originile

Originile familiei Medici sunt ascunse în negura timpului. Un fapt este sigur, şi anume că provine din regiunea Mugello, aflată pe valea râului Sieve, afluent al fluviului Arno, la o distanţă de aproximativ treizeci de kilometri la nord de Florenţa, zonă în care membrii acesteia deţineau terenuri şi ferme. Însă care să fie legătura cu numele de „Medici" (medici), pe care par să-l justifice micile buline (*palle*) de pe blazon, reprezentând nişte pilule?

Ei apar în istoria Florenţei abia la începutul secolului al XIII-lea, o dată cu alegerea unuia dintre membri (Chiarissimo) în Consiliul Comunei. Pe atunci, se aflau instalaţi în cartierul Pieţei Vechi şi figurau în Corporaţia agenţilor de schimb („Arte del Cambio"). În acest context, acele *palle* de pe blazon ar fi putut reprezenta nişte besanţi (*bisonti*), o măruntă monedă bizantină răspândită pe atunci în întreg Occidentul şi care figurează pe blazonul corporaţiei „Arte del Cambio". Numărul acestor *palle* variază în timp, de la trei la şase (în secolul al XV-lea), dintre care una albastră, purtând o floare de crin – simbolul regalităţii în Franţa –, titlu acordat prin graţia regelui Ludovic al XI-lea.

Integraţi în viaţa economică a Florenţei, membrii familiei Medici urcă încet treptele puterii politice. Ardingo este ales

prior[1] în anul 1291, apoi gonfalonier[2], cea mai înaltă funcţie a Republicii, în anul 1296. Fratele său, Guccio, ocupă aceeaşi funcţie în 1299, ca şi Averardo în 1314. Pe la mijlocul secolului al XIV-lea, unul dintre ei, care comanda miliţiile florentine, va pieri în asediul oraşului Lucca, soldat cu un imens eşec. Fratele acestuia, Francesco, îl va răzbuna complotând împotriva lui Gauthier de Brienne, tiran al Florenţei, izgonit de populaţia oraşului în anul 1343. În această primă jumătate a secolului al XIV-lea, familia Medici formează un clan (*consorteria)* numeros *(*alcătuit din nouă familii), însă divizat.

Ocupă totuşi un loc important în rândul clasei conducătoare: din 1291 şi până în 1343, 28 dintre ei sunt aleşi *priori*. Ascensiunea lor socială este datorată şi alianţelor matrimoniale pe care le fac cu cele mai puternice familii florentine, Cavalcanti, Donati, Rucellai. Cu toate acestea, se înscriu în rândurile burgheziei comerciale numită „a popularilor" (*popolani),* opusă aristocraţiei feudale – „grandi" (sau „magnati").

Caracterul lor violent (din 1342 şi până în 1360, cinci dintre ei sunt condamnaţi la moarte pentru crime sângeroase) îi ţine departe de funcţiile onorifice ale Republicii, cum ar fi misiunile diplomatice sau funcţia de *podesta*[3]. În afară de aceasta, nivelul lor de viaţă este cu mult sub acela al familor celor mai bogate: astfel, în 1364, ei au de plătit o taxă de 304 florini, în vreme ce familia Strozzi avea de achitat o sumă în valoare de 2 062 de florini. Locul pe care îl ocupă în rândul clasei conducătoare este, aşadar, destul de modest.

---

1 Prior — din lat. *prior,* primul, superior al unei comunităţi religioase.

2 Gonfalonier – „purtător de steag", ofiţer de justiţie în republicile italiene din Evul Mediu.

3 Podesta – „împuternicit" (ales de obicei din afara Florenţei), prim magistrat al cetăţii.

Ciuma din 1348, care face ravagii în Florenţa, le-a permis oare să ia locul întreprinzărilor decimaţi de groaznicul flagel? S-ar părea că da, deoarece această împrejurare îi este prielnică unuia dintre ei, Vieri di Cambio, care ajunge să ocupe astfel primul loc între bancherii florentini, devenind bancher al papilor şi deschizând filiale la Genova, Veneţia şi Bruges. Şi cum se întâmplă întotdeauna la Florenţa, bogăţia deschide larg porţile puterii politice: din 1348 şi până în 1378, 19 membri ai familiei Medici sunt aleşi *priori*.

În acelaşi an, unul dintre ei, Salvestro, se evidenţiază într-un episod al răscoalei ciompilor (*tumulto dei Ciompi*) unde joacă rolul de apărător al oamenilor de rând împotriva capitaliştilor din „Parte guelfa". Ales la 1 mai în funcţia de gonfalonier de justiţie, el se va ridica imediat ca apărător al micilor meşteşugari, victime ale crizei economice, şi al lucrătorilor postăvari („ciompi"), victime ale recesiunii. Abia ales, el prezintă în faţa Senioriei (*Signoria*) un proiect de amnistie în favoarea victimelor legii de *ammonizione* prin care erau excluşi de la funcţiile publice cetăţenii suspectaţi că ar fi simpatizat cu ghibelinii. Respinsă de Seniorie, această propunere este votată de Consiliul poporului. Votul acesta dă semnalul unei revolte populare, pregătită de ciompi. Între 18 şi 22 iulie sunt incendiate palatele marilor familii care ţineau de „Parte guelfa". Însă atunci când vine reacţiunea, Salvestro era deja izgonit. În pofida acestui eşec final, el va rămâne, ca şi familia sa, tipul burghezului prieten al clasei mijlocii şi al „poporului mărunt" *(popolo minuto)*.

În anii care urmează după *tumulto dei Ciompi*, familia Medici cade victimă persecuţiei „magnaţilor" şi a celor din „Parte guelfa", conduşi de familia Albizzi şi o parte a oligarhiei din lumea afacerilor. Cu toate acestea, membrii ei

continuă să joace un rol minor în rândul opoziţiei faţă de marii capitalişti. Ei vor abandona cu prudenţă terenul politic, cantonându-se în lumea afacerilor şi îndeosebi în cea a băncilor, care le va permite ascensiunea.

Giovanni di Bicci (1360–1429)

Această ascensiune începe cu Giovanni, numit Giovanni di Bicci, fiul lui Averardo, el însuşi numit „Bicci", mort în 1363. Născut în 1360, Giovanni îşi va începe cariera în banca vărului său, Vieri. Devine în curând asociatul, apoi succesorul acestuia, în 1393, când Vieri se retrage din afaceri, cedându-i partea sa lui Giovanni. Căsătorindu-se cu Piccarda Bueri, care se trăgea dintr-o bogată familie florentină şi a cărei zestre îi permite să devină majoritar în cadrul băncii din Roma a lui Vieri, Giovanni îşi va deschide, în 1397, propria companie la Florenţa, în asociaţie cu alţi doi florentini, fiind şi în acest caz puternic majoritar. Succesul îi surâde imediat, astfel că deschide o filială la Veneţia, la începutul secolului al XV-lea.

Prosperitatea de care se bucură banca îi permite să cumpere, în 1402, un atelier de ţesut lână, apoi, în 1408, un al doilea atelier; pe primul îl va pune pe numele fiului său mai mare, Cosimo (care nu are decât 13 ani la data respectivă), iar pe al doilea pe numele fiului mai mic, Lorenzo.

Iată-l aşadar, la început de secol al XV-lea, bancher (sediilor din Florenţa, Roma şi Veneţia le-a adăugat o sucursală la Gaeta şi o alta la Neapole) şi totodată întreprinzător în industria textilă. Capitalul său îl plasează în rândul celor mai bogaţi oameni din Florenţa. Beneficiile considerabile pe care le obţine (151 000 de florini în

perioada 1397–1420) sunt investite, pe de o parte, în circuitul bancar şi industrial, iar pe de altă parte, în proprietăţi imobiliare (case în Florenţa, terenuri şi ferme în Mugello). Creşterea progresivă a taxelor pe care le achită îl situează, în anul 1427, pe locul al treilea în rândul florentinilor bogaţi.

Deşi puţin preocupat de politică, este ales *prior* în 1402, 1408 şi 1414. În 1407 este numit *podesta* de Pistoia, fiind considerat de concetăţenii săi drept un bărbat influent şi plin de înţelepciune.

Bogăţia şi influenţa de care se bucură sunt atât de mari încât nu ezită să-l adăpostească în palatul său pe papa Ioan al XXIII-lea, care fusese destituit de Conciliul din Konstanz, plătind răscumpărarea cerută de împărat pentru eliberarea acestuia. După moartea papei, Giovanni, care este executorul testamentar al acestuia, îi va ridica la Baptisteriu, în 1419, un cenotaf măreţ, operă a artiştilor Donatello şi Michelozzo.

În 1420 se retrage din afaceri, pe care le încredinţează celor doi fii ai săi, Cosimo şi Lorenzo, putând să se dedice în sfârşit studiilor, sub îndrumarea celor mai buni umanişti din oraş.

La moartea sa, în 1429, lasă o imensă avere (estimată la 180 000 de florini). Funeraliile sale sunt fastuoase: împăratul, statele italiene îşi trimit reprezentanţi la ceremonie.

În concluzie, Giovanni este „părintele fondator” al băncii Medici, pe care a adus-o pe prima treaptă a capitalismului florentin.

Cosimo cel Bătrân (1389–1464)

Cosimo, fiul cel mare al lui Giovanni di Bicci, s-a născut în 1389. Primeşte o educaţie umanistă, bazată pe latină şi greacă, însă cunoaşte de asemenea franceza şi germana. Tatăl său îl iniţiază de timpuriu în afaceri; după cum s-a văzut, încă de la vârsta de treisprezece ani îl pusese în fruntea unui atelier de prelucrat lână, trimiţându-l totodată în numeroase călătorii de inspecţie a filialelor băncii paterne. Lipseşte doi ani, începând din 1414, când parcurge Germania, Franţa şi Flandra, apoi petrece trei ani la Roma, în cadrul filialei Medici. Astfel, dobândeşte o seamă de cunoştinţe din lumea băncilor. Căsătoria lui cu Contessina, vlăstar al unei vechi şi bogate familii de bancheri – familia Bardi (care se redresase după crahul din 1343, provocat de imposibilitatea în care s-a aflat regele Eduard al III-lea al Angliei de a-şi achita datoriile pe care le contractase de la bancherii italieni din Londra, confruntat fiind cu o serie de grave eşecuri în timpul campaniei sale împotriva Franţei) – îi asigură viitorul în Almanahul „Gotha" florentin.

Începuturile sale în viaţa politică nu sunt dintre cele mai uşoare. Florenţa era dominată pe atunci de clanul Albizzi, al cărui şef, Rinaldo, vedea în Cosimo un adversar de temut, în calitatea lui de reprezentant al clasei de mijloc, ostilă războiului împotriva oraşului Lucca, război dorit de Albizzi şi de aliaţii acestora şi care secătuia finanţele Republicii. Rinaldo nu vede decât o singură soluţie pentru a-l elimina pe Cosimo: închisoarea şi condamnarea la moarte sau la un lung exil. Astfel că îl atrage, sub un pretext oarecare, în palatul Senioriei, îl prinde şi îl întemniţează, până la judecarea sa. Dar Cosimo, corupându-l pe gonfalonier, fuge, după ce este condamnat

la un exil de zece ani la Padova (septembrie 1433). Familia sa este persecutată, iar şefii ei exilaţi.

Acest exil, petrecut la Veneţia, unde i s-a rezervat o primire călduroasă, nu durează decât un an. Sprijinul papei Eugeniu al IV-lea, venirea la putere a unui nou guvern care anulează exilul îi vor permite lui Cosimo să se întoarcă încă din octombrie 1434 la Florenţa, unde i se face o primire triumfală.

Prima sa grijă este să-şi elimine adversarii, alungându-i departe. Acelora dintre prieteni care considerau răzbunarea lui excesivă le răspundea că preferă un oraş depopulat în locul unui oraş pierdut şi că politica nu se face cu rugăciuni. Trebuie subliniat totuşi că el nu se face vinovat de nici o vărsare de sânge.

În timpul celor treizeci de ani în care a condus Florenţa, fără nici un titlu special, ci ca simplu cetăţean, Cosimo a aplicat câteva reguli simple. Prima constă în neutralizarea opoziţiei politice prin exilări (practică curentă în democraţia florentină) sau sau prin utilizarea armei fiscale, despre care se spunea că o foloseşte „ca pe un pumnal", şi care consta în majorarea taxelor de către o comisie formată din oameni devotaţi lui. Aceste „redresări fiscale", cum le numim în ziua de azi, puteau fi atât de ridicate încât ruinau victima. Cazul cel mai scandalos a fost acela al lui Palla Strozzi, bancher bogat, om integru şi în plus umanist şi un adevărat mecena, care se folosise totuşi de influenţa de care se bucura pentru a obţine întoarcerea lui Cosimo, în 1434.

Dând dovadă de acelaşi cinism, Cosimo îşi favoriza prietenii, aceştia îmbogăţindu-se din spolierea adversarilor alungaţi (exilul fiind însoţit de confiscarea bunurilor).

Celălalt principiu fundamental al politicii lui Cosimo consta în manipularea organelor constituţionale prin

introducerea în cadrul lor a unor oameni devotaţi clanului Medici. Aceasta era sarcina acelor *accoppiatori*, funcţionari aleşi, însărcinaţi cu întocmirea listelor electorale din care erau eliminaţi potenţialii inamici ai „principelui". Cosimo, care îi alegea personal, nu va ezita să se facă şi el ales, la nevoie, în această funcţie.

Iar atunci când aceste precauţii erau insuficiente, recurgea la un fel de comisii extraordinare, tradiţionale în cadrul democraţiei florentine, numite *balie*. Formate din oameni fideli lui Cosimo, acestea puteau neutraliza, după bunul lor plac, consiliile Republicii prin votarea unor legi pe care aceste consilii le-ar fi respins. Încununarea acestui sistem a fost *balia* din 1458, care a creat un Consiliu format din o sută de membri printre care nu se numărau decât clienţii politici ai familiei Medici. Celelalte consilii nemaijucând decât un rol secundar, se poate spune că acum Cosimo „controla, prin intermediul oamenilor săi, toate rotiţele statului" (Cloulas).

Opoziţa este plasată în fine sub supravegherea unei adevărate poliţii politice (cei „Opt de gardă"), care, prin intermediul exilurilor şi al privării de drepturi civice, o va face inofensivă.

Cosimo nu este numai un om politic lipsit de scrupule, ci şi un fiu demn al tatălui său, Giovanni di Bicci, cu alte cuvinte, un bancher avizat. El lasă neschimbată structura holdingului familial şi, urmând exemplul tatălui său, adaugă la activitatea bancară una industrială, cumpărând, împreună cu fratele său Lorenzo, un atelier de fabricare a mătăsii. Devine de asemenea negustor, importând produse de lux din Orientul Apropiat, blănuri din Rusia, tapiserii din Flandra şi nici un scrupul religios nu îl reţine să facă comerţ cu sclavi din Orient. Însă ca prieten al umaniştilor, el importă şi manuscrise greceşti. Atât pentru

propria industrie textilă, dar şi pentru alţi întreprinzători florentini din acelaşi domeniu, importă vopsele (cârmâz şi indigo) şi alaun, un produs indispensabil pentru fixarea culorilor. Îşi cumpără până şi galere (trei la număr), pentru transportul lânii brute englezeşti.

El îşi diversifică cu prudenţă activităţile în sectorul bancar. Sediul din Florenţa este specializat în schimburi şi depozite, cel din Veneţia în comerţul internaţional cu Orientul Apropiat, iar cel din Bruges cu Europa de nord. La Roma este nu numai bancher al papilor, dar şi comerciant de produse orientale de lux. La Milano, domeniul bancar şi cel comercial funcţionează împreună.

Aflat în cel mai înalt grad de prosperitate, holdingul creat de Cosimo numără opt sedii: Florenţa, Roma, Veneţia, Milano, Geneva, Avignon, Bruges şi Londra. Nu toate sunt însă la fel de prospere. Unele vor fi mai mult afectate decât celelalte din cauza conjuncturii economice sau politice pline de neprevăzut. Dar nici unul nu va cunoaşte o adevărată criză, datorită prudenţei lui Cosimo, care nu abdică de la câteva principii majore: capitalul social al fiecărui sediu este majoritar în mâinile unui Medici; el însuşi deţine controlul efectiv al derulării afacerilor; directorii regionali sunt obligaţi să întocmească în mod regulat rapoarte precise şi să se ferească de orice iniţiativă personală. Astfel, asistat de directorul sediului din Florenţa, Giovanni d'Amerigo Benci, el a putut face faţă dificultăţilor temporare ale unora dintre sedii, ca de exemplu cel din Roma, între 1458 şi 1464, şi cel din Veneţia, între 1451 şi 1454. De fiecare dată, reuşeşte să restabilească situaţia. Dar în pofida prudenţei care îl caracteriza, va asista neputincios la schimbările conjuncturii internaţionale, la progresul spectaculos pe care îl înregistrează industria engleză a lânii, la expansiunea

Imperiului otoman, al cărui punct culminant este căderea Constantinopolului, în 1453. Astfel că, la moartea lui Cosimo, la 1 august 1464, holdingul creat de el începuse să intre deja în declin. S-a pus chiar întrebarea dacă ar fi putut opri „un declin care sfârşea într-o prăpastie” (R. de Roover). În momentul în care Cosimo îşi încheie activitatea, trebuie notaţi factorii pur conjuncturali: moartea lui Giovanni d'Amerigo di Benci, remarcabil „manager”, a cărui competenţă nu fusese egalată decât de integritatea şi devotamentul său, şi retragerea lui Cosimo, lăsând câmp liber celor doi fii ai săi, Giovanni şi Piero, care nu au însă calităţile necesare pentru conducerea acestui imperiu bancar şi comercial.

În ciuda slăbiciunilor structurale, dar mai ales conjuncturale, în 1457 holdingul lui Cosimo era încă unul dintre primele din Florenţa, depăşindu-i cu mult pe ceilalţi bancheri (Rucellai, Quaratesi, Pazzi, Capponi, Baroncelli). Averea lui era estimată, în acelaşi an, la peste 152 000 de florini. Numărul total al servitorilor se ridica la aproximativ cincizeci de oameni... iar şeptelul bovin la 120 de perechi de vite.

Aceste calităţi eminente de om de afaceri sunt dublate de talentul politicianului. Politica sa externă este cea mai bună dovadă. Pentru a se opune în mod eficient imperialismului adoptat de cei din familia Visconti, sub stăpânirea cărora se afla Milano, Cosimo se bucură de sprijinul Veneţiei şi al Sfântului Scaun. Dar, în 1451, atunci când prietenul său, condotierul Francesco Sforza, succede familiei Visconti, Cosimo, care îl cunoaşte şi îl apreciază, semnează un tratat de alianţă cu el. Acest tratat, extins la Genova, la Mantova şi la regele Franţei Carol al VII-lea, îi permite să nu se mai teamă de nimic din partea foştilor săi aliaţi. Războiul care urmează nu

modifică echilibrul de forţe. Căderea Constantinopolului în mâinile otomanilor în anul 1453 convinge statele italiene de necesitatea unificării lor în faţa unui duşman puternic şi îndrăzneţ. Înţelegerea pecetluită la Lodi, în 1454, îi asigură Italiei o pace internă de patruzeci de ani. Meritul acestui succes nesperat îi revine, în mare parte, lui Cosimo, acesta beneficiind, pe deasupra, de prietenia lui Ludovic al XI-lea, care îl considera, pe bună dreptate, unul dintre oamenii de stat cei mai avizaţi din Peninsula Italică.

Ultimul aspect al personalităţii lui Cosimo este mecenatul. Pasionat de cultura clasică, ascultător atent al umaniştilor, al căror prieten şi protector devine, el îi găzduieşte în vila sa, la Careggi, ia parte la reuniunile lor savante de la Academia platoniciană, intuieşte geniul tânărului Marsilio Ficino, fiul medicului său, îi plăteşte acestuia studiile şi întocmeşte pentru prietenii săi literaţi o bogată bibliotecă de manuscrise clasice, care, sporindu-şi treptat fondurile, devine viitoarea bibliotecă „laurentină”.

Cosimo este şi un amator de medalii, de pietre preţioase şi de statui antice. El se află astfel la originea a ceea ce se va numi ulterior „Tezaurul familiei Medici”, una dintre cele mai bogate colecţii de opere de artă pe care succesorii lui, din orgoliu, vor continua să o îmbogăţească, la rândul lor.

În fine, Cosimo are şi meritul de a fi un mare constructor. La iniţiativa lui se restaurează mănăstirea San Marco, în care cere să i se amenajeze propria chilie. Tot el dispune şi restaurarea bisericii San Lorenzo, care devine şi rămâne oarecum biserica familiei Medici. Arhitectul său preferat, Michelozzo, îi construieşte palatul Via Larga, care va deveni, prin succesorii săi, centrul vieţii politice florentine. Sunt restaurate şi mărite vilele sale (Careggi, Cafaggiolo, Trebbio), palatul său de la Milano,

Colegiul italienilor din Paris, mănăstirea dominicană de la Fiesole. Pasiunea aceasta veritabilă pentru arhitectură era, în opinia lui, justificarea cea mai nobilă a bogăţiei sale. Spirit extrem de lucid, avea să-i spună într-o zi bibliotecarului său, Vespasiano di Bisticci: „În mai puţin de cincizeci de ani, ne vor expulza, însă edificiile mele vor rămâne”. Iată motivul pentru care cheltuieşte averi cu diverse construcţii, fiind fericit că poate contribui astfel la înfrumuseţarea oraşului său natal.

Pentru acest mecena desăvârşit lucrează câţiva dintre cei mai mari artişti ai timpului: preafericitul (Il Beato) Fra Angelico, Donatello, preferatul său, pe care îl înconjoară cu o adevărată iubire părintească, Filippo Lippi, pe care îl apără de mânia întemeiată a papei, Andrea del Sarto, Paolo Uccello, Benozzo Gozzoli, Michelozzo, preferându-l pe acesta lui Brunelleschi, care se va simţi ofensat.

În viaţa de toate zilele, Cosimo, care nu are nici o prestanţă şi este conştient de acest lucru (moştenise de la tatăl său un fizic ingrat şi un aer de permanentă tristeţe), conştient fiind că-i lipseşte harul elocinţei, se arată de o mare modestie vestimentară, că de altfel şi soţia sa, Contessina, o stăpână de modă veche, o figură ştearsă, econoamă, devotată cu totul unor „treburi umile, plicticoase şi facile”, lipsită de curiozitate ştiinţifică pe care o lasă în seama soţului ei. Ca şi ea, Cosimo era foarte ataşat de copii şi de nepoţi, suferind tare mult, în 1463, la moartea fiului său, Giovanni, în care îşi pusese mari speranţe, ca şi cum ar fi presimţit mediocritatea fiului cel mare, Piero, succesorul său.

Din ce în ce mai închis în sine şi mai tăcut, caustic şi mizantrop, el vorbeşte puţin, iar atunci când o face foloseşte formule sarcastice, unele dintre ele chiar antologice pentru umorul florentin. Astfel, cu câteva zile

înainte de moartea pe care o presimţea, obişnuia să stea mult timp cu ochii închişi. Soţiei sale, care îl întreabă mirată de ce făcea acest lucru, îi răspunde că în felul acesta se antrenează pentru odihna veşnică.

Sceptic în privinţa oamenilor, era totuşi extrem de credincios şi ar fi vrut să fie înmormântat ca un simplu cetăţean. Nu s-a întâmplat însă cum şi-a dorit, deoarece reputaţia pe care o avea era atât de mare că depăşea graniţele ţării. Papa Pius al II-lea a pronunţat la adresa lui o frază celebră: ,,A fost un rege, chiar dacă nu cu numele". Iar Commynes, care stătuse în preajma lui, spune despre el că a fost „un bărbat demn de a se număra printre oamenii cei mai de seamă". I s-a reproşat că i-a cerut lui Benozzo Gozzoli să picteze, în frescele capelei sale private din palatul Via Larga, evenimentul major al vieţii sale: ţinerea, la Florenţa în 1439, a conciliului care îşi începuse lucrările la Basel în 1432, pentru încercarea unei apropieri între Biserica din Orient şi cea din Occident. În alegerea oraşului Florenţa, Cosimo vedea, pe bună dreptate, recunoaşterea locului eminent pe care îl ocupa Florenţa în cadrul echilibrului european. El a dorit astfel ca splendoarea evenimentului să sublinieze gloria familiei sale, figurând împreună cu toţi ai săi în minunatul cortegiu al Regilor magi, al cărui fast triumfal se desfăşoară pe zidurile casei sale, uimind privirile vizitatorului şi îmbogăţind cunoştinţele istoricului.

Piero, supranumit „Gutosul" (1416–1469)

Succesorului acestui „rege fără coroană" îi trebuia o deschidere intelectuală care i-a lipsit fiului său, Piero. Rezervat, cultivat, înclinat mai mult spre meditaţie decât

către acţiune, însă bolnav de gută, boală care avea să-l şi răpună, el nu fusese iniţiat de Cosimo în afacerile bancare. În tinereţe, a fost totuşi *prior* şi gonfalonier. Excelent diplomat, a ştiut chiar să-i câştige încrederea lui Ludovic al XI-lea, care îi acordă privilegiul de a adăuga trei flori de crini la blazonul familiei Medici. Însă acest băiat „scrupulos şi metodic" (Hibbert) nu era un creier politic. Lucrul s-a văzut foarte clar, chiar de la începutul guvernării sale, când le-a cerut debitorilor tatălui său rambursarea imediată a datoriilor. A trezit astfel o parte a opoziţiei politice, printre care aceea a lui Luca Pitti, un bancher extrem de bogat, care nu ezită să se înţeleagă cu marchizul de Ferrara, în 1466, încercând să-l răstoarne pe Piero prin forţă. Complotul urzit de Pitti, Acciaiuoli şi Strozzi eşuează însă în faţa sprijinului adus lui Piero de către Galeazzo Maria Sforza, stăpânitorul oraşului Milano. Înţelegând că lupta era pierdută, Luca trece de partea lui Piero. Acesta, reluând metodele care îi reuşiseră atât de bine tatălui său, îi exilează pe capii complotului, cu excepţia lui Pitti, şi încheie totodată o alianţă militară cu Milano, Neapole şi Sfântul Scaun. Într-o conjunctură dramatică, a ştiut astfel să-şi salveze regimul.

A ştiut, de asemenea, să-şi atragă bunăvoinţa papei Paul al II-lea, care îi acordă titlul de „depozitar" al Casei de bani a cruciadei şi, o concesie cu mult mai substanţială, dreptul de exploatare a minei de alaun de la Tolfa, care va deveni o sursă majoră de venit a familiei Medici.

Nu a putut, în schimb, găsi soluţia crizei care pusese stăpânire pe sediul băncii sale din Veneţia, pe cel din Londra (unde regele Angliei s-a dovedit a fi incapabil să-şi achite datoriile, din cauza înfrângerii suferite în Războiul Celor Două Roze). Sediul din Bruges are de asemenea de suferit, în urma unor împrumuturi riscate acordate lui

Carol Temerarul, incapabil să le ramburseze. Din fericire, sucursala din Lyon face afaceri prospere, ceea ce contribuie la favoarea de care se bucură din partea lui Ludovic al XI-lea, care îl numeşte membru al Consiliului privat.

Ca şi tatăl său, Piero este un mecena experimentat. El se înconjoară de artiştii favoriţi ai lui Cosimo: în special de Donatello, pe care îl va înmormânta în San Lorenzo, alături de Cosimo, Filippo Lippi, Benozzo Gozzoli, Michelozzo, Paolo Uccelo, cel care pictează pentru el celebra *Bătălie de la San Romano*, Botticelli, în fine, tratat ca un adevărat prieten în palatul Medici, ca un obişnuit al casei. Mergând pe urmele tatălui său, el măreşte neîncetat colecţia de pietre preţioase din Tezaurul familial.

Piero a avut norocul să se căsătorească cu Lucrezia Tornabuoni, o femeie remarcabilă, cultivată, poetă, în felul ei mamă iubitoare, al cărei sprijin necondiţionat i-a mai îndulcit chinurile bolii care avea să-l răpună definitiv la 2 decembrie 1469, la numai 53 de ani, moarte timpurie care îi va lăsa familia oarecum în voia sorţii.

Lorenzo Magnificul (1449–1492)

Fiul său mai mare, Lorenzo (Laurenţiu) Magnificul, nu avea încă douăzeci de ani, astfel că a existat teama ca opozanţii să pună în discuţie legitimitatea familiei Medici. Nu s-a întâmplat însă aşa. Încă de la moartea lui Piero, notabilităţile din Florenţa l-au rugat pe tânărul Lorenzo să ia în mâini destinele Republicii. El va accepta această grea sarcină, considerând – după cum s-a spus mai târziu – că la Florenţa bogăţia nu putea fi păstrată fără deţinerea

deopotrivă a puterii politice şi că interesele familiei sale erau aceleaşi cu cele ale statului.

Adolescentul care ajunsese astfel la conducerea Republicii fără titlu oficial şi fără legitimitate electivă era un tânăr robust şi vioi, cu aspect de luptător, destul de urât la faţă, cu nasul spart, bărbia proeminentă, cu o voce aspră, nazală, într-un cuvânt, cu totul lipsit de farmec fizic. Moştenise însă de la bunicul său, Cosimo, calităţile fundamentale pe care trebuie să le aibă un om de stat.

Primise o bună educaţie clasică, cunoştea temeinic latina, fără a neglija însă marii scriitori florentini ai secolului precedent: Dante, Petrarca şi Boccaccio, a căror influenţă se va face simţită de-a lungul întregii sale cariere scriitoriceşti. Nu împlinise încă vârsta de zece ani şi era deja iniţiat în retorică şi poetică, sub autoritatea lui Cristoforo Landino, iar la Universitate studia greaca pe texte de Platon şi Aristotel, cu profesorul Argyropoulos. În vila familiei Medici, deschisă de Cosimo întrunirilor savante organizate de umanişti, el va fi influenţat de platonism, sub conducerea lui Marsilio Ficino, „mare preot" al noii religii. Pentru a-şi desăvârşi educaţia, este trimis la Roma în compania lui Leon Battista Alberti, care îi explică arta romană. Cultura muzicală — componentă importantă a educaţiei sale – o dobândeşte de la Antonio Squarcialupi, organist al catedralei: cântă la mai multe instrumente, îi place să cânte cu vocea (în ciuda timbrului neplăcut de falset), putând chiar improviza şi compune muzica pentru propriile poeme.

Această cultură variată şi solidă este dublată, în cazul lui Lorenzo, încă de la cea mai fragedă vârstă, de iniţierea în viaţa publică. Figura lui este asociată, încă de timpuriu, cu splendidele festivităţi ţinute la Florenţa în 1459, în onoarea tânărului senior de Milano, Galeazzo Sforza, şi a

papei Pius al II-lea. El se achită cu graţie de aceste sarcini protocolare, publicul florentin obişnuindu-se să vadă în persoana sa pe viitorul principe al oraşului.

Educaţia lui este completată de exerciţiile fizice, în care excelează, şi de plăcerile vieţii câmpeneşti de la vilele familiei sale, unde îi plăcea să stea în preajma ţăranilor şi să tachineze servitoarele. Este un vânător strălucit, înconjurat de haite de câini, de vânători cu copoi şi de minunatele echipaje de cai. Senzual foarte de timpuriu (tendinţă ce se va accentua), el se îndrăgosteşte platonic, încă din 1465 (la vârsta de şaisprezece ani), de frumoasa şi tânăra Lucrezia Donati, care era de altfel măritată şi în onoarea căreia organizează, în 1466, o festivitate publică. În 1469, ia parte la un turnir unde este heraldul aceleiaşi Lucrezia, deşi era logodit acum cu Clarissa Orsini, cu care avea să se căsătorească nu după mult timp. Cu dezinvoltura tinerilor de bani gata, înconjurat de o *brigata* (trupă) de prieteni de aceeaşi vârstă şi condiţie, o ţine în petreceri şi se înhăitează cu oameni de tot soiul ori de câte ori i se iveşte ocazia.

Lorenzo duce aşadar, până la moartea tatălui său, o viaţă lipsită de griji şi frivolă, demnă de un tânăr patrician dedat plăcerilor unei adevărate *dolce vita*. El este însă şi un mare amator de poezie şi chiar de la vârsta de paisprezece ani începe să compună poeme (balade, „sextine”, „cântece”, sonete) în care străbate în mod evident influenţa poeziei toscane de dragoste din secolele precedente şi îndeosebi cea a lui Dante şi Petrarca, autorii săi preferaţi.

Îngrijorată de atitudinea lui uşuratică, mama sa, Lucrezia, îi găseşte o logodnică în persoana tinerei Clarissa Orsini, descendentă a unei vechi şi puternice familii din Roma, care dăduse Bisericii cardinali şi

arhiepiscopi, pentru a nu mai aminti şi de cei câţiva *condottieri*. Lorenzo acceptă propunerea fără nici un pic de entuziasm. Căsătoria este celebrată la 2 iunie 1469. El are douăzeci de ani şi este atât de indiferent faţă de soţia sa încât nu se teme să poarte drapelul iubitei de suflet cu ocazia unui turnir organizat cu câteva zile înainte de căsătorie. Comportamentul acesta nu-l va părăsi niciodată. Lorenzo îşi va continua viaţa de „flăcău", lăsându-şi soţia să se plictisească în palatul familiei, înconjurată de o armată de copii (nouă, dintre care doar şapte vor supravieţui). Temperamentul senzual care îl caracteriza nu-i impunea nici o restricţie în alegerea iubitelor, printre acestea figurând atât ţărănci, cât şi adevărate doamne din rândul burgheziei florentine (precum Bartolomea Benci). Machiavelli îl va acuza că iubirea fizică i-a ruinat sănătatea. Pe Clarissa o iubea atât de puţin încât, atunci când nefericita îşi trăia ultimele clipe (bolnavă de tuberculoză), el nici măcar nu se afla în căminul conjugal. Putem pune oare această purtare pe seama faptului că soţia sa era lipsită atât de farmec fizic, cât şi intelectual, fiind o femeie fără cultură şi lipsită de curiozităţi intelectuale, căreia nu-i plăcea viaţa mondenă, şi atât de pătrunsă de morga patriciană?

Astfel se prezenta tânărul Lorenzo de Medici atunci când moartea tatălui său, la 2 decembrie 1469, l-a împins brusc pe scena politică. Oligarhii care îl roagă să-şi asume conducerea afacerilor Rebublicii îşi închipiau, fără îndoială, că îl vor putea manevra după bunul lor plac pe acest tânăr fără experienţă politică. S-au înşelat însă amarnic.

Lorenzo moştenise de la bunicul său calităţile unui om de stat: sânge rece în faţa situaţiilor neprevăzute, conştiinţa propriei valori, cunoaşterea slăbiciunilor omeneşti, dispreţuirea adversarului, ura faţă de duşmanul învins şi

voinţa de a-l nimici în totalitate. Să adăugăm la acestea cinismul parvenitului, instalat în fruntea statului, care va face orice pentru a nu mai fi îndepărtat, grija faţă de propriile interese, pe care nu le deosebeşte de cele ale statului, înclinaţia spre intrigă, nevoia de a deţine întreg controlul asupra vieţii cetăţenilor, chiar şi a celor mai nevoiaşi (supraveghea toate alianţele matrimoniale). Şi nu în ultimul rând, aşa cum era normal pentru o familie intrată târziu în viaţa politică a cetăţii, dorinţa de a se simţi egalul familiilor vechi, pe care va încerca să le neutralizeze, recurgând la oameni noi, proveniţi din cercuri modeste şi care datorau totul „principelui”, fără favoarea căruia ei nu ar fi fost nimic. Credincios astfel tradiţiei familiale, Lorenzo va şti să-şi atragă poporul organizând o serie de festivităţi în cinstea cetăţii, glorie legată în mod voit de cea a familiei dominante. S-a observat, pe bună dreptate, că Lorenzo a urmat o anumită evoluţie în practica festivităţilor publice. În vreme ce, în tinereţe, era înclinat spre genul feudal al jocurilor ecvestre, în cadrul cărora burghezul din el se insera în tradiţia aristocratică, el va da apoi acestor festivităţi un caracter popular, ca şi cum ar fi vrut să arate că se simţea extrem de aproape de oamenii de rând.

În această privinţă, şi-a dat măsura talentului de om de stat încă din aprilie 1470. În Prato, duşmanii familiei sale puseseră mâna pe putere. Poporul însă, partizan al Medicilor, restabilise ordinea. Conducătorii revoltei sunt decapitaţi sau spânzuraţi, împreună cu aproximativ douăzeci dintre partizanii lor. Lorenzo, la curent cu aceste evenimente, nu se amestecă. După această represiune, el pare să-i ierte pe complicii conspiratorilor, însă face un joc dublu: o severitate implacabilă împletită cu o atitudine de pacificator şi de arbitru.

Mai exemplar este cazul revoltei de la Volterra. Deşi făcea parte din statul florentin, Volterra se bucura de o anumită autonomie internă. Când se dovedeşte că o mină de alaun, recent descoperită pe teritoriul comunei, era mai bogată decât se crezuse, conducătorii Volterrei reziliază concesiunea acordată unei societăţi de capitalişti în care figurau cei din familia Medici şi prietenii lor din Volterra. Ei pretind semnarea unui alt contract, mai avantajos pentru ei. Deloc satisfăcuţi de propunerile venite din partea societăţii care se ocupa de exploatare, aceştia ocupă mina, decizând exploatarea doar în folosul oraşului lor. Lorenzo cere evacuarea minei, condamnarea instigatorilor revoltei şi restituirea minei primilor ei exploatatori. Confruntaţi cu ceea ce ei consideră o încălcare a justiţiei, cei din Volterra se răscoală şi îi masacrează pe doi dintre societarii prieteni cu Lorenzo. Acesta decide atunci reprimarea, încredinţându-i această sarcină condotierului Federico de Montefeltro, senior de Urbino. Asediul, început în mai, se încheie la 16 iunie printr-o capitulare. În pofida cuvântului dat, oraşul este jefuit şi măcelărit. Familia Medici şi aliaţii lor din Volterra reintră în posesia minei, recăpătându-şi exclusivitatea de exploatare. Tânărul vlăstar al Medicilor (care are doar 23 de ani) îşi dăduse măsura energiei şi a cinismului, specifice unui adevărat om de stat şi capitalist.

Caracterul său ferm şi neclintit, care îl face să dispreţuiască orice sentiment de milă atunci când interesele sale vitale sunt ameninţate, se va arăta într-o lumină crudă cu ocazia reprimării complotului pus la cale de cei din familia Pazzi, în aprilie 1478. Aceasta era o familie veche şi puternică aparţinând aristocraţiei florentine. Mândri de sorgintea lor (pretindeau că familia lor data din vremea cruciadelor), de popularitatea lor (Florenţa le datora

ceremonia numită *Scoppio del carro*), de palatul şi de capela acestuia (una dintre capodoperele lui Brunelleschi), cei din familia Pazzi fuseseră timp îndelungat aliaţii Medicilor; mai ales pe timpul lui Cosimo, care îşi măritase nepoata, Bianca, una dintre surorile lui Lorenzo, cu un membru al acesteia. Cele două familii s-au opus mai întâi în ceea ce priveşte monopolul gestionării minei de alaun de la Tolfa, pe care papa Sixtus al IV-lea o concesionase familiei Pazzi, luând-o astfel din mâinile Medicilor, împreună cu funcţia, foarte rentabilă, de „depozitar" al Camerei apostolice (Tezaurul public al Sfântului Scaun). Lorenzo a fost cu atât mai afectat de aceste decizii pontificale cu cât Sixtus al IV-lea se arătase deja ostil numind în scaunul arhiepiscopal din Pisa, post râvnit de Lorenzo pentru familia sa, un aliat al familiei Pazzi (octombrie 1474). El va răspunde însă la această provocare prin votarea unei legi care priva de dreptul la succesiune pe fiicele unui bărbat mort care nu avea nici un moştenitor de sex bărbătesc. Măsura era aplicată în special pentru una din fiicele Pazzi, care va fi nedreptăţită în favoarea unui Medici.

Extrem de jigniţi, cei din familia Pazzi se gândesc să îi suprime fizic pe Lorenzo şi pe fratele acestuia, Giuliano. Soluţie extremă, care ţinea însă de moravurile unei epoci în care asasinatul politic era ceva obişnuit. Dar ea se explică şi prin voinţa lui Sixtus al IV-lea de a-şi crea un fief în Toscana, în detrimentul Medicilor.

În acest complot intră de asemenea arhiepiscopul din Pisa, Francesco Salviati, nepot al papei, şi papa însuşi, a cărui recomandare era să nu existe vărsare de sânge (lucru imposibil într-un asasinat). Figuranţii şi executanţii sunt găsiţi repede: un condotier, câţiva aventurieri şi chiar doi preoţi. Ocazia o constituie sosirea la Florenţa a cardinalului de Perugia, care trebuia să oficieze o mare

liturghie în catedrală. Momentul este fixat pentru sfârşitul slujbei, după *Ite missa est*. În învălmăşeala generală, asasinilor nu le-a fost greu să se apropie de Lorenzo şi de Giuliano. Acesta cade victimă primul, străpuns de numeroase lovituri de pumnal. Lorenzo, rănit doar la gât, reuşeşte să se desprindă şi se ascunde în sacristie. Ucigaşii lui Giuliano aveau să fugă, cu excepţia celor doi preoţi, linşaţi de mulţime. Aceia dintre conspiratori care încercaseră să pună stăpânire pe palatul Senioriei sunt înjunghiaţi şi aruncaţi de la ferestre. Arhiepiscopul de Pisa este văzut şi el balansându-se în gol. Populaţia Florenţei, alertată de clopote, aleargă în ajutorul familiei Medici, strigând din răsputeri: *„Palle! Palle!"*, pentru a aduna cât mai multă lume.

Represiunea începe pe dată. Partizanii şi membrii familiei Pazzi sunt masacraţi cu o cruzime feroce. Trupul bătrânului Jacopo Pazzi, şeful clanului, care fusese spânzurat, este dezgropat, târât pe străzi, apoi aruncat în Arno, de unde este pescuit şi aruncat din nou. Asasinul lui Giuliano reuşise să scape şi se ascundea la Constantinopol. Lorenzo îi cere extrădarea, îl aduce înapoi la Florenţa şi pune să fie spânzurat. Răzbunarea lui nu se opreşte însă aici. El dă ordin ca blazonul familiei Pazzi să fie distrus, desfiinţează sărbătoarea *Scoppio del carro,* care amintea de cei învinşi, şi face să fie votată o ordonanţă prin care erau excluşi de la funcţiile publice acei cetăţeni care ar fi luat în căsătorie o femeie din familia Pazzi. Într-un cuvânt, Lorenzo se comportă în această afacere ca un adevărat monarh, tratându-i pe duşmanii săi ca pe nişte criminali care s-au făcut vinovaţi de crima de lezmaiestate.

Astfel, sub aparenţa unui simplu cetăţean, atitudine pe care o moştenise de la bunicul său, Lorenzo se voia şi el

un „rege fără coroană”. Această preeminenţă de fapt devenise o preeminenţă de drept, Lorenzo fiind considerat peste tot drept principele Florenţei.

Paradoxul „domniei” lui Lorenzo consta în faptul că, pe plan constituţional, Florenţa era în continuare o Republică, avea consilii moştenite încă din Evul Mediu, o clasă conducătoare participând în mod cu totul legitim la luarea deciziilor politice şi chiar o opoziţie, prezentă şi activă în interiorul cetăţii şi mai ales în exterior, unde urzea neîncetat comploturi.

În ceea ce priveşte opoziţia internă, Lorenzo se inspiră din metodele folosite de Cosimo. La mai puţin de doi ani după instalarea sa, el neutralizează Consiliul poporului şi pe cel al comunei printr-o revizuire a listelor electorale, din care sunt excluşi opozanţii notorii. În 1471, o reformă a Consiliului celor o sută avea să limiteze accesul pe listă, acceptaţi fiind numai prietenii regimului. El slăbeşte poziţia duşmanilor săi bogaţi prin vânzarea bunurilor aparţinând „Parte guelfa”, care era bastionul financiar al acestora, ca şi tribunalul „La Mercanzia”, aflat sub incidenţa aceleiaşi ordonanţe. Ceva mai târziu, dizolvă magistratura de căpitan al poporului şi pe cea de *podesta*, la fel de vechi ca şi Republica, şi care aveau rolul de garantare a păcii civile şi a neutralităţii facţiunilor. Prima este înlocuită printr-un simplu judecător, cea de-a doua va fi cantonată în ratificarea deciziilor luate de grupul celor „Opt de gardă”, din care face principalul organ al ordinii publice. În luna aprilie 1480, este votată, la ordinul, lui crearea Consiliului celor şaptezeci, în care nu figurau decât prieteni de-ai săi şi care devine centrul puterii, deoarece magistraturile eminente erau alese chiar din rândul acestora. Un pas înainte este efectuat în 1490, o dată cu alegerea *prior*-ilor (teoretic, cei mai înalţi magistraţi ai Republicii), de către comisia *accoppiatori*-lor, prieteni ai lui Lorenzo care

manipulau listele electorale. Lenta derivă spre monarhie, ale cărei premise fuseseră puse de Cosimo, este practic încheiată. Lorenzo „domneşte" de unul singur şi fără restricţii asupra Florenţei şi a statului florentin. Este firesc să se gândească a fi ales magistrat suprem pe viaţă şi să instituie, în cadrul dreptului public, crima de lezmaiestate prin care fuseseră pedepsiţi cei din familia Pazzi.

De asemenea, era firesc ca un prinţ de nivelul lui să se gândească să urce pe scara ierarhică. El urmează aşadar strategia matrimonială inaugurată de Cosimo. Prin propria căsătorie, se înrudise cu cea mai veche aristocraţie romană. Prin căsătoria fiicei sale Maddalena cu fiul (*sic!*) papei Inocenţiu al VIII-lea, Franceschetto Cibo, el ţinteşte încă şi mai sus. Îşi căsătoreşte fiul cel mare, Piero, cu una din verişoarele mai mici ale soţiei sale. La Florenţa, îşi întăreşte legăturile cu aristocraţia locală, prin căsătoria unei alte fiice, Luiza, cu vărul său, Giovanni, şi a celeilalte, Lucrezia, cu un Salviati.

În aceeaşi perspectivă a ascensiunii sociale se înscrie şi ambiţia de a-şi „propulsa" fiul, pe Giovanni, în ierarhia Bisericii. Acesta nu are decât paisprezece ani atunci când este „făcut" *cardinal in petto*[4]. Calculul lui Lorenzo a fost corect, pentru că Giovanni va ajunge pe tronul pontifical, unde îl vom întâlni sub numele de Leon al X-lea.

Merită oare politica externă dusă de Lorenzo pe deplin elogiile contemporanilor săi, dintre care unul vedea în el „acul balanţei", mai exact, un arbitru al echilibrului în peninsulă? Acest echilibru era însă o moştenire a politicii lui Cosimo, care se spune că îl stabilise prin pacea de la Lodi din 1454. Echilibrul a fost rupt de Sixtus al IV-lea, care încerca să creeze, în centrul Italiei şi în detrimentul

---

[4] *Cardinal in petto* — cardinal a cărui nominalizare este făcută ulterior de către papă.

Florenţei, un stat aliat Sfântului Scaun. Complotul clanului Pazzi provoacă o ruptură. Lorenzo este excomunicat, Florenţa pusă sub interdicţie, iar teritoriul florentin invadat de trupele pontificale, unite cu cele ale regelui Neapolelui. Abandonat de toţi (la solicitarea sa, Ludovic al XI-lea nu îi acordă decât un sprijin verbal), Lorenzo ia o decizie riscantă: se pune la dispoziţia regelui Ferrante al Neapolelui. Săptămânile petrecute la Neapole în iarna anului 1479 sunt fructuoase: Lorenzo se împacă cu Ferrante, apărând în ochii tuturor ca fiind salvatorul păcii în Italia.

Această pace se află ameninţată un moment de ambiţiile lui Girolamo Riario, nepotul lui Sixtus al IV-lea. Războiul nu este însă de durată, iar pacea va fi semnată în 1482. Lorenzo a ştiut să profite de două evenimente: moartea lui Girolamo Riario, care i-a permis să-şi însoare vărul, pe Giovanni, celebrul condotier, cu văduva lui Riario; răscoala din Faenza, care trece în mod spontan sub protecţia Florenţei.

Lorenzo este mai puţin fericit şi mai puţin priceput în gestionarea afacerilor de familie. În apărarea sa, trebuie notat că banca Medici se afla deja în declin. Filiala din Milano nu mai avea rezerve, deoarece acordase o serie de împrumuturi generoase notabilităţilor din oraş. Situaţia nu era mai bună nici la Lyon, la Veneţia, la Neapole sau la Londra, şi va deveni în curând foarte proastă şi la Bruges, o dată cu moartea lui Carol Temerarul (1477). Conjunctura poartă aşadar, cel puţin în parte, responsabilitatea acestui declin. Lorenzo s-a făcut însă vinovat de a nu fi supravegheat îndeaproape – aşa cum a făcut bunicul său, Cosimo – activitatea celor care gestionau filialele regionale şi care fuseseră lăsaţi să acţioneze după bunul lor plac. El mai poartă vina de a nu se fi grăbit să preia

întreg controlul. Degradarea băncii sale, în ciuda câtorva decizii curajoase, este atât de gravă încât, în anul 1487, el rămâne singurul acţionar al holdingului său, ceilalţi asociaţi retrăgându-se, astfel că la moartea sa, banca Medici se află în pragul falimentului.

Dar mai e ceva şi mai grav. Lorenzo este recunoscut azi în unanimitate ca fiind vinovat de ceea ce se cheamă „abuz de bunuri sociale" şi chiar de „deturnare de fonduri". Se pare că lua, fără scrupule, bani din bancă pentru propriile cheltuieli (pregătirea fiului său, Giovanni, pentru a deveni cardinal l-a costat o avere şi nu ascundea acest lucru). Nu s-a oprit însă aici. A deturnat în interes propriu fondurile intitulate „Monte delle doti", un organism de depozit pentru taţii de familie prevăzători, în vederea căsătoriei fiicelor lor. Şi-a însuşit 55 000 de florini pe seama pupilelor sale. În schimb, a urmat linia practicată de bunicul său, Cosimo, favorizându-şi prietenii ori copleşindu-şi duşmanii, prin degrevări sau redresări de impozite. Aceste practici i-au atras condamnarea din partea lui Guicciardini care le califică drept *grandissima infamia*.

Bilanţul activităţii lui Lorenzo este destul de grav. Activitatea sa de mecena este din fericire pozitivă. Desigur, aşa cum arată şi A. Chastel, din această perspectivă el nu poate fi comparat nici cu Iuliu al II-lea, nici cu Ludovic al XIV-lea. Nu este mai puţin adevărat că a susţinut lucrările lui Botticelli, D. Ghirlandaio, Filippo Lippi, A. Pollaiolo, A. Verrocchio, L. Signorelli, A. Sansovino şi Perugino. Iar acesta nu este un lucru neglijabil, chiar dacă generozitatea sa nu o egalează pe cea a bunicului său. În afară de aceasta, gustul îl purta nu atât spre pictură sau sculptură, cât mai ales spre arhitectură, după cum dovedesc comenzile făcute lui Giuliano da San Gallo. Dar, ca şi bunicul şi tatăl său, era atras îndeosebi de vaze, medalii şi

pietre preţioase şi în mod accesoriu de busturi antice, care îmbogăţeşte la rândul lor Tezaurul familiei.

I s-a reproşat lui Lorenzo că nu a dat suficient de lucru atelierelor florentine dintre care multe au fost nevoite să se închidă. I-a lăsat astfel să plece pe Botticelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Signorelli, Sansovino, Giuliano da San Gallo. În apărarea sa, trebuie subliniat că întreaga Italie devenise un imens şantier, iar Roma constituia o puternică atracţie.

Ultimul aspect al personalităţii multilaterale a lui Lorenzo este activitatea sa literară. Să fi moştenit oare de la mama sa gustul pentru litere şi în special pentru poezie? Trebuie adăugat că, intrând foarte de timpuriu în lumea umaniştilor, se familiarizase cu filozofia lui Platon şi Plotin, cu literatura italiană a Evului Mediu (Dante, Petrarca, Boccaccio, şcoala *stil novo*). Compune primul poem încă de la vârsta de paisprezece ani. Într-un interval de cinci ani, din 1465 şi până în 1470, scrie 108 sonete, o baladă, cinci sextine, opt cântece. Ilustrează atât bucuriile, cât şi durerile ţăranilor din Mugello, satul său natal, şi de asemenea plăcerile vânătorii (*La Nencia da Barberino*, *L'uccellagione di starne*, *Simposio*). Mai târziu, temele alese vor fi mai variate: *Corinto* este o eglogă care cântă iubirea unui păstor pentru Galateea; *Selve d'Amore* exaltă iubirea care îl transformă pe îndrăgostit în robul iubitei sale, gelozia care îl chinuie, speranţele pe care şi le pune într-o nouă iubire. În acelaşi timp, el celebrează o nimfă (Ambra), care se luptă cu insistenţele unui fluviu personalizat (Ombrone), din care scapă graţie Dianei, care o transformă într-o stâncă. Poemul este inspirat atât din Ovidiu cât şi din Boccaccio, Dante şi Petrarca. El compune însă şi poeme de inspiraţie realistă şi populară, precum *Cântece pentru carnaval (Canti carnascialeschi)*,

pe care le pune parţial pe muzică, nefiindu-i teamă că se înjoseşte din pricina obscenităţilor şi a expresiilor deocheate pe care le foloseşte. Tot în acest registru descoperim celebrul său poem *Com'è bella giovinezza*..., a cărui temă este tinereţea, de care trebuie să profităm, fiind trecătoare, fără a aştepta ziua de mâine. La extremitatea opusă a gamei de sentimente, găsim acele *Laudes*, amestec de creştinism şi neoplatonism. Iar în pragul bătrâneţii, atunci când presimte că zilele îi sunt numărate şi că este timpul să se pună bine cu Cel de Sus, el compune o *Reprezentare sacră a sfinţilor Ioan şi Paul,* care va fi interpretată de fiul său Giovanni şi în care prezintă, în peste o mie de versuri, istoria a doi martiri din secolul al IV-lea al erei noastre, sub domnia celui care i-a urmat la tron împăratului Constantin. Această „operă" de mari dimensiuni subliniază varietatea talentului lui Lorenzo, aflat într-o continuă pendulare între hedonism şi un viu sentiment religios, ce include poate remuşcările şi regretele omului politic pragmatic şi cinic, dar care nu poate înăbuşi preceptele morale ale religiei şi nu-şi poate înfrânge o teamă difuză faţă de dreptatea divină.

Întreaga complexitate a firii sale se reflectă în opera sa literară, a cărei valoare, deşi se situează departe de cea a marilor poeţi ai timpului său, ni-l aduce mai aproape de noi şi de condiţia umană, în vreme ce omul de stat stă sub securea gravelor erori. Guicciardini îl caracterizează cel mai bine atunci când spune că el a fost „cel mai binevoitor dintre tirani".

Giuliano de Medici (1453–1478)

În umbra fratelui său Lorenzo, Giuliano a trăit o scurtă şi tragică existenţă al cărei sfârşit brutal l-a salvat de vălul uitării.

Născut în 1453, la patru ani după Lorenzo, Giuliano a primit educaţia unui tânăr prinţ. S-ar părea că tatăl său îl pregătea pentru o carieră ecleziastică. El însă prefera vânătoarea, caii, bucuriile vieţii de la ţară, farmecul feminin, altfel spus viaţa de zi cu zi a unui aristocrat fără nici o responsabilitate. Frumos, elegant, rafinat, este iubit de femei de toate condiţiile, distingându-se în turniruri sau festivităţi publice. Cunoscuse deja, alături de fratele său mai mare, onorurile unui turnir, în februarie 1469 (când avea 16 ani), şi mai ales în ianuarie 1475, când luptase sub pavilionul frumoasei Simonetta Cattaneo, doamna inimii sale, al cărei chip a fost imortalizat de nenumăraţi pictori şi pe care moartea o va secera la vârsta de douăzeci şi trei de ani. Ea va rămâne şi în versurile lui Poliziano care celebrează faimosul turnir *(Stanze per la giostra di Giuliano dei Medici)*. Giuliano se consolează repede de dispariţia ei prematură, aruncându-se în legături trecătoare şi chiar cu femei de condiţie joasă. Dintr-una din aceste legături avea să se nască, în 1478, la puţin timp după moartea sa, un copil care primeşte numele de Giulio; acesta va fi crescut de Lorenzo şi va deveni papa Clement al VII-lea, pe care îl vom regăsi mai departe.

Apariţie delicată, Giuliano este tipul patricianului prietenos, „atrăgând toate inimile în preajma lui”. Ar fi putut el avea un destin politic major? Lorenzo nu ar fi suportat, cu siguranţă, să fie umbrit de personalitatea fratelui său. Însă ni-l putem închipui pe Giuliano în purpura de cardinal,

ducând la Roma viaţa mondenă a prelaţilor din vremea aceea. Ne-a rămas frumosul portret în mărime naturală zugrăvit de Agnolo Bronzini şi îndeosebi imaginea idealizată pe care ne-a lăsat-o Benozzo Gozzoli în cortegiul Regilor magi din palatul Medici. Şi nu este oare suficient pentru a deveni nemuritor?

Piero (1473–1503)

Piero di Lorenzo (pentru a-l deosebi de Piero di Cosimo, bunicul său) s-a născut în anul 1473, fiind cel de-al doilea copil al lui Lorenzo şi al Clarissei, însă primul dintre băieţi, înainte de Giovanni, născut în 1475, şi de Giulio, născut în 1479. Se transformă repede într-un tânăr superb şi vesel, înalt şi bine făcut ca şi tatăl său, dar spre deosebire de acesta, cu un chip frumos şi plin de graţie. Înzestrat cu o forţă fizică ieşită din comun, era mare amator de exerciţii fizice, de călărie şi de lupte. Tot de la tatăl său a moştenit înclinaţia spre plăcerile trupeşti, indiferent de sex. Din punct de vedere moral, seamănă mai mult cu mama sa: orgolios, vanitos, nesincer, arogant cu propriii prieteni, insolent cu adversarii. Totuşi, compune poeme, influenţat fiind de tatăl său, iar educaţia temeinică, de tip umanist, pe care o primeşte de la Poliziano îl ajută să versifice în limba populară. Nu este însă pasionat de artă. Singurul lucru pe care i-l cere lui Michelangelo, care era de aceeaşi vârstă cu el şi pe care îl întâlnea extrem de des la palatul Medici, este să-i facă un om de zăpadă!

În tinereţe, duce viaţa lipsită de griji a unui tânăr prinţ care nu are nici o grabă să treacă la conducerea statului. Tatăl său îl însoară de la vârsta de 16 ani cu tânăra Alfonsina Orsini, verişoara mai mică a mamei sale, având

aceeaşi vârstă cu el şi care va fi o soţie bună şi curajoasă. Din această căsătorie, care va consolida clanul Medici, se vor naşte Lorenzo, în 1492, şi Clarissa, în 1493.

Atunci când, a doua zi după moartea tatălui său (8 aprilie 1492), consiliile Republicii votează o lege care îl autorizează să-i urmeze lui Lorenzo la conducerea statului, el este un bărbat tânăr (abia dacă avea douăzeci de ani) şi fără experienţă. Din fericire pentru el, situaţia internă şi externă este bună. El o deteriorează însă din cauza orgoliului şi a unei absenţe totale de simţ politic. Îndepărtează nu numai unii membrii ai clasei politice, eliminându-i de la treburile statului, dar şi-i face duşmani chiar pe propriii săi veri, Lorenzo şi Giovanni, fiii lui Pier Francesco, din ramura numită a *popolani*-lor, iar pentru a-i pedepsi pentru simpatia pe care o nutreau faţă de regele Franţei, Carol al VIII-lea, îi condamnă la exilul veşnic. În politica externă, îl nemulţumeşte pe Lodovico Sforza[5], ducele Milanului, care fusese totuşi aliatul tatălui său.

„Descinderea” în Italia, în octombrie 1494, a regelui Franţei, Carol al VIII-lea, avea să pună într-o crudă lumină lipsa de abilitate politică a lui Piero. Se ştie că tânărul rege al Franţei, mare amator de romane cavalereşti, nutrea vise de mărire, crezându-se chemat de Dumnezeu pentru a cuceri regatul Neapolelui, trecând apoi în Orient pentru a elibera mormântul lui Iisus şi a se încorona rege al Ierusalimului. Realizarea acestui vis presupunea, pentru Carol, cucerirea obligatorie a regatului Neapolelui, cu care fusese învestit strămoşul său, Carol de Anjou, fratele regelui Ludovic cel Sfânt, de către papa francez, Clement al IV-lea, în 1265, şi pe care îl cucereşte cu uşurinţă între

[5] Lodovico Sforza, supranumit *il Moro* (Maurul) (1452–1504) — duce de Milano (1494–1500).

anii 1266 şi 1268, de la familia Hohenstaufen. Pierdut curând şi câştigat de Casa de Aragon în secolul al XIV-lea, recucerit la începutul secolului al XV-lea de regele René, conte de Provence, lăsat de acesta moştenire, în 1480, nepotului său Carol de Maine, care îl lasă, la rândul său, lui Ludovic al XI-lea, care se fereşte să-l ocupe, regatul Neapolelui este aşadar, în opinia lui Carol al VIII-lea şi a unei părţi din anturajul său, un bun care revine prin dreptul dinastic Casei de Franţa. El adună astfel armata cea mai considerabilă din Europa la data respectivă şi, la 3 septembrie 1494, intră în Italia prin Geneva. Susţinut de Lodovico Sforza, el vede deschizându-se în faţa lui porţile oraşelor din Piemont şi Lombardia, care îl aclamă ca pe trimisul lui Dumnezeu, venit să redea Italiei libertatea şi fericirea.

În marşul său triumfal spre Neapole, Carol al VIII-lea trebuie să treacă prin Florenţa, unde unii, printre care şi verii lui Piero, vor să profite pentru a scăpa de acesta.

Totuşi, la Florenţa situaţia fusese până în acel moment favorabilă lui Piero, care întreţine relaţii cordiale cu Savonarola, devenit abatele mănăstirii San Marco; el sprijină proiectul acestuia de separare a mănăstirilor dominicane din Florenţa şi Fiesole de congregaţia lombardă de care ţineau. Piero îşi atrage simpatia discipolilor lui Savonarola, însă îl îndepărtează pe Lodovico Maurul, protectorul congregaţiei lombarde. Pe deasupra, Lodovico este, după cum s-a văzut, unul dintre cei mai aprigi partizani ai regelui Franţei, Carol al VIII-lea, căruia îi acordă sprijin militar încă de la intrarea acestuia în Italia.

Piero rămâne fidel lui Ferrante, regele Neapolelui, şi lui Alfonso al II-lea, succesorul acestuia. El are chiar proasta inspiraţie, în septembrie 1493, de a refuza dreptul de

trecere pe care trimişii regelui Franţei veniseră să-l solicite pe lângă Senioria florentină. Îi întărâtă astfel pe cei din opoziţie, care se manifestaseră în iunie 1493 printr-o revoltă rămasă fără urmări. Se răzgândeşte totuşi în octombrie 1494, când îi promite regelui Franţei libera trecere a armatei sale, precizând totodată că rămâne aliatul Neapolelui, lucru ce se confirmă prin solicitarea intervenţiei flotei spaniole împotriva celei franceze. Se declanşează astfel conflictul cu regele Franţei, prin riposta lui Carol al VIII-lea, care ordonă expulzarea negustorilor şi a bancherilor italieni instalaţi la Lyon. Este o lovitură grea adusă familiei Medici, a cărei bancă deţinea o filială prosperă în Lyon. Rămânând în continuare credincios regelui Neapolelui, în septembrie 1494 el trimite întăriri trupelor napolitane din Piemont, angajate împotriva francezilor.

Acţionând astfel, Piero se expune nemulţumirii celor din Florenţa, favorabili regelui Franţei, atrăgându-şi în special criticile lui Savonarola, care saluta venirea regelui Carol al VIII-lea, văzând în ea zorii unor vremuri noi şi oportunitatea unei necesare şi urgente *renovatio* a Bisericii, a Florenţei şi a întregii Italii.

Acesta este momentul în care Piero ia o hotărâre pe cât de neaşteptată, pe atât de periculoasă pentru el: capitularea în faţa pretenţiilor franceze. Plecat din Florenţa cu un mic echipaj şi fără a cere sfatul nimănui, el se înfăţişează în faţa regelui Franţei, la 30 octombrie. Impresionat de soarta rezervată garnizoanelor care avuseseră îndrăzneala să reziste armatei franceze, el va ceda, pe întreaga durată a expediţiei franceze, Sarzana, Sarzanello, Pietrasanta, Pisa şi Livorno, plătindu-i regelui suma de 200 000 de ducaţi.

De-abia ajunsă la Florenţa, vestea acestei capitulări provoacă indignarea tuturor. Senioria convoacă, la 4 noiembrie, o adunare generală care examinează mijloacele legale în vederea îndepărtării lui Piero. Poporul iese în stradă strigând lozinca „Popolo e Libertá", care nu mai fusese auzită la Florenţa de şaizeci de ani (fiind înlocuită prin cea de supunere faţă de clanul Medici: „Palle! Palle!"). Când revine în oraş, la 8 noiembrie, Piero găseşte capitala răsculată împotriva lui. Speră să dreagă situaţia prin distribuirea unor sume de bani. Totul este în van. Se decide atunci să acţioneze în forţă şi se prezintă în faţa Senioriei, unde, însoţit fiind de o mică escortă armată, nu i se permite accesul. Pentru a avea o discuţie, i se pune în vedere să se prezinte singur şi fără arme. Se retrage în palatul său, dar se întoarce mai târziu. La ordinul Senioriei, este acţionat clopotul cel mare, care chema cetăţenii în ajutorul autorităţilor în cazul unei insurecţii. Duşmanii lui Piero vin într-un suflet şi strigătul „Popolo e Libertá" se face din nou auzit din partea companiilor celor şaisprezece purtători ai steagului de luptă adunaţi şi pregătiţi de atac în piaţa Senioriei. Partida este din nou inegală, iar Piero se retrage încă o dată în palatul familial. Nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să fugă din faţa mâniei rebelilor republicani. Fratele său, Giovanni, îl urmează după ce pune Tezaurul familiei Medici la adăpostul zidurilor mănăstirii San Marco. Cei doi părăsesc Florenţa sub protecţia soldaţilor trimişi de condotierul Orsini.

Mulţimea se năpusteşte şi pradă palatul din Via Larga şi sediul central al băncii Medici. Se pune o recompensă pe capul lui Piero şi pe cel al fratelui său, cardinalul Giovanni.

Republica este instaurată pe loc. Nimeni nu vine în ajutorul lui Piero şi al familiei sale. După şaizeci de ani de

stăpânire, familia Medici este batjocorită. Partizanii lor bat în retragere aşteptând sosirea regelui Franţei. Acesta, extrem de mirat de întorsătura neprevăzută şi aproape imprevizibilă pe care o iau lucrurile, cere, imediat după intrarea în oraş, suspendarea pedepsei aplicate lui Piero şi alor săi. Seņioria refuză însă categoric, iar regele nu mai insistă.

Iată-l aşadar pe Piero luând calea exilului, în vreme ce soţia sa rămâne în palatul Medici. Ea va încerca să ajungă în preajma regelui Franţei, mare amator de femei frumoase şi care nu rămâne deloc insensibil la farmecele soţiei lui Piero. Regele obţine ca Piero şi cei doi fraţi ai săi să nu fie condamnaţi decât la exil şi să reintre în posesia tuturor bunurilor. Speranţele Alfonsinei sunt însă deşarte, fiind nevoită să părăsească şi ea Florenţa şi să se alăture soţului, aflat la Siena.

Nici în exil, Piero nu renunţă la ideea întoarcerii la Florenţa tot în calitate de stăpânitor. Cu ajutorul condotierului Orsini, el pune pe picioare o armată de trei mii de infanterişti şi cinci sute de cavaleri. Expediţia organizată împotriva Florenţei este întreruptă brusc. Abandonat de Orsini, Piero se refugiază la Roma, la familia soţiei sale. Încearcă o nouă expediţie, care ajunge până sub zidurile Florenţei, însă este nevoit să se retragă la Siena.

Chiar în Florenţa, un complot pus la cale în 1497 de câţiva partizani ai lui Piero este spulberat, iar conjuraţii plătesc cu viaţa. Descurajat, Piero nu mai întreprinde nimic înainte de anul 1501. În acest an, cu ajutorul lui Cesare Borgia, îşi reia funcţia. Cesare se lasă însă corupt şi expediţia este din nou întreruptă.

Destinul, care îi va atrage numele de „Piero Ghinionistul”, avea să-i pregătească un sfârşit tragic şi

stupid. La 28 decembrie 1503, el avea să piară înecat în apele râului Garigliano, în timp ce participa la o bătălie sub drapelul regelui Franţei.

O dată cu Piero se stinge linia primilor Medici care au stăpânit Florenţa între 1434 şi 1494.

DUCI ŞI MARI DUCI AI TOSCANEI (SECOLELE XVI–XVIII)

Alessandro (1512–1537)

Născut în 1510 sau 1512, Alessandro este fiul nelegitim fie al lui Lorenzo de Medici, duce de Urbino (1492-1519), el însuşi fiul lui Piero (ultimul vlăstar al Medicilor care a guvernat Florenţa în secolul al XV-lea), fie – şi această variantă pare mai verosimilă – al lui Giulio, care era, la rândul său, fiul natural al lui Giuliano, fratele mai mic al lui Lorenzo, asasinat pe 16 aprilie 1478 în catedrala din Florenţa. Atât într-un caz cât şi în celălalt, Alessandro este după tată un adevărat Medici.

Era abia un copil de unsprezece sau doisprezece ani atunci când tatăl său, cardinalul Giulio, care stăpânea Florenţa după moartea papei Medici Leon al X-lea, îl numeşte la conducerea oraşului împreună cu vărul său, Ippolito, fiul nelegitim al lui Giuliano de Medici, duce de Nemours (1479–1516). Cei doi tineri sunt lăsaţi sub îndrumarea cardinalului Passerini. Acesta însă va pierde rapid simpatia florentinilor. Deşi izgonit pentru prima oară de o răscoală populară, cardinalul reuşeşte să restabilească ordinea. Nu mult după aceasta, Florenţa se ridică din nou împotriva familiei Medici, la vestea devastării Romei, în anul 1527. Cardinalul şi cei doi tineri se refugiază la Pisa (mai 1527). Atunci când Republica florentină este nevoită să capituleze, după un crud asediu purtat de trupele lui Carol Quintul şi ale papei Clement al VII-lea din familia

Medici (august 1530), Alessandro devine duce, conform acordurilor semnate la Barcelona în 1529 de către papă şi împărat şi confirmate de tratatul de la Cambrai, semnat în acelaşi an de Francisc I şi Carol Quintul. Cele două tratate plasau Florenţa sub suzeranitatea împăratului, iar acesta instalează aici o garnizoană.

Alessandro devine duce în detrimentul vărului său, cardinalul Ippolito, legat pontifical, care ducea în palatul său din Roma viaţa mondenă a unui principe al Bisericii din vremea respectivă, înconjurat de artişti şi de oameni de litere. Cardinalul, considerându-se jignit, complotează să-l îndepărteze pe Alessandro, mai ales după moartea lui Clement al VII-lea şi alegerea lui Paul al III-lea, în 1534. Însă Alessandro, aflând de maşinaţiile vărului său, se pare că ar fi ordonat ca acesta să fie otrăvit (deşi nu se ştie cu certitudine), în august 1535.

Indiferent faţă de lucrurile spirituale, violent, dedat întru totul plăcerilor carnale, chiar şi celor mai josnice, Alessandro, care abandonase conducerea statului, lăsând-o pe seama unui Consiliu restrâns, format din patru membri (rezervându-şi totuşi decizia finală în afacerile cele mai importante), poate să ducă în continuare viaţa depravată de care se simţea atras. Căsătoria lui cu o fiică nelegitimă a lui Carol Quintul (februarie 1535) îl plasează pe tronul ducal.

Destinul îi rezervă însă un sfârşit demn de piesele lui Shakespeare. La 6 ianuarie 1537, avea să cadă sub loviturile de pumnal ale vărului său, Lorenzo de Medici, zis Lorenzino (imortalizat de Musset sub numele de Lorenzaccio). Lorenzo, fiul lui Pier Francesco de Medici, era născut în 1514. Se trăgea, după tatăl său, din ramura mai tânără a Medicilor, denumită *popolani*, din cauza simpatiei pe care aceştia o nutreau pentru clasele de mijloc. Lorenzo avea capul plin de literatură republicană şi

se visa în rolul unui Brutus care ar fi putut elibera Florenţa de tirania lui Alessandro. Exilat la Roma, în 1527, împreună cu întreaga familie, se evidenţiază aici printr-un gest necugetat (decapitează statuile de pe Arcul lui Constantin), acţiune în urma căreia este expulzat de către papa Clement al VII-lea. Revenit la Florenţa, devine repede prietenul de desfrâu al ducelui Alessandro. Această intimitate avea să-i permită atragerea ducelui într-o cursă. Promiţându-i că i-o aduce pe verişoara lui, care era totuşi o femeie virtuoasă, îl convinge pe Alessandro să părăsească palatul Medici şi să o aştepte pe aceasta într-o casă vecină. Alessandro, care nu bănuieşte nimic, îşi scoate platoşa şi se culcă, în vreme ce Lorenzino pleacă după femeie. Acesta se întoarce, însă cu un ucigaş plătit. Se aruncă amândoi asupra ducelui, care se apără cu putere, însă este răzbit de loviturile celor doi asasini.

După ce îl omoară pe duce, Lorenzo este ca şi paralizat de actul său. În loc să cheme la revoltă populaţia Florenţei şi să restabilească Republica, el fuge la Constantinopol, apoi se întoarce în Franţa, de unde pleacă spre Veneţia. Aici avea să moară asasinat, în februarie 1548, de ucigaşii plătiţi ai ducelui de Florenţa, Cosimo I, succesorul lui Alessandro.

Asasinarea lui Alessandro nu avusese aşadar nici o consecinţă politică. Exilaţii florentini încercaseră să dea o mână de ajutor, însă fiind bătuţi şi aruncaţi în închisoare, îşi vor găsi moartea.

Cosimo I (1519–1574)

Ramura familiei Medici numită „de Cafaggiolo” se stinge o dată cu moartea lui Alessandro. Dar de această

dată, oligarhii nu mai erau nevoiţi să aleagă un candidat. Acesta se oferă singur, prezentându-se în faţa cardinalului Cibo, consilier al defunctului duce, care acceptă pentru a ieşi din delicata chestiune succesorală.

Cel care dorea să-i ia locul lui Alessandro era aproape necunoscut la Florenţa. Născut în 1519, acesta era fiul lui Giovanni de Medici, renumitul condotier *delle bande nere*, ucis în 1526, şi al Mariei Salviati, fiica Lucreziei de Medici, ea însăşi fiica lui Lorenzo Magnificul şi soţia lui Jacopo Salviati. Aspră şi pioasă, mândră de ascendenţa sa, ea îl creşte pe tânărul Cosimo în castelul familiei Medici din Trebbio, pe valea râului Mugello. Tânărul creşte la ţară, îndrăgeşte vânătoarea, călăritul, artele marţiale, fără a primi educaţia umanistă care era regula în această ramură numită Cafaggiolo. Ştia totuşi puţină latină şi greacă, însă nu-i plăcea cu adevărat decât arta militară. Înalt, frumos, rezervat (inclusiv faţă de mama sa), neîncrezător în ceea ce priveşte cercul celor apropiaţi, taciturn, Cosimo se impune printr-o fermitate evidentă. Oligarhii, printre care şi Guicciardini, îi încredinţează guvernarea Florenţei cu modestul titlu – care traducea perfect temerile acestora – de „şef şi prim cetăţean al cetăţii", ceea ce va face din el un simplu *primus inter pares* şi nu ducele de Florenţa. Însă lui Cosimo nu i-a trebuit mult pentru a deveni un adevărat stăpân, îndepărtându-şi consilierii, printre care şi pe Guicciardini, şi constrângându-i la exil ori îndepărtându-i din Florenţa. O ordonanţă imperială datată 30 septembrie 1537 îl recunoaşte drept duce legitim.

Opoziţia fiind redusă astfel la tăcere, singurul pericol pentru Cosimo nu mai putea veni decât de la *fuorusciti* (proscrişi). Mica lor armată este înfrântă la 31 iulie 1537, iar şefii acesteia sunt decapitaţi.

Confirmarea lui Cosimo nu se lasă aşteptată. În 1539, Carol Quintul i-o dă de soţie pe tânăra şi frumoasa Eleonora, fiica viceregelui de Neapole, don Pedro de Toledo. Intrat astfel în „curtea celor Mari”, Cosimo nu va mai avea decât o singură ambiţie: să devină mare duce. Acest titlu, pe care nici un prinţ italian nu-l purtase încă, nu putea fi acordat decât de împărat, care i-l refuză în 1569, deşi papa Pius al V-lea tocmai i-l acordase. Abia fiul său, Francesco, îl va primi, în 1576.

Cosimo guvernează ca un despot, însă păstrează instituţiile create o dată cu venirea lui Alessandro la putere (Senat, Consiliul celor două sute...), reducându-le prerogativele. El alungă opoziţia, condamnându-i pe şefii acesteia la mizerie prin confiscarea averilor şi exil. Chiar şi miniştrii se află sub supravegherea vigilentă a ducelui, care, prin enorma sa capacitate de lucru, este la curent cu tot ce se întâmplă, în cele mai mici detalii. Înfiinţează o administraţie larg deschisă acelor oameni siguri din clasa de mijloc, recrutaţi nu numai din Florenţa, ci din întregul stat florentin. Unitatea şi coeziunea statului sunt astfel întărite, privilegiile de vârstă şi vechime pălind în faţa competenţei şi a devotamentului neclintit ale funcţionarilor.

Forţa statului se concretizează şi printr-o reţea de noi fortăreţe (Arezzo, Pistoia, San Miniato etc.). Pentru a se elibera de sub autoritatea spaniolă, Cosimo răscumpără în aur forturile din Florenţa şi Livorno. El este astfel stăpân pe statul său, începând din 1543. O adevărată armată de spioni îi asigură controlul intern. Persoana sa este protejată printr-o lege de excepţie, extrem de riguroasă. În privinţa Bisericii, practică o politică de control a beneficiilor ecleziastice. Nu ezită în faţa represiunilor: în 1545 ordonă închiderea şi expulzarea din mănăstirea dominicană San Marco a douăzeci de călugări, adepţi ai teoriilor lui

Savonarola. Îi face cunoscut papei că intenţionează să deţină controlul asupra statului până şi pe plan religios.

Concomitent cu consolidarea structurii administrative a statului, Cosimo are în vedere progresul economic. Încearcă o redresare a ţinuturilor pustii ale Maremmei. Dezvoltă extragerea minereurilor (marmură la Carrara, alabastru la Volterra, fier în insula Elba, al cărei port va fi mărit, lignit în Valdarno). La Florenţa, creează o manufactură de tapiserii, care devine una dintre cele mai cunoscute din Europa prin folosirea muncitorilor veniţi din Flandra. Încurajează industria mătăsii, ale cărei progrese nu compensează însă, din păcate, declinul industriei lânii. Continuă extinderea portului Livorno, unde îi cheamă pe evrei şi pe marani[6]. Înfiinţează o flotă de război formată din şaisprezece galere, însărcinate cu lupta împotriva piraţilor berberi şi turci, şi participă la bătălia de la Lepanto, în 1571. Pentru ca nobilimea să fie interesată de această politică maritimă, creează Ordinul Sf. Ştefan, autointitulându-se mare conducător (1562), cu sediul la Pisa, foarte aproape de propriul palat (actuala *Scuola normale superiore*). Continuă expansiunea Pisei, care devine, într-un fel, a doua capitală a statului şi a cărei universitate se dezvoltă chiar în detrimentul celei din Florenţa, urmând tradiţia inaugurată de Lorenzo Magnificul (şi care va continua până în secolul al XIX-lea).

Pe scurt, Cosimo face din statul său o mică putere economică, numărând, în 1562, 700 000 de locuitori (dintre care 60 000 la Florenţa şi 10 000 la Pisa).

Dorinţa lui Cosimo ar fi fost să mărească acest stat prosper. El încearcă în 1546 să anexeze Lucca, cetate care tocmai se răsculase împotriva celor care o

---

[6] Maran — maur sau evreu convertit.

stăpâneau, însă acţiunea se soldează cu un eşec. Are mai mult succes la Piombino, pe care îl anexează temporar, dar pe care este nevoit să-l înapoieze familiei d'Appiano, proprietarii legitimi, după cinci ani de ocupaţie. În 1548, Carol Quintul îi acordă insula Elba, însă cu titlu temporar şi cu condiţia să ridice aici o serie de fortificaţii costisitoare. Unul dintre obiectivele majore ale lui Cosimo era cetatea Siena. Cucerirea se întinde pe o perioadă îndelungată: 1552–1555. Iar Carol Quintul stipulează ca oraşul să rămână sub protecţie imperială. Abia în 1557 i-l acordă ca fief, cu excepţia porturilor statale şi cu condiţia de a înapoia Piombino şi Elba, din care nu putea păstra decât Portoferraio.

Abia în 1559, anul semnării tratatului de la Cateau-Cambrésis – tratat care punea capăt războaielor lungi şi ruinătoare purtate de regii Franţei cu Carol Quintul şi apoi cu Filip al II-lea –, Siena îi este acordată în sfârşit lui Cosimo de către Filip al II-lea, în schimbul ştergerii enormelor datorii contractate de Casa Spaniei la banca Medici. Apoi, pentru a nu-l contraria pe Filip al II-lea, el refuză să se angajeze în Corsica, care se răsculase sub condotierul Sampiero, în 1564.

La capătul acestei lungi şi tenace politici de expansiune teritorială, statul florentin era compus din două părţi: „statul vechi" (vechiul stat florentin) şi statul nou (în jurul Sienei). Toscana era astfel unificată în jurul Casei Medici şi intra în concertul nu numai italian, dar şi european al statelor de importanţă medie. Cosimo aspira aşadar la o alianţă prin intermediul căsătoriilor cu curţile suverane ale Europei, ceea ce era un lucru firesc. În 1565, îşi căsătoreşte fiul cel mare, Francesco, cu Ioana de Austria, fiica împăratului Ferdinand I. Cât priveşte pe Lucrezia, el

îşi limitează ambiţiile măritând-o cu Alfonso al II-lea d'Este, în 1560.

Cosimo modelează acest stat, destul de vast şi de prosper, şi pe plan urbanistic. El părăseşte încă din 1540 palatul Medici din Florenţa şi se instalează în palatul Senioriei, pe care îl măreşte şi îl înfrumuseţează cu ajutorul lui Giorgio Vasari. În acest palat complet renovat, îşi dezvoltă un cult al personalităţii şi al înfăptuirilor sale, ca pentru a şterge amintirea Republicii defuncte şi a marca schimbarea de regim. În acelaşi spirit, el transformă Loggia Senioriei, care fusese până atunci sediul reuniunilor publice ale guvernului, într-un adăpost pentru garda sa personală de „landsknecht"[7] care îi va da şi numele („Loggia dei Lanzi" sau „Lanzichenecchi"). Tot aici amenajează şi un muzeu în aer liber în care plasează monumentul lui Benvenuto Cellini, *Perseu*. Din ordinul lui, acelaşi G. Vasari construieşte Galeria Uffizi, „a oficiilor", care va adăposti birourile unei stufoase administraţii şi care va deveni muzeu abia sub domnia marelui duce Francesco I.

Cosimo ar fi locuit poate în continuare în palatul Senioriei, devenit „palat ducal", dacă soţia lui s-ar fi simţit bine aici. Dar, ca o adevărată spaniolă, Eleonora iubea fastul. În 1549, ea cumpără din propriile fonduri palatul Pitti. Găsindu-l puţin cam îngust (nu avea decât şapte ferestre şi o *loggia* la ultimul etaj), îl pune pe Ammannati să-l mărească, lucrare care avea să dureze din 1558 până în 1577. Acesta adaugă două ferestre pe faţadă şi o curte interioară. Pentru a scoate în relief vechiul şi noul palat, Vasari construieşte, la ordinul lui Cosimo, un coridor care trecea peste Ponte Vecchio (Podul Vechi), de unde sunt

---

[7] În limba germană „servitor al ţării" – mercenari germani pedeştri (secolele XV–XVII).

izgoniţi meşteşugarii cu activităţi rău mirositoare, fiind înlocuiţi de prăvăliile bijutierilor al căror renume dăinuie şi în ziua de azi. Iar pentru a conferi palatului Pitti o grădină demnă de splendoarea sa, între anii 1550 şi 1583 este amenajată colina Boboli. Marea curte ducală dispunea astfel de o reşedinţă monumentală care putea rivaliza foarte bine cu palatele curţilor suverane din Italia şi de pretutindeni. Este departe vremea în care Cosimo cel Bătrân refuza proiectul de palat propus de Brunelleschi, sub pretextul că era prea mare şi prea costisitor pentru un negustor modest, cum se considera a fi el, care nu voia să ofenseze pe nimeni prin etalarea bogăţiei sale.

Cartierul de pe malul stâng al fluviului Arno dezvoltându-se, Cosimo îi ordonă lui B. Ammannati construirea podului Santa Trinitá.

Extrem de credincios, ca şi soţia sa, Cosimo îl însărcinează pe Vasari cu renovarea bazilicilor Santa Croce şi Santa Maria Novella. Santa Croce avea să devină astfel Panteonul gloriilor florentine, în care Cosimo cere să fie aduse rămăşiţele pământeşti ale lui Michelangelo, înmormântat la Roma. La Santa Maria Novella este construită o capelă pentru numeroasa colonie spaniolă (este vorba despre renumita „Cappellone degli Spagnoli").

Întregul stat va purta amprenta lui Cosimo. La Pisa, unde se afla reşedinţa sa de iarnă (palatul din Piazza dei cavalieri), el ordonă construirea, în aceeaşi piaţă, a bisericii San Stefano dei cavalieri, sediul ordinului cavaleresc cu acelaşi nume. Reorganizează universitatea şi creează grădina botanică, prima de acest gen în Europa. La Siena, conducerea este supusă unei reforme şi construieşte în acelaşi timp fortăreaţa Santa Barbara, simbol al autorităţii sale. În restul statului, înlocuieşte vechile privilegii printr-o

„strânsă reţea de jurisdicţii locale" (E. Fasani-Guarini), supuse controlului din partea guvernului.

La Portoferraio, în insula Elba, construieşte o serie de fortificaţii extrem de necesare din cauza neîntreruptelor incursiuni berbere. După 1571, începe edificarea unui oraş nou la Livorno, proiect continuat şi îndeplinit de succesorii săi.

Cosimo intervine şi în domeniul cultural, deoarece,prin natura sa despotică, nu tolerează nici opoziţia, nici critica. Transformă Accademia degli umidi, o nevinovată asociaţie de oameni de litere, în Accademia fiorentina, din care face, începând cu anul 1543, un instrument docil al politicii sale culturale. Prevalându-se de apărarea şi de caracterul reprezentativ al limbii toscane, Accademia fiorentina tinde spre uniformizarea culturii şi premărirea principelui. În 1563, creând Accademia del disegno, el instituie controlul asupra artelor plastice, supuse academismului şi celebrării suveranului.

Bilanţul politicii sale culturale ar fi incomplet dacă nu am adăuga şi activitatea sa de colecţionar. La ordinul lui, sunt iniţiate o serie de săpături arheologice pe locul vechilor aşezări etrusce. Îmbogăţeşte Tezaurul familiei Medici, iar Florenţa devine unul dintre centrele majore ale Italiei şi Europei în ceea ce priveşte prelucrarea pietrelor dure[8]. Benvenuto Cellini lucrează pentru el, creând pentru Loggia dei Lanzi vestitul *Perseu* şi un admirabil bust al lui Cosimo care ilustrează caracterul autoritar al personalităţii sale.

Să fie oare adevărată legenda neagră care îl acuză de crime contra naturii şi de asasinarea propriilor copii?

[8] Pietre dure – nume dat anumitor minerale (pietre preţioase şi semipreţioase) care pot fi prelucrate şi din care se fac obiecte de artă.

Majoritatea istoricilor refuză să dea crezare acestor zvonuri.

Sfârşitul domniei sale este un întreg şir de nenorociri domestice. Într-un interval de cinci ani, îşi pierde fiica cea mare, cea de-a doua fiică, cei doi băieţi şi soţia. Este greu încercat de boală. Guta şi accidentele vasculare îl lasă infirm. Conştient de această alterare fizică, în 1564, lasă conducerea statului în mâinile fiului său, Francesco, păstrând doar afacerile externe şi marina de război (galerele sale iau parte la bătălia de la Lepanto, în 1571).

Rămas văduv, Cosimo se simte liber pentru noi aventuri. Are un fiu cu Leonora degli Albizzi (pe care o mărită cu un florentin!) şi o fiică cu Camilla Martelli, o femeie din popor, de condiţie umilă, pe care o ia de nevastă şi alături de care îşi petrece ultimii ani la Pisa şi în vilele sale, chinuit de boală şi de gelozie. Se stinge din viaţă la 21 aprilie 1564.

Epoca sa este marcată de puternica sa personalitate, care face din el figura cea mai înzestrată, din punct de vedere politic, din ramura mai tânără a Medicilor şi totodată cea mai energică din ambele ramuri ale familiei, după Lorenzo Magnificul.

Francesco I (1541–1587)

Francesco I, născut în 1541, este soţul Ioanei de Austria, sora împăratului Maximilian al II-lea, o femeie mândră din cale-afară de originile sale (fiică şi soră de împărat) şi care îşi consideră soţul, cu care se căsătorise împotriva voinţei sale, drept un principe de mâna a doua. În ceea ce-l priveşte pe Francesco, acesta nu simte nimic pentru soţia lui, o prinţesă înfumurată şi urâtă, căreia nu-i

plac decât fastul şi luxul. De altfel, este îndrăgostit de o frumoasă veneţiană, Bianca Cappello. Din căsătoria aceasta nefericită se nasc şase copii, cinci fete şi un băiat, care moare la vârsta de cinci ani. Soţia lui Francesco avea să moară în 1578, la numai 39 de ani, în timp ce aducea pe lume un alt copil. Moartea ei constituie o eliberare pentru Francesco, deoarece se poate lăsa în voia pasiunii sale pentru iubita cea frumoasă.

Născută la Veneţia în 1543, într-o veche şi ilustră familie patriciană, Bianca Capello (cu un singur *p* în ortografia veneţiană) nu era, la drept vorbind, o frumuseţe strălucitoare, ci mai degrabă o femeie destul de plină, cu părul blond-roşcat. Ea se îndrăgosteşte de tânără de Pietro Bonaventuri, un tânăr florentin, funcţionar la sediul veneţian al băncii Salviati. Pentru a scăpa de familia ei, ostilă acestei căsătorii, pe care o considera o mezalianţă, fuge din Veneţia împreună cu iubitul ei şi se refugiază la Florenţa, unde aduce pe lume o fetiţă. Temându-se de represaliile familiei, ea cere protecţie pe lângă marele duce Francesco. Acesta însă se îndrăgosteşte de ea şi îi devine amant. Soţul cel îngăduitor este răsplătit cu sume substanţiale de bani, pe care le risipeşte însă la jocuri, împreună cu o tagmă de prieteni dedaţi cu toţii la desfrâu. Marele duce instalase tânărul cuplu într-o casă frumoasă, vizitându-şi iubita zi şi noapte. Iar pentru că soţul încornorat devenise supărător, Francesco pune să fie omorât, în 1572.

Eliberată de un soţ stânjenitor, Bianca pune la cale un vicleşug prin care să-şi atragă definitiv ducele-amant. Cu complicitatea a trei servitoare tocmite, se preface a fi însărcinată, iar la 29 august 1576 îi prezintă marelui duce un nou-născut, spunându-i că este rodul iubirii lor. Acum trebuia să scape de servitoare, lucru care nu era greu de

făcut. Maşinaţia este descoperită, însă marele duce o iartă, având grijă de copil tot restul vieţii sale.

Prin moartea soţiei legitime a lui Francesco, la 11 aprilie 1578, acesta îşi poate oficializa legătura. La 2 iunie 1578, Francesco se căsătoreşte în secret cu Bianca, iar la 12 octombrie, cu mare pompă. Iat-o aşadar pe Bianca mare ducesă, spre mânia cumnatului său, cardinalul Ferdinando, care făcuse tot posibilul pentru a-l determina pe fratele său să-şi schimbe hotărârea.

Devenită soţie legitimă, Bianca, deşi avea din multe puncte de vedere aspectul unei aventuriere, avea să se transforme într-o femeie ireproşabilă, ducând o viaţă demnă de noua sa condiţie. Legenda spune că ea ar fi autoarea involuntară a morţii soţului ei, precum şi a propriei morţi. Dorind să se răzbune pe cumnatul ei, cardinalul Ferdinando, care o ura de moarte, i-ar fi servit acestuia o tartă otrăvită. Dar cardinalul refuză tarta, pe care o mănâncă în schimb marele duce. Îngrozită de cele întâmplate, Bianca nu concepe să mai trăiască după crima pe care o săvârşise, otrăvindu-se şi ea şi murind la câteva minute după soţul ei, în aceeaşi zi de 4 noiembrie 1582.

Ura cardinalului Ferdinando faţă de această femeie este atât de mare, încât îi refuză onoarea de a fi îngropată în capela familiei Medici, la San Lorenzo, mormântul ei rămânând necunoscut.

Relatarea acestei sumbre povestiri este oricum insuficientă pentru a ne contura o părere despre personalitatea celui care a fost Francesco I. Desigur, el nu a fost simpatizat. Nu are nici una din calităţile de om de stat ale tatălui său, Cosimo. Puterea îl enervează şi abandonează conducerea treburilor statului pe seama miniştrilor. Singura lui pasiune este cea pentru chimie şi ştiinţele naturale. Ziua întreagă şi-o petrece în

laboratoarele din grădina San Martino, unde efectuează tot felul de experienţe riscante, care i-au atacat sănătatea, scurtându-i viaţa. Pasiunea pentru pietrele dure (o trăsătură de familie, după cum s-a văzut) se împleteşte strâns cu pasiunea pentru topitul metalelor, orfevrărie şi porţelan. Sporeşte Tezaurul familiei Medici, chemând la Florenţa mai mulţi maeştri milanezi, experţi în pietre dure şi asistaţi de arhitectul Bernardo Buontalenti. Pentru păstrarea comorilor sale, el construieşte în Palazzo Vecchio (Palatul vechi) un „Studiolo” (care nu are decât o existenţă extrem de scurtă, fiind distrus în 1577). În Galeria Uffizi, amenajează sala numită „La Tribuna”, la care colaborează B. Cellini, Giambologna şi B. Ammannati. Este pusă de asemenea pe seama lui Francesco transformarea „culoarului Vasari” în muzeu de statui, precum şi cumpărarea vilei Pratolino, ale cărei grădini, amenajate de Giambologna, trezesc admiraţia lui Montaigne, în 1581.

Totuşi, nu-l putem număra pe Francesco în rândul marilor mecena ai familiei Medici. În schimb, sub domnia sa şi, într-un fel, datorită soţiei sale, mare iubitoare de fast, palatul Pitti şi întreg oraşul sunt teatrul unor sărbători de o strălucire fără precedent, deşi gustul fusese deja deschis de Cosimo I, la 14 iulie 1564, cu ocazia funeraliilor lui Michelangelo, la SanLorenzo. Catafalcul avea şaptesprezece metri înălţime. La bază, două statui colosale. În vârf, o statuie imensă a Fortunei. Pe cele patru feţe, alte statui, mai mari decât în mărime naturală. Întreaga biserică era împodobită cu negru şi acoperită de tablouri alegorice, de draperii negre de doliu, de inscripţii. O mulţime de lumânări peste tot. În timpul lui Francesco, culmea festivităţii baroce o constituie chiar căsătoria lui cu Bianca Cappello, în 1579, sărbătoare de o splendoare

inegalabilă şi care costă populaţia Florenţei 300 000 de ducaţi, ceea ce însemna o sumă colosală. Pe străzile oraşului au defilat trăsura marelui duce, carul lui Apollo, al lui Venus, şi multe alte care. Defilarea a fost însoţită de cântece şi muzică, iar festivităţile au durat mai multe zile, spre încântarea, dar şi spre nefericirea populaţiei, pe umerii căreia cădea această cheltuială nebună.

Poate fi pusă pe seama lui Francesco crearea, în 1582, a aşa-numitei Accademia della Crusca, a cărei sarcină era să separe grâul de neghină *(crusca)*, pentru a face din toscană şi din florentină limba de referinţă a întregii Italii? Dicţionarul, programat încă din 1591 (deci după moartea lui Francesco), este publicat în 1612 şi constituie, timp de mai multe generaţii, modelul de limbă naţională literară (Accademia della Crusca este desfiinţată abia în 1783, când toscana încetează să mai fie paradigma limbii naţionale).

Putem spune astfel despre marele duce Francesco I că este tipul principelui care a domnit fără să guverneze, în adevăratul sens al cuvântului.

Ferdinando I (1549–1609)

Ferdinando era fratele mai mic al marelui duce Francesco. Cariera lui fusese trasată din fragedă pruncie: urma să fie prinţ al Bisericii, după o tradiţie veche a familiei Medici, care dăduse deja doi papi (Leon al X-lea şi Clement al VII-lea). Astfel că, deşi nu pronunţase nici un jurământ şi nici nu fusese hirotonisit, tânărul Ferdinando se pomeneşte cardinal la numai 14 ani.

Din acest moment el va trăi la Roma, ducând o viaţă de prelat umanist, pasionat de antichităţi romane, creând

chiar o colecţie de o bogăţie excepţională. După ce cumpără somptuoasa vilă a cardinalului Ricci, pe colinele Pincio (în prezent, sediul Academiei Franceze, purtând numele de Medici), o transformă într-un veritabil muzeu al artei statuare antice.

Cardinalul Ferdinando, pe cât de mult iubea Roma, pe atât de puţin îndrăgea Florenţa şi o detesta pe cumnata sa, Bianca. Însă moartea prinţului moştenitor Filippo, în 1582, îl sileşte să părăsească Biserica şi să se întoarcă la Florenţa, în calitate de succesor al fratelui său, Francesco. Ceea ce se şi întâmplă în 1587.

Primul său act este o răzbunare familială: refuză înhumarea trupului neînsufleţit al Biancăi în capela prinţilor din San Lorenzo, alături de soţul său.

După ce devine mare duce al Toscanei, Ferdinando se gândeşte la un succesor. Alegerea miresei nu este grea. Pe tronul Franţei domnea la acea vreme verişoara sa, Caterina, care se trăgea din ramura mai veche a familiei Medici, rămasă văduvă după moartea lui Henric al II-lea în 1559 şi mamă a regelui Henric al III-lea. O mică prinţesă franceză, Christine, fiica lui Claude de Lorena (soţia ducelui Carol al II-lea de Lorena) era disponibilă. Orfană de mamă, ea fusese crescută de bunica ei, Caterina de Medici. Avea, aşadar, în ciuda diferenţei de vârstă (împlinise 24 de ani, iar Ferdinando 40) toate calităţile necesare pentru a fi o prinţesă domnitoare. Această căsătorie de convenienţă se transformă într-o căsătorie fericită. Ferdinando, care în vremea cardinalatului dusese o viaţă mondenă la Roma, devine un soţ foarte atent. Din această căsătorie se nasc nouă copii, dintre care unul, Carlo, va fi şi el cardinal.

Marele duce Ferdinando era opusul fratelui său mai mare, răposatul Francesco. S-a spus despre el că era „cel

mai bun dintre prinţii familiei Medici din vremea respectivă". „Inteligent, înţelept, echilibrat" (E. Micheletti), îi plăcea puterea şi avea un singur scop: să redea statului, pe care Francesco îl neglijase complet, strălucirea şi prosperitatea demne de trecutul glorios al familiei sale.

El aduce o seamă de inovaţii în politica externă. Tatăl său, Cosimo I, era legat prin căsătorie de Spania. Fratele său, Francesco, era legat, tot prin căsătorie, de Austria, iar el, prin căsătoria pe care o făcuse, de Franţa lui Henric de Navarra (Caterina murise în 1589). El îi ia partea regelui de Navarra pe toate planurile. Pe plan financiar, prin subvenţiile acordate lui Henric de banca Medici; din punct de vedere religios, contribuind prin sfaturile sale la convertirea aceluiaşi rege Henric la catolicism, iar pe plan militar, împrumutându-i galerele florentine la Marsilia, în 1591, pentru a împiedica astfel o debarcare spaniolă. În sfârşit, atunci când Henric al IV-lea, devenit liber prin anularea căsătoriei sale cu Margareta de Valois, în 1599, îşi caută o soţie care să-i dăruiască un moştenitor, Ferdinand i-o prezintă imediat pe nepoata sa Maria, fiica celui care fusese marele duce Francesco. „Craiul" acceptă propunerea, însoţită fiind şi de o zestre enormă. Căsătoria lui Henric şi a Mariei, la 5 octombrie 1600, constituie, într-un fel, încununarea cu succes a politicii externe a lui Ferdinando.

Războaiele religioase care însângerează Franţa îl forţează însă să-şi schimbe orientarea. Ferdinando îşi întoarce atunci privirile spre Austria, căsătorindu-şi fiul, pe Cosimo (născut în 1590), cu sora viitorului împărat Ferdinand al II-lea, tânăra Maria-Magdalena de Austria, născută în 1587. Alte două căsătorii îi asigură, prima, neutralitatea ducelui de Urbino, căruia îi dăduse pe fiica sa Claudia, născută în 1604, iar cea de-a doua, neutralitatea

ducelui de Mantova, Ferdinand Gonzaga, care se căsătoreşte cu cealaltă fiică a lui, Caterina, născută în 1593. În sfârşit, căsătoria nepoatei sale Eleonora, fiica fratelui său mort, marele duce Francesco, cu Vincenzo Gonzaga, încheie această strategie matrimonială care avea să ducă la întărirea statului toscan.

Activitatea marelui duce Ferdinando nu se limitează însă la aceste căsătorii princiare, ci îşi face simţite efectele în domeniul economic. Întocmai ca tatăl său, Cosimo, Ferdinando a ţinut să pună în valoare Maremma, să dezvolte portul Livorno, pe care l-a transformat într-un oraş nou, deschis evreilor, turcilor şi protestanţilor exilaţi din Franţa. Ferdinando este preocupat să găsească debuşeuri pentru industria florentină a mătăsii, până în Asia şi Brazilia. Veghează la instituirea unei justiţii, aceeaşi pentru toţi. În această privinţă, se sprijină pe o clasă nouă de funcţionari, provenită din rândul burgheziei. Roadele acestei gestionări se fac repede văzute prin creşterea demografică (populaţia Florenţei creşte de la 52 000 de locuitori, în 1561, la 66 000 în 1622), prin însănătoşirea finanţelor publice şi până şi în viaţa de curte care reflectă calităţile intelectuale şi spirituale ale lui Ferdinando.

Ferdinando, ca şi tatăl său, Cosimo I, are ambiţii internaţionale. El face din Ordinul Sf. Ştefan o forţă navală activă, care se remarcă prin câteva victorii asupra flotei otomane. Nu se teme să întreprindă colonizarea coastelor Braziliei (acţiune întreruptă brusc după moartea sa).

Chiar şi atunci când devine mare duce, Ferdinando nu renunţă la pasiunea sa artistică. Atracţia pentru sculptura clasică este dublată de înclinaţia către pietrele dure, a căror prelucrare o reorganizează în cadrul *Officio delle pietre dure*, pe care îl instalează în Galeria Uffizi; se înconjoară de cei mai buni meşteri din vremea respectivă,

veniţi din Milano şi din alte oraşe. Imprimă o nouă orientare acestui atelier, care nu se mai limitează la fabricarea operelor menite să satisfacă gusturile personale ale prinţului, ci abordează acum şi lucrări rezervate prinţilor străini. Atelierul dobândeşte astfel o reputaţie internaţională, ale cărei efecte se traduc în preţuri ce ating uneori valori impresionante. Numele lui este legat chiar de o tehnică de care este foarte mândru, numită *commesso*, care constă – după cum explică el însuşi – în „asamblarea unor bucăţi de marmură într-o manieră diferită de cea a mozaicului", şi anume potrivit unui desen pregătitor, care permite, de exemplu, realizarea unor portrete foarte asemănătoare.

Lucrarea cea mai însemnată de mecenat a lui Ferdinando este capela prinţilor din San Lorenzo. Proiectul iniţial i se datorează lui Cosimo I, care îl însărcinase pe G. Vasari cu prezentarea unei machete. Ferdinando reia în 1602 proiectul tatălui său. Un juriu selectează planurile lui Don Giovanni de Medici, fiul natural al lui Cosimo I, acestea suferind câteva retuşuri efectuate de B. Buontalenti. Soarta a făcut ca Ferdinando I să fie primul Medici din secolul său înhumat în acest monument de .o măreţie inegalabilă care preamăreşte Casa Medici şi care contrastează puternic cu modestia monumentelor funerare ale Medicilor din secolul anterior.

În viaţa privată, Ferdinando este cumpătat, după cum se vede şi din aspectul celor două vile pe care i le construieşte B. Buontalenti („L'Ambrogiana" de la Montelupo şi îndeosebi „La Ferdinanda" din Artimino, care este fără îndoială cea mai reuşită dintre vilele familiei Medici).

În concluzie, s-a scris pe bună dreptate că moartea lui Ferdinando, în 1609, „închidea în mod prematur faza ascendentă a principatului de Medici” (A. Panella).

Cosimo al II-lea (1590–1621)

Scurta domnie a lui Cosimo al II-lea (în perioada 1609-1621), întunecată de boală, nu este dintre cele mai fericite. Născut în 1590, se căsătoreşte, în 1608, cu tânăra prinţesă Maria-Magdalena de Austria, fiica arhiducelui Carol şi sora arhiducelui Ferdinand, viitor împărat. Nu este o căsătorie reuşită, deoarece temperamentul slab şi ambiţios al lui Cosimo se va lovi de cel al soţiei, o prinţesă pătrunsă de măreţia familiei sale şi căreia nu-i plac decât fastul şi viaţa de curte. Pe deasupra, „despotică şi întreprinzătoare” (E. Micheletti), Maria-Magdalena intervine necontenit în politica externă a soţului ei, pe care îl obligă să se apropie de Austria. Or, această politică era total opusă celei practicate de mama lui Cosimo, prinţesa de stirpe franceză Christine de Lorena, favorabilă alianţei cu patria sa.

Boala îl constrânge însă pe Cosimo să stea în pat, ceea ce îl obligă să lase treburile statului în seama Consiliului său, din care fac parte, alături de mama şi de soţia sa, fratele său, Francesco şi unchiul său, Giovanni, fiul natural al lui Cosimo I. Dar miniştrii, aceiaşi pe care i-a avut şi tatăl său, asigură continuitatea politicii marelui ducat, astfel că Toscana se bucură de o anumită prosperitate, tradusă în special prin creşterea demografică a oraşelor, şi cu precădere Livorno.

În ceea ce priveşte politica externă, Cosimo se menţine „într-un echilibru atent între marile puteri europene”

(E. Fasano-Guarini). Joacă rolul de mediator al căsătoriei lui Ludovic al XIII-lea cu Ana de Austria, în 1615. Însă doi ani mai târziu, avea să i se opună lui Ludovic al XIII-lea, care tocmai îi eliminase pe protejaţii Mariei de Medici (Leonora Galigai şi soţul său, Concino Concini), în cazul confiscării bunurilor cuplului condamnat. Nu obţine nici un beneficiu din participarea sa la războiul pentru succesiunea familiei Montferrat, dintre Franţa şi Spania, în anii 1613 şi 1614. Reuşeşte totuşi să-şi mărească statul prin cumpărarea de fiefuri în Lunigiana şi Maremma. În schimb, nu poate dobândi principatul Piombino şi nici deplina posesiune asupra insulei Elba, condiţionată de împărat la un preţ enorm, pe care Cosimo nu îl acceptă.

Politica sa economică este plină de contraste. Pe de o parte, închide sucursalele băncii Medici fără ca aceasta să fie în situaţia de faliment, orgoliul său de castă interzicându-i continuarea afacerilor, acestea fiind nedemne de „gloria" sa. Pe de altă parte, continuă politica tatălui său de dezvoltare a portului şi oraşului Livorno, căruia îi conferă un statut special în virtutea căruia devine cetatea cea mai modernă şi mai cosmopolită din stat. Urmează aceeaşi politică dusă de tatăl său prin subvenţionarea Ordinului Sf. Ştefan, ale cărui galere obţin numeroase victorii asupra corsarilor turci din Mediterana. Este interesat de asemenea de relaţiile diplomatice cu Orientul Apropiat şi susţine revolta unui emir turc împotriva sultanului (soldată cu eşec). De aici vor rezulta o serie de bune raporturi cu Levantul.

Cel mai mare titlu de glorie al lui Cosimo al II-lea îl constituie protecţia neobosită pe care i-o acordă lui Galileo Galilei. El îi conferă titlul şi funcţia de „prim matematician" al Universităţii din Pisa, fără obligaţia de a preda ori de rezidenţă, ceea ce îl fereşte o vreme pe

acesta de persecuţiile Inchiziţiei. Pentru sprijinul oferit, avea să fie recompensat de Galilei care pune numele de „astre mediceene” *(Medicea sidera)* celor patru sateliţi ai lui Jupiter, descoperiţi de savant în anul 1610, graţie telescopului pe care îl construieşte.

Bilanţul activităţii de mecenat a lui Cosimo al II-lea este mai puţin strălucitor. Măreşte palatul Pitti cu ajutorul lui Giulio Parigi şi apelează la pictorul flamand Justus Sustermans; operele acestuia, admirabile portrete ale membrilor familiei marelui duce, împodobesc pereţii, contribuind astfel la autocelebrarea casei domnitoare.

Somptuoasele festivităţi care subliniază viaţa de curte la palatul Pitti prezintă caracterele aceleiaşi etici: o succesiune de baluri, spectacole de balet, turnire, competiţii, banchete, reprezentaţii teatrale. Această înclinaţie către fast care se regăsea, într-o manieră mult mai accentuată, la soţia sa, este concretizată în vila „Poggio imperiale”, denumită astfel pentru a aminti originile Mariei-Magdalena de Austria.

În cadrul acestui modest bilanţ cultural, nu trebuie omisă nici protecţia acordată de Cosimo Accademiei della Crusca; aceasta va publica în anul 1612 tratatul, *Vocabolario*, menit să devină lucrarea de referinţă a puriştilor, împreună cu riscul real de fixare a limbii şi de împiedicare a evoluţiei acesteia.

Ferdinando al II-lea (1610–1670)

Fiul lui Cosimo al II-lea şi al Mariei-Magdalena de Austria, Ferdinando al II-lea, născut în 1610, era prea tânăr pentru a urca pe tron după moartea tatălui său, în anul 1621. El creşte aşadar sub dubla autoritate a bunicii

sale, Christine de Lorena, şi a mamei sale, amândouă regente.

Foarte pioase, cele două femei au în comun şi gustul pentru fast, cheltuind sume mari din vistieria statului pentru a da curţii strălucirea care li se părea demnă de originile lor. Pietatea le determină să favorizeze Biserica şi instituţiile ecleziastice, printre care Inchiziţia, instalată la Santa Croce. De aceea, populaţia seculară a Florenţei sporeşte în mari proporţii, iar autodafeurile vin să se adauge splendidelor festivităţi de la curte. Pietatea Mariei-Magdalena se amplifică după ce rămâne văduvă, fiind văzută numai în doliu. Rămâne însă la fel de arogantă, persecutând-o în mod implacabil pe văduva prinţului Giovanni, fiul natural al lui Cosimo I. Soldat, însă cultivat şi amator de artă, acesta elaborase, după cum s-a văzut, planurile capelei prinţilor de la San Lorenzo. Pentru a scăpa de mânia Mariei-Magdalena şi a Christinei de Lorena, el este nevoit să părăsească Florenţa după căsătoria şi naşterea primului său copil, refugiindu-se la Veneţia. După moartea acestuia, în 1621, soţia sa se aventurează, întorcându-se la Florenţa. Proastă inspiraţie, deoarece i se ia copilul, iar ea este arestată şi închisă în fortăreaţa Belvedere, apoi într-o mănăstire, de unde este eliberată abia în 1639. Trăieşte până în 1655, privată de toate bunurile pe care le avusese. Această edificatoare poveste a nefericitei Livia Vernazza subliniază cruzimea de caracter a celei care a fost mama lui Ferdinando al II-lea, cea care nu i-a putut ierta Liviei originea umilă şi, fără îndoială, moralitatea care lăsa într-adevăr de dorit.

În onoarea lui Ferdinando al II-lea, trebuie remarcat că, o dată suit pe tronul marelui ducat, reacţionează împotriva bigotismului bunicii sale (Christine de Lorena, în 1636) şi al mamei sale (Maria-Magdalena de Austria, decedată în

1617). Principe luminat, el reduce influenţa Bisericii în viaţa cotidiană a statului. Urmând cu credinţă linia tatălui său, continuă să-l protejeze pe Galilei până la moartea acestuia, în 1642. Este şi protectorul lui Evangelista Torricelli (1608–1647), marele savant căruia îi datorăm, printre altele, inventarea barometrului cu mercur. Ferdinando al II-lea este de asemenea întemeietorul Academiei experimentale florentine, a cărei conducere este încredinţată fratelui său, cardinalul Leopoldo; acesta, la rândul său, fondează Accademia del Cimento (Academia experimentării), a cărei deviză este grăitoare: *„Provando e riprovando”*. Ferdinando se înscrie pe linia culturală a familiei, în ceea ce priveşte gustul pentru colecţiile operelor de artă care vor îmbogăţi Tezaurul Medicilor.

Caracter blând, lipsit de ambiţie (renunţă la ducatul Urbino, pe care îl putea pretinde prin căsătorie), Ferdinando al II-lea are un puternic simţ al familiei, punând preţ pe sfaturile fraţilor săi, cardinalul Leopold, cardinalul Giovanni-Carlo şi marele căpitan Mattia, animaţi cu toţii de o puternică pasiune pentru ştiinţă. Fire petrecăreaţă, este mare amator de spectacole şi festivităţi. Iubeşte însă la fel de mult viaţa la ţară, în vilele Artimino şi Poggio imperiale, unde mergea să vâneze şi să pescuiască. Ca mulţi bărbaţi din oraşul său, la vremea aceea, era atras în mod deosebit de femeile de condiţie joasă şi de băieţii tineri, viciu care va sta la baza rupturii dintre el şi soţia sa.

De fapt, lângă această femeie, bărbatul cel petrecăreţ va cunoaşte decepţia cea mai vie şi cea mai durabilă. Fusese logodit încă din 1634, apoi căsătorit, în 1637, cu tânăra Vittoria della Rovere, fiica ducelui de Urbino, Federigo Ubaldo della Rovere. Bigotă, deosebit de

mândră de importanţa familiei sale, femeie „uscată la suflet şi insensibilă” (E. Micheletti), Vittoria îi dăruieşte patru copii soţului său (dintre care doi mor la vârstă fragedă). Fiind o femeie extrem de virtuoasă, îşi arată aversiunea faţă de soţul ei de îndată ce descoperă înclinaţiile sale contra naturii, întrerupe imediat orice legătură trupească cu acesta şi îşi menţine atitudinea timp de optsprezece ani. Este limpede că Ferdinando nu se supără din cauza acestei rupturi intime, consolându-se degrabă.

O consolare va găsi el şi în artă, chemându-i la Florenţa pe Luca Giordano şi pe Salvatore Rosa, care aduc un nou suflu în pictura florentină, dar sprijinindu-l totodată şi pe Lorenzo Lippi, considerat a fi un produs pur al şcolii florentine.

Mai puţin interesat de conducerea afacerilor interne ale statului, Ferdinando se preocupă îndeosebi de politica externă. Ia parte la războiul pentru succesiunea Montferrat, în 1638, şi la cel pentru Castro, între anii 1642 şi 1644. Înţelegând că astfel strica relaţiile cu Franţa, se menţine apoi pe linia unei stricte neutralităţi. Papa Urban al VIII-lea are ambiţia de a crea un stat pentru nepoţii săi, ceea ce îl apropie de Veneţia şi de ducele de Modena, în 1642. Fratele său, prinţul Mattia, obţine succese decisive asupra trupelor pontificale. Însă pacea din 1644 nu îi aduce decât o „neînsemnată glorie militară” (A. Panella). Pacea din Pirinei (noiembrie 1659), care pune capăt conflictului între Franţa şi Spania, îi permite apropierea de Franţa şi încheierea unei căsătorii între fiul său, Cosimo, şi Marguerite-Louise, fiica prinţului francez Gaston d’Orléans (1661).

Ferdinando al II-lea iubea fastul şi măreţia, ceea ce va costa scump Toscana, fiind cu atât mai greu de tolerat, cu

cât se ştia că marele duce preleva o şaisprezecime din totalul impozitelor, pentru propriile cheltuieli.

La moartea sa, în 1670, oamenii nu rămân cu amintirea unui prinţ preocupat de soarta celor mai umili dintre supuşi. Chiar şi achiziţionarea, în 1649, a oraşului Pontremoli este plătită spaniolilor cu vârf şi îndesat. Astfel încât se poate spune, pe bună dreptate, că moartea sa „a marcat începutul decăderii finale a Casei Medici" (A. Panella).

Cosimo al III-lea (1642–1723)

Fiul lui Ferdinando al II-lea şi al Vittoriei della Rovere, Cosimo al III-lea, născut la 14 august 1642, este crescut de mama sa. Femeie extrem de credincioasă, la limita bigotismului, ea îi dă o educaţie religioasă foarte strictă. Înconjurat de călugări şi preoţi, adâncit în lecturi moralizatoare, evitând femeile şi viaţa mondenă, trăind departe de curte şi de eticheta cea apăsătoare, el manifestă încă din tinereţe o melancolie pronunţată, care îl va transforma într-un taciturn.

La 18 aprilie 1661, pe când nu avea decât nouăsprezece ani, face o mare „partidă", căsătorindu-se cu prinţesa franceză Marguerite-Louise d'Orléans. Fiică a lui Gaston d'Orléans, fratele rebel al lui Ludovic al XIII-lea şi copilul iubit al mamei sale, Maria de Medici, tânăra soţie făcea parte din cea mai înaltă aristocraţie franceză (era verişoara lui Ludovic al XIV-lea). Din partea mamei, era nepoata lui Francisc al II-lea, duce de Lorena. Cosimo avea aşadar rude bine plasate. Din nefericire pentru el, tânăra soţie, care nu avea decât cincisprezece ani la oficierea logodnei (dorită de Mazarin, care spera în sprijinul cardinalilor Medici pentru eventuala sa numire pe

tronul Sf. Petru), avea un caracter cel puţin dificil. Orgolioasă, pătrunsă de importanţa rangului pe care îl purta (după moartea tatălui ei, devenise pupila „Regelui Soare”), mândră de frumuseţea sa şi iubind doar caii şi vânătoarea, îşi trata soţul ca pe un prinţ de rang mediocru. Pe lângă toate acestea, era îndrăgostită de vărul său, prinţul Charles de Lorena, şi îl iubea atât de tare încât nu se temuse să-i ceară lui Ludovic al XIV-lea să-i desfacă logodna, chiar a doua zi după oficiere. Regele refuză însă în mod energic, în numele cuvântului dat şi al onoarei celor de viţă nobilă.

Căsătoria este celebrată la Florenţa, în iunie 1661. Cosimo însă, încremenit în bigotismul său, nu intră în patul soţiei sale. Astfel începe „căsătoria cea mai dezastruoasă din istoria marelui ducat” (E. Micheletti). Pentru tânăra căsătorită, viaţa se scurgea între un soţ aproape deloc înclinat spre tandreţe şi un văr de care era îndrăgostită până peste poate; în plus, se plictisea de moarte la Florenţa, pe care o considera o închisoare din care voia să scape pentru a se întoarce în Franţa. Lucru pe care Ludovic al XIV-lea i-l refuza cu înverşunare.

Naşterea, în 1663, a prinţului moştenitor Ferdinando, pentru care Marguerite-Louise nu manifesta nici un sentiment matern, nu îmbunătăţeşte cu nimic situaţia. Dorind cu încăpăţânare să-şi părăsească soţul, convinsă să continue corespondenţa secretă cu vărul din Lorena, stând departe de copilul care nu avea decât un an şi şase luni, Marguerite-Louise se refugiază în sfârşit, în 1665, în vila Medicilor de la Poggio a Caiano. După naşterea prinţesei Anna-Maria Luisa, în august 1667, se împacă pentru o vreme cu soţul ei, însă minunea nu durează mult.

Pentru a scăpa de căsătoria care devenise un infern, Cosimo pleacă într-o serie de călătorii. Timp de doi ani, de

la sfârşitul anului 1667 şi până în 1669, vizitează Germania, Olanda, Spania, Portugalia, Anglia, Franţa, unde „vărul" său Ludovic al XIV-lea îi rezervă o primire cordială. Dar la întoarcerea sa la Florenţa, în noiembrie 1669, găseşte aceeaşi soţie ostilă.

În urma morţii fratelui său mai mare, marele duce Ferdinando al II-lea, la 27 mai 1670, Cosimo devine prinţ domnitor. Pe tronul Toscanei urca aşadar un prinţ complet nepregătit să preia conducerea statului, atât din punctul de vedere al educaţiei, cât şi al temperamentului. „Evlavios până la habotnicie, intolerant faţă de orice gândire liberală, existenţa lui se limita la a face turul bisericilor şi al mănăstirilor" (H. Acton). Cosimo rămâne, de altfel, sub influenţa mamei sale, care primise privilegiul de a face parte din Consiliu, şi a fratelui său, cardinalul Francesco-Maria. Naşterea, la 24 mai 1671, a prinţului Giovanni Gastone (căruia i se spune Gian Gastone) nu aduce împăcarea între Cosimo şi soţia lui, exilată la Poggio a Caiano şi lipsită de orice distracţie. Marguerite-Louise continuă să-l roage stăruitor pe Ludovic al XIV-lea să-i permită întoarcerea în Franţa, iar într-un târziu regele acceptă, autorizând-o, în iunie 1675, să se retragă la o mănăstire din Montmartre.

Eliberat de o soţie insuportabilă, Cosimo pare să renască, revenindu-i pofta de viaţă şi mai ales de mâncare, făcând chiar unele excese în detrimentul sănătăţii sale. Viaţa de curte îşi recapătă în această perioadă vechea-i strălucire. Însă habotnicia şi spiritul retrograd îi inspiră lui Cosimo nişte măsuri inadmisibile.

Îi persecută pe evrei, interzicându-le orice contact cu creştinii, sub ameninţarea cu tortura şi închisoarea. Desfiinţează una dintre sărbătorile cele mai populare din Florenţa, *Calendimaggio,* sub pretextul că era un prilej de

dezmăţ. Nu le mai acordă protecţie împotriva Inchiziţiei savanţilor şi celor cu vederi libere. Îi favorizează, în schimb, pe iezuiţi, permiţând instalarea a numeroase ordine religioase, atât italiene, cât şi străine.

În politica externă, Cosimo este constrâns, din cauza dimensiunilor reduse ale statului său, la menţinerea unui echilibru dificil între Franţa, Spania şi Imperiu. Din partea Imperiului, el nu obţine decât o pură satisfacţie a amorului său propriu o dată cu titlul de Alteţă Serenisimă (pe care Franţa şi Spania i-l refuză). În schimb, atunci când trupele imperiale şi cele ale ducelui de Savoia, Victor-Amédée al II-lea, îi înving pe francezi, în 1706, el îşi plăteşte scump neutralitatea printr-o enormă contribuţie, care îl constrânge să-şi amaneteze bijuteriile de familie.

Orgoliul său dinastic este pe deplin satisfăcut, în ianuarie 1689, în urma căsătoriei fiului său cel mare, Ferdinando, cu prinţesa Violante Béatrice de Bavaria. Cultivată, cunoscând în egală măsură latina şi limbile moderne, această tânără – dacă nu frumoasă, cel puţin amabilă, tandră şi credincioasă – se îndrăgosteşte de soţul ei, în pofida diferenţei de vârstă (ea nu avea decât şaisprezece ani) şi a viciilor acestuia, compensate însă de pasiunea pe care o nutrea pentru artă (îl invită pe Händel, îl tocmeşte pe A. Scarlatti, construieşte un teatru la Pratolino şi îl reconstruieşte pe cel de la Pergola).

Habotnicia lui Cosimo, supunerea lui faţă de oamenii Bisericii îi inspiră o serie de măsuri odioase şi nepopulare. Sodomiţii sunt supuşi la pedeapsa cu moartea, tinerilor li se interzice să facă curte fetelor în pragul uşii acestora! În afară de aceasta, Cosimo îşi împovărează supuşii cu dări de tot soiul (inclusiv taxa pe perucă). Sărăcia cuprinde poporul, iar justiţia se arată de o cruzime fără margini (pedeapsa cu moartea este agravată prin supliciul

sfârtecării). Încremenit în aceste idei retrograde, Cosimo decretează ca la Universitatea din Pisa să nu se mai predea decât filozofia lui Aristotel.

Nu este de mirare că un astfel de prinţ nu a putut stăvili sau măcar încetini decăderea economică a statului său. Agricultura nu mai era în măsură să hrănească populaţia, industria lânii, aflată de mult timp în regresie, era în stare de agonie. Doar portul Livorno se afla într-un progres constant, datorat în mare parte numeroasei şi întreprinzătoarei colonii evreieşti şi, de asemenea, statutului său de porto-franco, dobândit în 1676. Pot fi trecute, de asemenea, la activul lui Cosimo cele câteva tentative de punere în valoare a Maremmei, însă, judecând în mod obiectiv, avem tot dreptul să vorbim, pe plan economic, despre „o decadenţă accentuată şi continuă” (F. Diaz).

De fapt, lucrul care îl preocupă cel mai mult pe Cosimo este succesiunea la tron. Considerase această problemă rezolvată, forţându-l pe Gian Gastone să se căsătorească, la 2 iulie 1697, cu prinţesa germană Anna-Maria Francesca, fiica ultimului duce de Saxa-Lauenburg şi văduvă a contelui palatin, Filip de Neuberg, de la care avea o fiică. Dar această căsătorie, asupra căreia vom reveni, este sterilă. Cosimo îşi convinge atunci fratele, pe cardinalul Francesco-Maria, să renunţe la purpura de cardinal şi să se căsătorească cu prinţesa Eleonora, fiica ducelui de Guastalla şi Sabbionetta, Vincenzo Gonzaga. Însă această femeie tânără şi frumoasă nutreşte o asemenea repulsie faţă de soţul ei încât refuză mai întâi să-şi îndeplinească datoria conjugală, iar apoi se resemnează, fără a da nici un moştenitor familiei Medici.

Astfel, atunci când Francesco-Maria moare, la 3 februarie 1710, succesiunea îi revine prinţului Ferdinando.

Petrecăreţ, dar cultivat, amator de pictură (cumpără pânze ale lui Rafael, Andrea del Sarto şi Parmegiano), de literatură, de muzică, de teatru (A. Scarlatti compune pentru el mai multe opere), acest membru al familiei Medici care este pe linia marii tradiţii a mecenatului, avea să moară şi el la 30 octombrie 1713.

Cosimo se gândeşte acum la o reformă constituţională care să-i permită fiicei sale Anna-Maria Luiza să urce pe tron la moartea lui Gian Gastone, fratele acesteia. Votat de Senat, proiectul cel îndrăzneţ nu are nici un efect, din cauza opoziţiei marilor puteri care vor tranşa problema în mod suveran.

La Londra, la 4 aprilie 1718, Anglia, Franţa, Olanda (Austria li se alătură ceva mai târziu) atribuie marele ducat al Toscanei prinţului Don Carlos, fiul cel mare al regelui Spaniei, Filip al V-lea.

Astfel că, la moartea sa, la 31 octombrie 1723, după o domnie de cincizeci şi trei de ani, nefericitul Cosimo al III-lea îşi vede familia stingându-se şi regatul trecând sub stăpânirea unei case străine.

Gian Gastone (1671–1737)

Tragedia începe o dată cu ultimul Medici. Născut la 24 mai 1671, Gian Gastone dădea totuşi în tinereţe semnele promiţătoare ale unui principe amabil, înclinat către studiu. Temperament introvertit, iubind singurătatea şi copleşit de o melancolie aparent inexplicabilă, Gian Gastone se refugiază într-o seră a grădinii Boboli, unde îşi cultivă pasiunea pentru plantele exotice. Pradă unor crize de plâns necontrolate, suferea de un plictis existenţial de care nimic nu-l putea vindeca. Pe deasupra, nu-i plăceau nici femeile şi cu

atât mai puţin căsătoria. Astfel că tatăl său îi alege soţia, în ciuda voinţei sale şi a protestelor, în persoana tinerei prinţese de origine germană, Anna-Maria Francesca, fiica ultimului duce de Saxa-Lauenburg şi văduva contelui palatin Filip de Neuberg, cu care avea o fată.

Nici frumoasă, nici inteligentă, nici cultivată, detestând viaţa de oraş şi de curte, iubind în schimb la nebunie viaţa la ţară şi caii, această femeie nu se simţea bine decât la reşedinţa ei din Reichstadt, nu departe de Praga, în mijlocul munţilor şi departe de toţi. Ea pretinde ca oficierea căsătoriei să aibă loc la Düsseldorf, iar soţul ei să se instaleze la ţară. Nefericitul Gian Gastone, care se plictisea de moarte, nu rezistă tentaţiei de a-şi părăsi soţia şi satul german. Se hotărăşte să plece la Paris, atras fiind de prestigiul şi plăcerile oferite de Oraşul-lumină şi totodată de dorinţa de a-şi revedea mama, exilată aici din proprie voinţă şi ducând la Paris o viaţă nu tocmai exemplară. Aceasta îl primeşte foarte rece, spre marea lui dezamăgire. În schimb, regele Ludovic al XIV-lea îi rezervă o primire călduroasă, date fiind legăturile de rudenie. După Paris, urmează Praga, unde dă în patima jocului, a mâncării şi a băuturii şi se înhăitează cu homosexuali. Graţiosul principe de altădată se îngraşă, devenind de nerecunoscut, căci grăsimea îi deformează trăsăturile. Întors la Reichstadt, îşi reia viaţa conjugală, care se transformă însă într-un adevărat infern. Încearcă să scape din nou tot prin intermediul călătoriilor care îl duc de data aceasta la Hamburg, unde stă între anii 1703 şi 1704. Aici îşi risipeşte averea, amanetând până şi bijuteriile soţiei sale.

Încercând în zadar să-şi convingă soţia să-l urmeze la Florenţa, Gian Gastone se decide până la urmă să se întoarcă singur, în 1708. Deşi în vârstă de numai 37 de

ani, arăta cu mult mai bătrân: de cele mai multe ori era beat, singuratic, cu toane, ceea ce îl îngrijora nespus pe tatăl său, care încă mai aştepta un moştenitor.

La moartea tatălui său, pe 31 octombrie 1723, Gian Gastone avea cincizeci şi doi de ani, însă din punct de vedere fizic nu i se putea da nici o vârstă. Deşi guverna de unul singur, acest exerciţiu solitar al puterii nu reuşeşte să-i redea energia pe care o pierduse în anii anteriori. Ceva tot îi mai rămăsese pesemne din tânărul principe de odinioară. Montesquieu, care trece în 1728 prin Florenţa, îl găseşte amabil, însă zgârcit şi indecis, leneş şi amator de băutură, dar guvernând Florenţa cu blândeţe, trecând aproape neobservat în ochii supuşilor săi.

Montesquieu nu ştia totul sau nu voia să spună totul. Nici chiar istoricii nu fac, în general, decât nişte aluzii timide la adresa comportamentului licenţios al prinţului. Adevărul ne obligă să recunoaştem că relatarea turpitudinilor marelui duce *desfide pudoarea*[9], după o expresie la modă în secolul lui Ludovic al XIV-lea. Dominique Fernandez, într-un eseu recent şi strălucitor ca întotdeauna, este singurul care a încercat să înţeleagă, cu ajutorul psihanalizei, drumul lent şi inexorabil al decăderii ultimului membru al Casei Medici. Să-l urmărim la rândul nostru pe nefericitul mare duce în căderea lui în infern.

Sexualitatea îl conduce pe Gian Gastone spre practicarea „dragostei greceşti”, atât de răspândită în jurul lui, până şi în familia sa (întâlnită la unchii săi, cardinalii de Medici). La aceasta se adaugă insuportabilul spectacol al neînţelegerii părinţilor săi, povestirile pe care le surprindea în legătură cu nebuniile mamei sale la mănăstirea din Montmartre, unde Ludovic al XIV-lea o închisese, sperând

[9] În original, *défie l'honnêteté*.

să se îndrepte. Habotnicia tatălui şi a bunicii sale, educaţia rigidă pe care încercaseră să i-o impună nu au făcut decât să-l exaspereze pe acest tânăr cu tendinţe profunde. Căsătoria, adânca nepotrivire de caracter dintre el şi soţia sa îi agravează stările de tristeţe şi dezgustul pentru o sexualitate normală şi totodată pentru viaţa de societate şi de curte. Astfel că urcă pe tronul Toscanei într-o stare de spirit diametral opusă celei pe care ar fi trebuit să o aibă un principe învestit cu guvernarea unui stat, cu toate obligaţiile mondene pe care le presupune şi le impune acest lucru.

Eliberat, prin moartea tatălui său şi a bunicii sale, de orice constrângere familială, liber în sfârşit, prin rangul pe care îl deţine, de a se lăsa în voia impulsurilor şi a capriciilor sale, el avea să depăşească orice măsură.

Prizonier al unei dialectici (nehegeliene!) a stăpânului şi a sclavului, el se lasă dominat de un curtean abject, care se înconjoară de o serie de escroci, drojdia societăţii florentine, şi care îi alungă treptat din palatul Pitti pe vechii curteni ai aristocraţiei. În această nepăsare, are totuşi înţelepciunea de a lăsa conducerea statului pe seama unui om integru şi devotat, Carlo Rinuccini, care îl slujeşte cum poate mai bine, cum făcuse şi cu tatăl său.

Este uşor de imaginat ce era viaţa la curte în aceste împrejurări. Trezindu-se la ora prânzului, lenevind apoi în pat din ce în ce mai mult, astfel că ajunsese ca în ultimii doi ani de viaţă să nu se mai scoale deloc din pat, Gian Gastone alunecă treptat într-o viaţă josnică, permiţând şi chiar solicitând scene de orgie, care îi transformau cel mai adesea camera în lupanar. Mintea îi este complet tulburată de un acut sentiment de batjocură la adresa propriei persoane şi de autopedepsire, caracteristic – după cum se ştie – pentru unele forme de suferinţă

psihică. Sfârşeşte prin a nu mai fi interesat de nimeni şi de nimic (nu ia parte nici la funeraliile cumnatei sale, blânda prinţesă Violante Béatrice, care îi arătase o mare afecţiune, la care răspunsese şi el o perioadă).

La toată această nefericire se adaugă o încercare politică fără precedent în istoria familiei sale. În urma celui de-al doilea tratat de la Viena, din 1731, marile puteri (Franţa, Spania, Austria, Anglia şi Olanda), confirmând clauzele tratatului de la Londra din 1718, atribuie Toscana şi ducatul de Parma prinţului spaniol Don Carlos, infante al Spaniei. Trupele spaniole debarcă la Livorno în octombrie 1731, precedând sosirea lui Don Carlos la Florenţa, în decembrie. Tânăr, frumos, dar necultivat (îndrăgea în special vânătoarea), Don Carlos este bine primit de Gian Gastone. Şederea acestuia la Florenţa nu durează mult. În septembrie 1733, prin tratatul de la Torino, semnat de Franţa şi Sardinia, apoi, în luna noiembrie a aceluiaşi an, prin tratatul de la Escorial, semnat de Franţa şi Spania, Don Carlos primeşte regatul Neapolelui şi al Siciliei. Este înlocuit în Toscana de fratele său, Don Felipe, care nu guvernează decât doi ani. La 3 octombrie 1735, Franţa şi Austria acordă Toscana ducelui de Lorena, François-Etienne, logodit cu Maria Tereza a Austriei, fiica împăratului Carol al IV-lea. Aceasta constituie pentru Gian Gastone o lovitură dură, cu atât mai greu de suportat cu cât nu fusese consultat! Atunci când Spania aderă la acest tratat, în februarie 1736, trupele spaniole sunt înlocuit în Toscana de trupele austriece.

Gian Gastone, care redobândeşte o undă de demnitate în protestele pe care le ridică, se lasă în voia destinului până ce moartea vine să-l elibereze, la 9 iulie 1737. Prinţul loren de Craon intră imediat în posesia statului, în numele

stăpânului său, ducele François-Etienne, şi numeşte un Consiliu de regenţă.

Decăderea lui Gian Gastone şi sfârşitul său lamentabil nu trebuie totuşi să-i eclipseze activitatea politică de la începutul domniei, atunci când era încă un principe „luminat”, plin de ideile măreţe ale Secolului luminilor. De abia urcat pe tron, el pune capăt autorităţii masive a Bisericii asupra statului şi mentalităţilor, situându-se aşadar pe o poziţie total opusă politicii practicate de tatăl şi de bunica sa. Ca un bun discipol al fiziocraţilor, restabileşte libera circulaţie a cerealelor, uşurează impozitele care apăsau din greu asupra celor defavorizaţi şi reduce deficitul, printr-o diminuare substanţială a cheltuielilor de la curte. Îmbrăţişând acelaşi spirit de toleranţă ca şi bunicul său, el va rămâne credincios ideilor lui Galilei, căruia îi ridică un cenotaf în Santa Croce. La cererea lui, sunt înfiinţate noi catedre în cadrul Universităţii din Pisa, care apelează acum la profesori cu idei novatoare. Pune capăt persecutării evreilor şi aboleşte pedeapsa cu moartea. Ştie să se înconjoare de o serie de miniştri capabili, care se ocupă de treburile statului în locul său, încercând să stopeze căderea economică.

Astfel arată portretul acestui principe plin de contraste, a cărui viaţă sfârşeşte printr-un declin nedemn, şi care, „nereuşind să dea măsura binelui şi a dreptăţii, rămâne un neîntrecut maestru al ticăloşiei” (D. Fernandez).

Anna-Maria Luiza (1667–1743)

Gian Gastone este ultimul vlăstar al Medicilor care au guvernat asupra Florenţei şi Toscanei. Pe linie femeiască,

ultima descendentă a familiei este sora sa, Anna-Maria Luiza, mai mare decât el cu patru ani. Născută în 1667, ea este cea de-a doua născută dintre copiii lui Cosimo al III-lea. Frumoasă şi inteligentă, înzestrată cu un caracter „puternic şi echilibrat” (E. Micheletti), este crescută de bunica sa, care îi imprimă nişte principii austere, aproape bigote. Primeşte educaţia femeilor de rangul său, învaţă latina şi limbile moderne, canto şi muzica, precum şi pictura. De la bunica ei moşteneşte şi orgoliul de castă, mândria de a aparţine unei vechi şi glorioase familii domnitoare şi de a fi născută într-o capitală pe care o considera cu mult deasupra capitalelor europene.

Pentru ea, tatăl său şi-ar fi dorit un soţ dintr-o familie suverană şi se pare că Ludovic al XIV-lea ar fi consimţit cu dragă inimă să i-l dea pe fiul lui, însă prinţul moştenitor moare în 1711. Cosimo al III-lea se gândeşte apoi la un prinţ din Casa de Savoia, apoi la un altul din Casa de Portugalia, însă eforturile sunt în zadar. Atunci când îi propune fiicei sale alţi nobili de rang mai mic, este rândul ei să refuze, considerând că este demnă doar de un rang superior. Se căsătoreşte, în sfârşit, cu prinţul Johann-Wilhelm de Saxa, elector palatin, fratele reginei Portugaliei şi al împărătesei Austriei. Văduv şi fără copii, prinţul, care era încă tânăr (avea 33 de ani), ducea o viaţă strălucitoare la curtea din Düsseldorf. Anna-Maria Luiza este sedusă de cultura şi distincţia lui, devenindu-i soţie în aprilie 1691. Părăseşte Florenţa cu inima grea, însă găseşte în cetatea germană mediul cultural care îi convine. Luând parte alături de soţul ei la treburile statului, singura ei supărare este de a nu-i fi putut dărui prinţului nici un moştenitor.

După moartea marelui elector (iunie 1716), ea renunţă la viaţa mondenă şi se consacră în întregime operelor de

caritate. Ia hotărârea să părăsească oraşul Düsserdorf şi se întoarce la Florenţa în septembrie 1717. Este bine primită de tatăl său, însă se abţine să ia parte la viaţa de curte, refugiindu-se într-o atitudine de reculegere şi cucernicie. Evita să se întâlnească cu fratele său Gian Gastone, pentru care nu simţea nici iubire, nici respect şi care îi răspundea cu aceeaşi monedă la indiferenţa şi dezgustul pe care i le arăta. Asistă plină de scârbă la lenta degradare spirituală a celui care devenise marele duce. La moartea acestuia, avea să ia o hotărâre elocventă pentru sentimentele care o animau: porunceşte ca Gian Gastone să nu fie înmormântat în partea de sus a capelei principilor de la San Lorenzo, ci în cripta rezervată acelor membri ai familiei Medici care nu guvernaseră şi unde urma să fie ea însăşi înmormântată, în februarie 1743.

În opinia posterităţii, meritele prinţesei Anna-Maria Luiza sunt de două feluri. Mai întâi, ei i se datorează continuarea lucrărilor la capela prinţilor de la San Lorenzo. Începută, aşa cum s-a văzut, în 1605, de către arhitectul Matteo Nigetti, după un proiect al lui Don Giovanni de Medici, fratele natural al marelui duce Ferdinand I, capela era departe de a fi gata atunci când Anna-Maria Luiza întreprinde importantele lucrări.

Cel de-al doilea merit al prinţesei este cu mult mai considerabil. Printr-un act numit „Patto e Convenzione di famiglia”, întocmit la 31 octombrie 1737, la puţin timp după moartea lui Gian Gastone, ea stipulează ca întreaga comoară artistică acumulată de familie să devină proprietatea oraşului Florenţa „cu condiţia expresă ca din acest ansamblu să nu se extragă şi să nu se transporte nimic în afara capitalei şi a teritoriului marelui ducat, pentru decorarea statului, utilitatea publicului ori pentru a atrage curiozitatea străinilor”. Ei i se datorează, aşadar,

privilegiul de a admira în Galeria Uffizi, precum şi în palatul Pitti, nenumăratele capodopere strânse la Florenţa, graţie activităţii de mecenat a Medicilor.

Un Medici condotier: Giovanni delle bande nere (1498–1526)

Printre urmaşii Medicilor, unul dintre ei ocupă un loc marginal. În mijlocul atâtor principi domnitori şi atâtor prinţi ai Bisericii, este singurul care nu a participat cu nimic la exerciţiul puterii. Şi-a servit doar pentru un moment familia, însă nu în mod exclusiv. S-a făcut totuşi remarcat pe câmpul de luptă al Italiei, combătând când pe un front, când pe un altul, în cadrul celor mai mari armate care s-au înfruntat vreodată în Italia epocii respective, cea a lui Carol Quintul şi cele ale lui Francisc I.

Născut la 6 aprilie 1498 la Forli, Giovanni de Medici este fiul lui Giovanni de Medici (1467–1498) şi al Caterinei Sforza (1462–1509). După tată, al cărui prenume îl ia la moartea acestuia (prenumele său fusese mai întâi Lodovico), se trăgea din ramura Medici care descindea din Lorenzo cel Bătrân (1395–1440) şi era supranumită *popolani*, datorită simpatiei pe care o afişa faţă de mica burghezie şi artizani. Din partea mamei, provenea din familia domnitoare din Milano, Caterina fiind fiica naturală a lui Galeazzo-Maria Sforza (1444–1476). Caterina moştenise de la cei din familia Sforza neîmblânzita energie a strămoşului lor, condotierul Francesco Attendolo, supranumit Sforza, ajuns conducător al oraşului Milano şi duce în 1450. Ea fusese căsătorită mai întâi, la vârsta de paisprezece ani, în 1477, cu contele Girolamo Riario, nepotul papei Sixtus al IV-lea, iar a doua

oară cu Giovanni de Medici, care moare însă la puţin timp după naşterea lui Lodovico (Giovanni). După pierderea domeniului său de la Forli, care reintră în posesia foştilor săi stăpâni, familia Ordelaffi, Caterina îi găseşte adăpost micuţului Giovanni în familia florentină Salviati, capul acestei familii, Jacopo, fiind căsătorit cu Lucrezia, fiica lui Lorenzo Magnificul. Îşi regăseşte fiul la Florenţa, în 1501, şi îi dă o educaţie de adevărat bărbat, pe placul lui Giovanni, caracter violent şi căruia nu-i plăceau decât exerciţiile fizice şi artele marţiale. După moartea mamei sale, Giovanni rămâne la familia lui adoptivă; în 1517, se căsătoreşte cu verişoara sa, Maria Salviati, care îi dăruieşte un fiu în 1519, nimeni altul decât viitorul mare duce, Cosimo.

Giovanni nu are decât şaptesprezece ani atunci când vărul său, papa Medici Leon al X-lea, îl cheamă la Roma şi îi încredinţează comanda a o sută de soldaţi din cavaleria uşoară, apoi, în anul următor, comanda unui escadron de patru sute de soldaţi din cavaleria uşoară. Împreună cu aceştia, Giovanni se face remarcat mai întâi în luptele din Urbino, apoi, în toamna anului 1520, în operaţiile militare spaniole şi ale armatei pontificale în Lombardia, împotriva trupelor lui Francisc I. Giovanni comanda în acea vreme 100 de cavaleri şi 4 000 de infanterişti, bucurându-se deja de reputaţia de mare condotier. Dur cu oamenii săi, ca şi faţă de propria persoană, curajos până la temeritate, el este de asemenea şi un foarte bun strateg; spirit inovator, înfiinţează un corp de archebuzieri călărind câte doi pe un cal şi care, prin mobilitatea de care dădeau dovadă, produceau panică în rândurile inamicului.

În 1421, la moartea papei Leon al X-lea, în semn de credinţă, trupele lui Giovanni vor purta un drapel alb cu

dungi negre, astfel că el intră în posteritate sub acest nou nume („Giovanni delle bande nere”), oamenii lui continuând să se distingă pe câmpurile de bătălie ale Italiei.

Eliberat de supunerea datorată vărului său, papa Medici, Giovanni nu mai are nici un stăpân. Ca un adevărat condotier, el îşi va pune energia în slujba prinţilor care se războiau în Italia.

Singura condiţie a fidelităţii sale succesive era plata, aceasta trebuind să fie mai mare decât cea oferită de adversar. Îl vedem mai întâi în armata lui Francisc I, care admiră în el conducătorul şi luptătorul neînfricat. Joacă un rol important în bătălia de la Bicocca, la 27 aprilie 1522, unde asigură retragerea armatei franceze. Însă nu mult după aceasta, considerându-se prost plătit, Giovanni trece în tabăra imperială sub ordinele vărului său, Francesco Sforza. Se poate să fi luat parte, la 29 aprilie 1524, la agonia cavalerului Bayard.

Îşi schimbă din nou tabăra în noiembrie 1524. Luna februarie a anului 1525 îl găseşte iar în rândurile armatei franceze a lui Francisc I, sub zidurile Paviei. Dar, rănit la genunchi, nu participă la ziua funestă de 24 februarie 1525, când regele Franţei pierde tot, „în afară de onoare”. Ar fi schimbat prezenţa lui cursul bătăliei? Cel puţin astfel declară în mod public Francisc I.

Înfrângerea de la Pavia şi captivitatea regelui Franţei antrenează dizolvarea „Bandelor negre”. În timpul acestei odihne forţate, Giovanni închiriază trei galere şi se transformă în corsar.

În ianuarie 1526, războiul reîncepe între Francisc I şi Carol Quintul. Giovanni se alătură din nou taberei franceze, iar Liga de la Cognac îi încredinţează comanda unei „bande” de 3 000 de archebuzieri şi 400 de soldaţi ai cavaleriei uşoare. Cu aceşti oameni, Giovanni hărţuieşte

armata de pedestraşi germani care „descind” asupra Romei pentru a-l pedepsi pe papa Clement al VII-lea, care îl trădase pe Carol Quintul. Într-una din aceste scurte ciocniri, Giovanni este rănit la picior de o ghiulea. Rana se cangrenează şi piciorul trebuie amputat. Când i se anunţă acest lucru, spunându-i-se că-i vor acoperi faţa, el răspunde, după cum relatează Brantôme: „«Tăiaţi fără frică: nu trebuie să mă ţină nimeni»... Şi îşi ţinu singur lumânarea atunci când îi tăiară piciorul”. Însă intervenţia chirurgicală (o adevărată măcelăreală) nu a fost suficientă pentru stoparea cangrenei. I se anunţă că zilele îi sunt numărate. „Simţind că i se apropie sfârşitul”, continuă Brantôme, „el spune doar atât: «Cum aşa? Trebuie să mor aici, printre alifii şi bandaje? Cât îmi e de ciudă!»”. Şi, întorcându-se pe cealaltă parte, îşi dă duhul.

Acest viteaz, care nu a trăit decât pentru arme şi prin arme, care nu se temea nici de suferinţă, nici de moarte şi care, din această pricină, era extrem de iubit de soldaţi, ar fi putut oare schimba raportul de forţe graţie cutezanţei sale şi „redresa soarta armelor italiene”? Cel puţin aşa gândeşte cel mai bun cunoscător din vremea respectivă în ale războaielor din Italia (P. Pieri).

PARTEA A TREIA

PE TRONUL SFÂNTULUI PETRU

Leon al X-lea (1475–1521)

Un scurt pontificat de mai puţin de opt ani a fost suficient pentru ca papa Leon al X-lea să-şi dea numele asupra întregului secol, egalând ca importanţă secolul lui Pericle sau al lui Ludovic al XIV-lea.

Totuşi, în anii care au precedat urcării sale pe tronul Sf. Petru, nimic nu părea să-l fi hărăzit pe cardinalul Giovanni de Medici acestei glorii postume pe care G. Vasari o califică drept „o vârstă de aur pentru bărbaţii de valoare şi nobilii artişti". Singurul sau aproape singurul dintre toţi biografii familiei Medici, G.F. Young are îndrăzneala să scrie că „Leon al X-lea nu merită elogiile posterităţii", spaţiul pe care i-l consacră fiind surprinzător de scurt.

Născut în 1475, Giovanni era fiul cel mai mic al lui Lorenzo Magnificul. Casele domnitoare obişnuiau în epoca respectivă să-şi îndrepte fiul cel mic către o carieră ecleziastică, în speranţa de a-l vedea îmbrăcând măcar purpura de cardinal, pentru a ajunge, într-o bună zi, prin graţia divină, la demnitatea supremă a Bisericii apostolice romane. Poate că Lorenzo nu visa la o funcţie atât de mare pentru Giovanni, însă va face totul pentru a-i accelera ascensiunea. Mai întâi îi imprimă o solidă cultură umanistă sub conducerea lui Poliziano, care era deja preceptorul fiului cel mare, Piero. Metodele pedagogice ale acestuia displăcându-i Clarissei, soţia Magnificului, care le găsea prea liberale şi nu destul de pioase, Poliziano este îndepărtat pentru o bucată de vreme.

Revine însă prin voinţa Magnificului, în 1480. Sub îndrumarea sa, Giovanni, în vârstă de numai cinci ani, se iniţiază în studiile clasice, pentru care face o adevărată pasiune. Ajutat de o memorie extraordinară, el poate înmagazina bagajul de cunoştinţe al unui adult. Intră astfel, fără o vocaţie specială, în cariera ecleziastică.

Făcându-i-se tonsura încă din 1483 (la vârsta de opt ani), ajunge notar apostolic din ordinul papei Inocenţiu al VIII-lea la o vârstă la care alţi copii sunt încă pe băncile şcolii primare. Giovanni are şansa de a fi fost favorizat în ascensiunea sa datorită apropierii dintre tatăl său, Lorenzo, şi papa Inocenţiu al VIII-lea, pecetluită în 1488 prin căsătoria surorii sale, tânăra Maddalena, cu Franceschetto Cibo, fiul *(sic!)* pontifului. Apropierea este completată şi întărită prin ridicarea lui Giovanni la rangul de cardinal, în februarie 1489. Strategia familială a Magnificului îşi găsea astfel încununarea. El nu ştie totuşi să păstreze secretă această ridicare a micuţului Giovanni la rangul de cardinal, care ar fi trebuit să rămână secretă încă trei ani, deoarece noul demnitar nu avea decât paisprezece ani, iar procedura numită *in petto* îl obligă – după cum se ştie – pe suveranul pontif să nu o divulge. Aceasta îl costase însă pe Magnific o avere (200 000 de scuzi).

Cardinal *in petto* la mai puţin de paisprezece ani, cardinal titular la şaisprezece, Giovanni se bucură de venituri dintre cele mai mari. Regele Franţei, Ludovic al XI-lea, prieten credincios al străbunicului său, Cosimo cel Bătrân, îi acordă mănăstirea de la Fontdouce, în dioceza Saintes, şi îi promite să-l facă în curând arhiepiscop de Aix-en-Provence. Regele Neapolelui nu este nici el mai prejos, oferindu-i mănăstirea Monte-Cassino, una dintre cele mai prestigioase din lumea creştină. În treacăt fie spus,

Giovanni nu fusese încă hirotonisit, ritual pe care îl va îndeplini abia după ridicarea lui la rangul pontifical.

Giovanni părăseşte astfel palatul familial de la Via Larga, ducându-se la Pisa pentru a studia dreptul canonic. Tatăl său îl cheamă înapoi, în 1492, simţind că i se apropie sfârşitul (deşi nu avea decât 43 de ani). La întoarcerea sa la Florenţa i se pregăteşte o primire triumfală, asemenea regilor sau împăraţilor. Tatăl său, pentru care el rămâne acelaşi „micuţ Giovanni" (are abia şaptesprezece ani), îi lasă cu limbă de moarte o sumedenie de sfaturi practice despre cum să se comporte la Roma, „cloacă a tuturor viciilor".

Cardinalul Giovanni era, din multe puncte de vedere, un fiu demn de tatăl său. Printre altele, moştenise de la acesta plăcerea luxului. Dar şi lipsa de scrupule. Numit legat pontifical în Toscana, nu ezită să se folosească – aşa cum făcuse adesea şi tatăl său – de procedeul pe care noi îl numim „abuz de bunuri sociale" în detrimentul Bisericii.

După moartea tatălui său (8 aprilie 1492), cardinalul Giovanni de Medici avea să se confrunte cu puternica personalitate a lui Savonarola. La început nu-l priveşte cu ostilitate, ba chiar susţine planul acestuia la Curie: înfiinţarea unei congregaţii toscane a Ordinului dominican în jurul mănăstirii San Marco, ce va fi detaşat de congregaţia lombardă de care ţinea. Această iniţiativă îndrăzneaţă are şi sprijinul fratelui său, Piero, succesorul Magnificului la conducerea statului.

Este prezent în seara zilei de 9 noiembrie 1494, data căderii Casei de Medici. Palatul familiei este devastat, iar pe capul lui este pusă o recompensă de 2 000 de florini (4 000 pentru Piero). Dar înainte de a fugi pe poarta San Gallo, deghizat în călugăr, are prezenţa de spirit de a salva câteva obiecte preţioase din Tezaurul Medicilor, precum şi

de a-şi adăposti biblioteca în mănăstirea San Marco, cu acordul lui Savonarola, care era *prior* aici.

Întors la Roma, sprijină pe lângă Curie tentativele fratelui său Piero de a-şi relua puterea pe care o pierduse în noiembrie 1494. Serveşte în special drept mijlocitor între Piero şi ducele de Milano, în septembrie 1495, atunci când Piero, care formase o mică armată cu care îşi propusese să atace Florenţa, solicită ajutoare militare pe lângă Lodovico Sforza (Maurul). Cardinalul Giovanni este însă suficient de înţelept pentru a înţelege că iniţiativele lui Piero sunt sortite eşecului şi se desparte de acesta în 1499. Părăseşte Italia şi pleacă în Germania, însoţit de fraţii săi, Giuliano şi Giulio, bucurându-se de ospitalitatea împăratului Maximilian.

Revine curând în Italia lângă sora lui Maddalena, soţia lui Franceschetto Cibo, fiul defunctului papă Inocenţiu al VIII-lea. Este bine primit la Curie de către papa Alexandru al VI-lea şi duce viaţa mondenă a unui cardinal din vremea respectivă. Anii trec astfel în compania artiştilor, a oamenilor de litere, a erudiţilor, în mijlocul operelor de artă pe care le adună cu dragoste. Este evidentă aici moştenirea spirituală a Medicilor şi îndeosebi a tatălui său. Nu a moştenit însă darul literar al acestuia. Îi fac plăcere conversaţiile erudiţilor şi ale poeţilor. Amabil din fire, îşi seduce vizitatorii prin fastul recepţiilor sale, unde domneşte întotdeauna buna dispoziţie, precum şi absenţa prejudecăţilor, căci stăpânului casei nu-i displac vorbele îndrăzneţe, povestirile deocheate, glumele vulgare şi chiar atacurile la adresa călugărilor.

Se înţelege bine cu papa Iuliu al II-lea, câştigând o serie de foloase. Împarte însă cu acesta şi decepţiile politice. Aşa se face că, numit legat pontifical la Bologna, în 1512 este luat prizonier de armata franceză, după

victoria acesteia de la Ravenna asupra trupelor spaniole şi pontificale. Conjunctura naţională redevine însă favorabilă în acelaşi an, o dată cu întoarcerea francezilor în Franţa. Armatele spaniole pot porni astfel asupra Florenţei pentru a pune capăt regimului republican al lui Pier Soderini.

Locuitorii Florenţei sunt terorizaţi de atrocităţile pe care le antrenează devastarea oraşului Prato, la 29 august 1512. Pier Soderini, înţelegând că partida era pierdută, se hotărăşte să fugă. La începutul lui septembrie, fiii Magnificului se întorc în Florenţa, unde partizanii Medicilor exultă. Cardinalul Giovanni, în calitatea lui de frate mai mare şi de prinţ al Bisericii, îşi asumă sarcina de a guverna oraşul, cu ajutorul fratelui său, Giuliano, din septembrie 1512 până în august 1513. Ajuns papă în 1513, el îi încredinţează conducerea Florenţei nepotului său, Lorenzo, fiul fratelui său mai mare, Piero. Scrisoarea lui din august 1513 către acesta este edificatoare cu privire la ideile sale politice: trebuie menţinută impresia de „republică”, întreţinută de Casa Medici încă din 1434; este necesar de asemenea (şi aici reapar în mod limpede învăţămintele Magnificului) să se exercite controlul asupra organelor statului printr-o reţea de oameni siguri, care trebuie să fie supuşi, din prudenţă, unei supravegheri secrete asigurate de unii „confidenţi” cunoscuţi numai de prinţ. Trebuie aşadar deschisă clasa politică unor oameni noi, a căror ascensiune se datorează în exclusivitate Medicilor, lăsând totodată vechilor familii aristocrate şi celor din lumea afacerilor rolul politic preponderent pe care îl ocupă dintotdeauna.

Această recucerire a Florenţei nu este suficientă pentru dezarmarea opoziţiei republicane şi a partizanilor lui Savonarola, care murise. Doi dintre aceştia pun la cale un complot în februarie 1513. Arestaţi, torturaţi şi apoi

executaţi, ei îi oferă, fără voia lor, cardinalului Giovanni şi fratelui acestuia, Giuliano, ocazia de a-i elimina pe adversarii Medicilor (cel mai celebru, Niccolo Machiavelli, avea să se retragă pe domeniile sale). Atât pentru Giovanni, cât şi pentru Giulio, esenţial era că Florenţa îşi regăsise echilibrul instituţional anterior anului 1494, cu diferitele sale consilii; acestea erau controlate, după o tradiţie a familiei foarte bine stabilită, de o *balia* (comisie), formată din oameni devotaţi Medicilor, numiţi de cardinal, fiind dotată cu puteri extraordinare.

Evenimentul care îi va schimba viaţa cardinalului Giovanni este alegerea lui, în acelaşi an 1513, ca pontif. Conclavul care se deschide la Roma, la 4 martie 1513, după moartea lui Iuliu al II-lea, a avut meritul imens şi cu totul nou în istoria Bisericii în epoca respectivă, de a nu fi atins de simonie. Festivităţile de încoronare ale noului papă, care ia numele de Leon al X-lea, sunt de un fast nemaiîntâlnit, amestec de creştinism şi păgânism: pe un arc de triumf se putea citi „Venus a domnit mai întâi, apoi Marte, iar acum iat-o pe Minerva"; pe un altul fusese pictat pe o parte Sfântul Petru, iar pe cealaltă parte Apollo. Din ce raţiuni, cei douăzeci şi cinci de cardinali prezenţi la conclav l-au ales pe cardinalul Medici, pe care toţi îl ştiau ca fiind „un om binevoitor, conciliant, generos" (H. Marc-Bonnet)? Fără îndoială pentru că, după „o domnie dură şi belicoasă (cea a lui Iuliu al II-lea), toţi doreau pacea" *(idem)*.

Ajuns papă, Leon al X-lea nu îşi mai putea guverna în mod direct oraşul natal. Va delega aşadar această putere vărului său Lorenzo, fiul lui Piero, căruia îi încredinţează la scurt timp comanda armatei pontificale, înainte de a-l pune, în 1516, în fruntea ducatului de Urbino, pe al cărui stăpânitor legitim, Francesco Maria della Rovere, îl

înlăturase. Pe fratele său Giulio îl numeşte cardinal arhiepiscop de Florenţa. În sfârşit, dispune, în deplin acord cu Carol Quintul, ca oraşul Florenţa şi statul respectiv să fie recunoscute în mod oficial de puterile italiene şi cele europene ca pe un bun propriu „care face una cu statele Bisericii şi de care putea dispune după bunul plac" (A. Panella).

Aceste măsuri, inspirate de nepotismul cel mai pur şi de un accentuat simţ al intereselor de familie, sunt însoţite de crearea unei Curii noi, devotată trup şi suflet persoanei sale, graţie unei noi serii de 31 de cardinali care trebuiau să-i asigure un pontificat fără nici un fel de opoziţie internă (printre aceştia figurau cei doi veri primari ai săi şi cei trei nepoţi).

Noul papă nu manifestă aceeaşi transparenţă în politica externă. Prudenţa sa firească (papa Iuliu al II-lea o numea ironic „precauţia dumneavoastră") îi inspiră o politică sinuoasă. El se află prins între dorinţa firească de neutralitate în marele conflict dintre Franţa şi Spania pe teritoriul italian şi grija întemeiată de a-şi proteja totodată oraşul natal şi statul florentin. Astfel că aderă, în 1513, la Liga de la Malines, care-i uneşte pe împăratul Maximilian şi pe regele Angliei şi care îşi arată deschis ostilitatea faţă de Franţa, ducând în acelaşi timp o politică de apropiere faţă de aceeaşi Franţă. Venirea la putere pe tronul Franţei, în ianuarie 1515, a tânărului rege Francisc I adevereşte acest joc de echilibru. Pe de o parte, îşi căsătoreşte fratele, pe Giuliano, cu Madeleine de La Tour d'Auvergne, sora reginei-mamă Louise de Savoia, pe de altă parte, aderă la liga formată între Spania, împărat, Milano, Genova şi cantoanele elveţiene, îndreptată în mod evident împotriva Franţei. Dar strălucita victorie a lui Francisc I de la Marignano, în septembrie 1515, îl obligă să-şi schimbe

radical atitudinea. La 13 octombrie al aceluiaşi an, el semnează, împreună cu Francisc I, la Viterbo un acord prin care era recunoscută dominaţia Casei de Medici asupra Florenţei. Acest acord este confirmat în decembrie, la Bologna. Alegerea lui Carol Quintul în fruntea imperiului, în 1519, îl va apropia şi mai mult de regele Franţei, care îi garantează protecţia împotriva eventualelor intenţii ale noului împărat, de invadare a Peninsulei Italice.

Această prudenţă este însoţită la Leon al X-lea de o fermitate neclintită în apărarea intereselor personale. La ordinul lui, este executat cardinalul Petrucci, care conspirase împotriva lui. Pentru a pune stăpânire pe oraşul Perugia, îl elimină pe tiranul acestuia, Giovan Paolo Baglioni. Aceeaşi soartă îi este rezervată tiranului din micul oraş Fermo.

Stăpânind un stat pontifical mărit, protector al Florenţei şi aflat în termeni buni cu Francisc I şi cu Carol Quintul, Leon al X-lea are tot timpul prezent în minte visul cruciadei împotriva Islamului. În 1518, el iniţiază o expediţie navală a puterilor creştine împotriva sultanului Selim.

Istoria e plină de astfel de ironii! Iată un papă a cărui deviză fusese: „Dacă Dumnezeu ne-a dat pontificatul, să profităm!”, şi care profită efectiv de rangul pe care îl are, favorizându-şi familia şi practicând acelaşi nepotism moştenit de la tatăl său. Iar acelaşi papă este pus în situaţia de a înfrunta cea mai mare criză prin care trece Biserica Catolică, de la Marea Schismă. Această criză al cărei nume este Reforma va zgudui din temelii edificiul catolic, apostolic şi roman.

Este ştiut că la 31 octombrie 1517 Luther afişa pe porţile catedralei din Wittenberg cele 95 de teze ale sale, în care condamna îndeosebi scandalosul trafic al „indulgenţelor”. Practica nu era nouă. Aceasta luase

amploare în 1506, sub Iuliu al II-lea, alimentând cu bani vistieria pontificală, golită periodic de construcţia bazilicii Sf. Petru din Roma. „Indulgenţa" consta în promisiunea de iertare a păcatelor şi a sufletelor ajunse în Purgatoriu, ale tuturor celor din familia repectivului creştin care făcea o donaţie pentru acoperirea cheltuielilor de construcţie a bazilicii. Această practică scandaliza un număr din ce în ce mai mare de catolici. Deja în urmă cu un secol, Dante amintise în *Infernul* de mai mulţi papi, vinovaţi de simonie, ceea ce constituie un păcat asemănător. În tinereţea sa petrecută la Florenţa, Leon al X-lea auzise predicile înflăcărate ale lui Savonarola pe tema păcatelor Curiei. Însă prin educaţia pe care o primise şi prin exemplul patern, era obişnuit cu acest soi de „învoială cu cerul". Ajuns cardinal, el luase parte la Conciliul de la Lateran din 1512, în cadrul căruia Iuliu al II-lea admisese – excluzând totodată o reformă a Bisericii – că trebuiau reprimate incontestabilele abuzuri care pătau imaginea acesteia. Însă ajuns papă, Leon al X-lea nu făcuse nici măcar un pas în direcţia executării acestor intenţii, moderate totuşi ca amploare.

Nu acordă atenţia cuvenită acestor grave proteste ale lui Luther. Ba chiar este încurajat în această pasivitate de Luther însuşi, care, în tezele sale, se declara gata să admită autoritatea suveranului pontif în materie de dogmă şi care, în anul următor, îi dedică lui Leon al X-lea „rezoluţiile" sale în care repeta că admite autoritatea pontificală, atunci când papa vorbeşte în conformitate cu Scriptura şi tradiţia patristică. Nu reacţionează nici atunci când Luther refuză să fie examinat la Curtea de la Roma şi recurge la conciliu. Abia în anul 1520, Leon al X-lea se decide la un contraatac. Şi aceasta deoarece în 1519 Luther publicase *Apel la nobleţea creştină a naţiei*

germane, în care denunţa, printre altele, ipocrizia „Donaţiei” lui Constantin, somându-l totodată pe papă să păstreze din vastul său stat doar regiunea Romei şi cerând reunirea unui conciliu care, în cazul unui refuz din partea suveranului pontif de reformă a Bisericii, să îl destituie, excomunice şi să îl alunge. În faţa acestei veritabile declaraţii de război, la 15 iunie 1520, Leon al X-lea se decide să publice o Bulă papală (*Exsurge, Domine*), prin care îl condamnă pe Luther fără drept de apel. Cum Luther o aruncă pe foc, Leon al X-lea ia hotărârea să-l excomunice, considerându-l un schismatic, dar nădăjduind încă în căinţa acestuia. El nu are satisfacţia de a asista la această pocăinţă, căci va muri la scurt timp după aceasta, în vreme ce revolta luterană cuprindea întreaga Europă.

Aşadar posteritatea nu poate vedea în Leon al X-lea o minte politică şi nici un reformator al Bisericii. Acuzat de unii de ateism, ceea ce este fără doar şi poate o exagerare, el este mai degrabă întruchiparea unui „epicurism delicat” (J. Babelon). Se înconjoară de pitici şi de bufoni, citeşte cu mare plăcere *Mătrăguna* lui Machiavelli, din care răzbate un anticlericalism evident, nu se ascunde când are câte o amantă, ia parte la banchete, cum ar fi cel oferit de extrem de bogatul bancher Chigi, din Siena, unde soseşte călare şi se comportă exact ca şi ceilalţi comeseni, aruncând pe fereastră, la sfârşitul mesei, vesela de aur şi argint (recuperată din fluviu cu ajutorul unor plase!). Portretul realizat de Rafael ne arată un chip departe de al unui ascet, ci mai degrabă de petrecăreţ. Gusturile lui, pasiunea pentru vânătoarea cu şoimi, seratele date în vila sa „La Magliana”, supeurile fine, invitaţii săi din care cel puţin jumătate erau femei tinere şi frumoase, departe de a fi timide, atracţia pentru

exercițiile fizice, toate acestea compun portretul unui om vesel, fericit să guste din toate plăcerile vieții.

Acest chefliu este în schimb un bărbat cultivat, care a crescut într-un mediu în care literele și arta constituiau o hrană zilnică, stând în preajma unora dintre mințile cele mai luminate ale vremii (Poliziano, Pico della Mirandola, Ficino și alții). Când devine papă, își creează un cerc de intelectuali de mare clasă, printre care Pietro Bembo, prietenul și confidentul său. Redă Universității din Roma strălucirea de odinioară. Înțelege importanța culturală a tipografiei și, cu sprijinul lui Aldo Manuce, marele tipograf venețian, instalează o tipografie la Vatican. Ca un adevărat Medici, fiu al lui la Lorenzo Magnificul și strănepot al lui Cosimo cel Bătrân, caută cu înfrigurare manuscrise clasice, îmbogățind astfel Biblioteca Vaticanului.

Iată o mulțime de titluri de glorie. Însă cel mai mare este, fără îndoială, protecția pe care i-o acordă lui Rafael. Îi încredințează acestuia decorarea picturală a celebrelor „Stanze” ale Vaticanului. Procedează la fel și în cazul „Logge”-lor. Adoptă planul în cruce latină propus de Rafael pentru bazilica Sf. Petru (dar, din 1547, Michelangelo avea să revină la planul în cruce grecească). Tot lui Rafael îi cere și alte lucrări mai mici, printre care o frescă pentru vila sa, „La Magliana”. Și mai ales îi arată lui Rafael o adevărată prietenie, așezându-l la masă alături de prietenii săi cei mai intimi. Este cuprins de o adâncă tristețe la moartea acestuia, în 1520.

Este mai puțin sensibil la geniul neîncrezător al lui Michelangelo, căruia îi cere totuși un proiect pentru fațada capelei San Lorenzo din Florența (proiect care rămâne fără urmări).Tot lui îi încredințează cele două statui, a lui Iuliu și a lui Lorenzo de Medici, din sacristia aceleiași biserici. Numai aceasta și ar fi fost suficient pentru a ne

face o idee despre caracterul binevoitor al acestui papă descins din marea Casă a Medicilor, în care clocoteşte aceeaşi pasiune pentru artă moştenită de la tatăl său, Lorenzo Magnificul. Un papă care nu a fost, cu certitudine, suveranul pontif de care avea nevoie Biserica de la Roma în frământata epocă a reformei luterane, dar care continuă să trăiască prin capodoperele a căror realizare a încurajat-o, atât la Roma, cât şi la Florenţa. S-a spus despre el că era „făcut pentru plăcere şi bucurie". El însuşi îşi luase deviza *„Jugum meum suave et onus meum leve"*. Duşmanii săi i-au făcut o descriere insultătoare şi exagerată: *„Intravit ut vulpis, vixit ut leo, mortuus est ut canis"*. Să fie oare numai lipsa de voinţă cea care l-a împiedicat să acţioneze cu asprime atunci când nu ar fi fost încă prea târziu s-o facă? Sau poate latura sa prea îngăduitoare să-i fi mascat gravitatea crizei care sfâşia lumea creştină? Să fi fost el victima culturii sale umaniste, cu influenţe pe jumătate păgâne? Cert este că traversează epoca în care a trăit ca un îndrăgostit al literelor şi artei, indiferent la excesele şi scandalurile Bisericii, întruchipând o cu totul altă imagine a acesteia într-o vreme în care ea guverna cu autoritate inimile şi spiritele, impunându-le tuturor luxul şi puterea sa ostentativă.

Clement al VII-lea (1478–1534)

La moartea lui Leon al X-lea, conclavul alege un papă de origine olandeză, Adrian din Utrecht, care ia numele de Adrian al VI-lea. Scurtul său pontificat (9 ianuarie 1522–14 septembrie 1523) nu îi permite să ducă la bun sfârşit reformele de fond de care Biserica avea o nevoie urgentă.

Acest papă străin, care nu ştia italiana, care nu iubea cultura clasică, care închisese galeria Belvedere şi care se înconjurase de spanioli, neavând încredere în italieni, este urmat de un papă care are totul pentru a fi pe placul italienilor în general şi al florentinilor în particular, şi anume cardinalul Giulio de Medici.

Fiul natural al lui Giuliano – fratele lui Lorenzo Magnificul, asasinat în aprilie 1478 în catedrala din Florenţa, în urma complotului pus la cale de cei din familia Pazzi – născut după moartea acestuia, el are drept mamă o anume Fioretta, despre a cărei familie nu se ştie nimic. Încredinţat mai întâi de către Lorenzo lui Antonio da San Gallo, fratele cel mic al lui Giuliano da San Gallo, unul din arhitecţii favoriţi ai lui Lorenzo, el va fi integrat apoi, la vârsta de şapte ani, în sânul familiei la putere şi crescut în palatul Medici împreună cu ceilalţi copii legitimi ai unchiului său, Lorenzo. Acesta îl pregăteşte pentru o carieră ecleziastică, după cum era obiceiul pentru ultimii născuţi ai marilor familii. Giuliano nu are decât zece ani atunci când papa şi regele Neapolelui, Ferdinand de Aragon, îl fac abate al mănăstirii din Capua aparţinând Ordinului Sf. Ion. El primeşte totodată aceeaşi cultură umanistă ca şi vărul său primar, Giovanni, fiul Magnificului, pe care Lorenzo îl orientează de asemenea spre Biserică, nutrind pentru el însă ambiţii mai înalte. Urmează, astfel, împreună cu Giovanni, cursurile de drept canonic ale Universităţii din Pisa. Cei doi veri, între care este o diferenţă de vârstă de numai trei ani (Giovanni este născut în 1475, iar Giulio în 1478), vor urma aşadar un drum paralel pe care nu-l va întrerupe decât moartea lui Giovanni, în 1521.

Ca şi Giovanni, Giulio se află şi el la Florenţa în palatul familial în timpul fatalelor zile din noiembrie 1494, când

totul se prăvăleşte în jurul vărului său Piero de Medici, care urmase la putere tatălui său, Lorenzo Magnificul.

Ca toţi cei din familia sa (cu excepţia soţiei lui Piero, care rămâne la Florenţa, unde se pune sub protecţia regelui Franţei, Carol al VIII-lea), în acea zi de 10 noiembrie Giulio încearcă să scape de furia republicanilor care iau cu asalt palatul familiei. Pleacă la Roma în exil, împreună cu Giovanni, în timpul acelor ani întunecaţi pentru familia sa, în care republicanii şi Savonarola pun stăpânire pe Florenţa, din 1494 şi până în 1498. Sfârşitul tragic al lui Savonarola, în mai 1498, nu aduce nici o schimbare instituţională în Florenţa, care continuă să rămână o republică. Tot însoţit de Giovanni călătoreşte în Italia, în 1499 şi 1500 (la Veneţia, printre altele), în Bavaria, ajungând până în Flandra. Reîntors în Italia, este nedespărţit de Giovanni şi de Piero. Îl urmează pe tânărul cardinal Giovanni atunci când acesta este numit legat pontifical la Bologna. În schimb, scapă atunci când acesta este capturat de francezi în timpul bătăliei de la Ravenna.

În acelaşi an 1512, Florenţa este din nou pusă la grea încercare. Se ştie că supliciul lui Savonarola din mai 1498 fusese urmat de preluarea puterii de către un grup eterogen, format din conducători proveniţi din marile familii („acei Ottimati", precum cei din familia Capponi, Guicciardini, Pitti, Rucellai, Strozzi, Tornabuoni...) şi din rândurile marii burghezii a *popolani*-lor, care obţinuseră cele mai înalte magistraturi în vremea lui Savonarola. Pentru a scăpa de conflictele de persoane şi de clasă, conducătorii florentini înfiinţaseră funcţia nouă de „gonfalonier pe viaţă", care îi este încredinţată lui Pier Soderini. Acesta era un bărbat serios, care îl servise pe Piero de Medici, însă se detaşase de acesta. Timid şi neîndemânatic, se certase cu „Ottimani" din cauza politicii

sale financiare. Greşeala sa majoră fusese faptul că rămăsese fidel faţă de regele Franţei, Ludovic al XII-lea, care, reluând politica expansionistă a lui Carol al VIII-lea, îşi susţinea drepturile dinastice asupra ducatului Milano şi a regatului Neapolelui. Dar atunci când francezii sunt constrânşi să treacă din nou Alpii, în 1512, iar echilibrul militar se înclină de partea papei Iuliu al II-lea şi a aliaţilor acestuia din Sfânta Ligă (Veneţia, Ferdinand Catolicul, cantoanele elveţiene, apoi regele Angliei), Florenţa şi Soderini se află expuşi răzbunării papei, care trimite împotriva lor armata viceregelui Neapolelui; aceasta pune cu uşurinţă mâna pe Prato, la 29 august 1512, expunându-l jafului. Terorizat, pierzându-şi curajul, Soderini fuge, iar partizanii Medicilor preiau puterea.

La Florenţa, triumful familiei Medici este deplin. Cardinalul Giovanni îşi guvernează oraşul natal din septembrie 1512 până în august 1513, cu ajutorul fratelui său Giuliano (viitorul duce de Nemours). Ajuns papă în 1513, sub numele de Leon al X-lea, acesta îl face pe vărul său, Giulio, arhiepiscop de Florenţa (aprilie 1513), apoi cardinal în luna septembrie a aceluiaşi an, legitimându-l, pentru a eluda interdicţia canonică prin care bastarzii erau excluşi de la rangul de cardinal. Bucurându-se de numeroase avantaje, a căror listă este atât de lungă încât renunţăm până şi la a o rezuma, episcop a nouă dioceze, numit în 1514 cardinal protector al Angliei, „protector al regatului Franţei” în 1516, Giulio de Medici are în faţă un viitor dintre cele mai strălucite.

În umbra vărului său, papa Leon al X-lea, el este adevăratul conducător politic al Florenţei, în special după moartea vărului său Lorenzo, în 1519, căruia i-a fost un bun consilier şi un adevărat tutore, din 1513 şi până în 1519. Timp de patru ani (din 1519 până în 1523), este

stăpânul de necontestat al Florenţei, mai întâi sub înalta îndrumare a lui Leon al X-lea, apoi, după moartea acestuia în 1512, guvernând de unul singur, fără alte directive decât cele proprii, până la alegerea sa în pontificat, în 1523.

Rolul său la Vatican, în timpul lui Leon al X-lea, este cel al unui executant fidel. Devotamentul său este răsplătit printr-o ascensiune lentă, dar sigură în ierarhia Bisericii. Legat la Bologna în 1514, vicecancelar ceva mai târziu, şef militar de ocazie, ceea ce F. Guicciardini consideră a fi o vocaţie profundă, el se află în centrul conflictului dintre Francisc I şi Carol Quintul în Italia. Oscilează neîntrerupt între unul şi celălalt, conform unei linii politice de neutralitate. Atitudine extrem de delicată, dar de la care nu va devia pe tot parcursul vieţii. Este mânat, de asemenea, de dorinţa fierbinte (este una din preocupările sale majore, aproape o obsesie) de a veghea la independenţa cetăţii sale natale şi a statului florentin.

La Florenţa, timp de cincisprezece ani, cât durează restauraţia Medicilor, el trebuie să facă faţă opoziţiei, ca şi verii săi, de altfel, Giuliano şi Lorenzo. Cei din opoziţie nu vor ezita să uneltească împotriva lui, în 1522. Dar acest complot eşuat nu face decât să-i întărească puterea asupra oraşului. În politica internă, urmează linia preconizată de Leon al X-lea într-o scrisoare către nepotul său Lorenzo, datată din august 1513: a păstra impresia regimului republican, veghind doar asupra consiliilor tradiţionale prin controlul riguros exercitat de nişte oameni devotaţi familiei Medici, supuşi, la rândul lor, unui control, graţie „confidenţilor" cunoscuţi doar de principe; vechea clasă conducătoare, „Ottimati", să-şi păstreze un rol important, conform tradiţiei. Acest imobilism nu este însă suficient pentru a dezarma opoziţia internă, care se

cristalizează în jurul familiei Rucellai, pe care o sprijinise, totuşi, în calitate de mecena şi protector al literelor. Reprimarea complotului este severă (două condamnări la moarte), descurajând opoziţia să mai urzească noi intrigi.

Moartea vărului său Leon al X-lea în 1521 nu îi deschide porţile Sfântului Petru aşa cum spera. Ostilitatea lui Francisc I faţă de alegerea sa, justificată prin atitudinea lui Giulio de Medici care participase, în fruntea armatei pontificale, la asedierea şi recucerirea ducatului de Milano, stă la originea alegerii cardinalului olandez Adrian Floriszoon (1459–1523), care ia numele de Adrian al IV-lea. Însă aşteptarea nu îi este lungă, deoarece Adrian moare în septembrie 1523. Giulio este ales în sfârşit, datorită voturilor cardinalilor din tabăra imperială (noiembrie 1523).

Considerat de toţi ca fiind un aliat al lui Carol Quintul, Clement al VII-lea (acesta este numele pe care îl adoptă) vrea să continue politica de echilibru adoptată de predecesorul său, Leon al X-lea. Astfel că îl vom vedea trecând dintr-o tabără în alta. Aliat fiind cu Carol Quintul în 1524, păstrând totodată relaţii bune cu Francisc I, el se aliază cu acesta din urmă, care tocmai cucerise Milano, în ianuarie 1525. Însă înfrângerea zdrobitoare a regelui Franţei în acelaşi an la Pavia (unde în tabăra franceză luptau „Bandele negre" ale vărului său, condotierul Giovanni de Medici) îl situează imediat în tabăra imperială. Nu rămâne mult timp aici. Atunci când Francisc I înfiinţează Liga de la Cognac (mai 1526) reunind Franţa, Veneţia, Milano şi Florenţa, Clement al VII-lea aderă şi el. Îşi atrage astfel în mod inevitabil reacţia lui Carol Quintul, care cere convocarea unui conciliu menit să-l destituie pe Clement al VII-lea. Pe deasupra, trebuie să facă faţă, fără succes, unui atac din partea clanului Colonna de la Roma,

aliaţi ai împăratului, care îl constrâng să se închidă în castelul Sant'Angelo. Va fi în curând ţinta răzbunării lui Carol Quintul, care trimite împotriva Romei armata conetabilului de Bourbon, al cărei nucleu dur este constituit din 10 000 de pedestraşi germani aflaţi sub ordinele contelui de Frunsberg, animaţi de un fanatism extrem (legenda spune că Frunsberg purta asupra lui laţul cu care îşi propusese să-l sugrume pe Clement al VII-lea). Or, în faţa acestei teribile ameninţări, Clement al VII-lea are slăbiciunea să creadă în promisiunile viceregelui de Neapole, Lannoy, concediindu-şi miliţiile. Iată aşadar un oraş fără apărare căzând pradă unor hoarde fără nici o lege şi chiar „fără nici un Dumnezeu" (căci sunt de religie luterană) şi care vor trece Roma prin toate supliciile jafului. Nimeni nu este iertat, de la sărac la bogat. Această criză antrenează o considerabilă deplasare a averilor şi un haos de nedescris. Anarhia care se instalează după moartea conetabilului de Bourbon, ucis sub zidurile cetăţii încă din timpul primului atac (moarte al cărei merit şi-l atribuie B. Cellini), favorizează toate excesele. Papa, terorizat, se refugiază la castelul Sant'Angelo, împreună cu treisprezece cardinali, asistând neputincios şi tulburat (a fost auzit plângându-şi soarta) la acest eveniment fără precedent: armata unui împărat creştin devastând capitala creştinătăţii. Reuşeşte să fugă în decembrie şi se refugiază la Orvieto.

Când revine la Roma, în octombrie 1528, într-un oraş care pierduse jumătate din cei aproximativ 53 000 de locuitori, este un bătrân bărbos (deşi nu are decât 50 de ani), care nu va renunţa până la sfârşitul vieţii la această barbă a penitenţei. Nu îşi va reveni niciodată complet din această grea încercare psihică şi morală. Chiar la vremea când se refugiase împreună cu cardinalii şi suita sa între

zidurile castelului Sant'Angelo, fusese auzit lamentându-se şi repetând neîntrerupt cuvinte din psalmi: „Doamne, de ce m-ai adus pe lume? De ce m-ai scos din pântecele mamei?". Dând dovadă de o „incredibilă lipsă de caracter" (A. Chastel), el se gândeşte să negocieze încă de la începutul asediului. Când împăratul acceptă, în sfârşit, să stea la discuţie, Clement al VII-lea consimte pe dată să verse o enormă contribuţie de război, ceea ce-l va obliga să topească, cu ajutorul lui B. Cellini, unele piese preţioase din trezoreria pontificală. Trăieşte de acum înainte sub ameninţarea, formulată de Carol Quintul, constând în convocarea unui conciliu pentru destituirea sa.

Marja sa de manevră este nulă. Revolta republicanilor florentini când se anunţă devastarea Romei şi expulzarea imediată a cardinalului Passerini şi a celor doi principi Medici, Ippolito şi Alessandro, hotărârea eroică a răsculaţilor de a rezista până la moarte în cazul unei tentative de restaurare a familiei Medici îl constrâng să nu mai facă deosebirea între soarta sa de stăpân al Florenţei şi al familiei sale şi succesul armatelor imperiale. De aceea, în mai 1530, semnează la Barcelona un acord cu împăratul. Acest acord este confirmat în luna noiembrie a aceluiaşi an de cel de la Bologna, care prevede căsătoria tânărului Alessandro de Medici cu fiica naturală a împăratului, tânăra Margareta. El îi satisface din plin dorinţele lui Carol Quintul, încoronându-l ca împărat la Bologna, la 24 februarie 1530. Împăratul se va ţine de cuvânt. Atunci când Florenţa capitulează, la 3 august 1530, după zece luni de asediu eroic, dar dezastruos, cel care se instalează la putere este tânărul Alessandro, perpetuând dominaţia Medicilor sub înalta protecţie a împăratului, care îi conferă acestuia, în 1532, titlul de duce. Această noutate instituţională pune capăt lungii tradiţii republicane a

Florenţei, făcând ca statul florentin să reintre în sânul principatelor italiene supuse lui Carol Quintul. Este începutul a ceea ce se numeşte „preponderenţa spaniolă" asupra întregii Italii. Clement al VII-lea a fost aşadar martorul neputincios al acestei subjugări.

În vreme ce pare că trece cu totul în tabăra imperială, Clement al VII-lea se apropie din nou de Francisc I prin căsătoria verişoarei sale mai mici, Caterina de Medici, cu ducele Henri d'Orléans, fiul lui Francisc I. El pecetluieşte această apropiere prin crearea a patru cardinali francezi, în 1533. Rămâne aşadar pe aceeaşi poziţie şi încearcă să guverneze Biserica şi să păstreze integritatea şi libertatea statului pontifical, stând departe de conflictul dintre Carol Quintul şi Francisc I.

Această prudenţă se regăseşte în atitudinea lui faţă de regele Angliei, Henric al VIII-lea. Acesta doreşte să se despartă de soţia lui, Caterina, pentru a se căsători cu Anne Boleyn. Îi cere deci lui Clement anularea canonică a căsătoriei sale. Clement al VII-lea refuză, producând astfel schisma Bisericii Catolice din Anglia.

Apare o problemă încă şi mai serioasă: aceea a expansiunii irezistibile a doctrinei „reformate" în Elveţia, Suedia şi Danemarca. Putea Clement al VII-lea să se opună, chiar dacă ar fi vrut, acestei fracturi? Ar fi trebuit să întreprindă pentru aceasta o reformă profundă a Bisericii. Iar el nu-i vedea necesitatea şi nici oportunitatea. Preocuparea sa majoră era ameninţarea, fluturată în mod constant de Carol Quintul, de întrunire a unui conciliu. Îşi foloseşte întreaga diplomaţie pentru îndepărtarea acestei ameninţări. Se gândeşte chiar să convoace la Roma un consistoriu în cadrul căruia reprezentanţi ai întregii creştinătăţi (Anglia, Spania, Polonia...) ar fi putut găsi împreună soluţia pentru o reformă a Bisericii (iulie 1524).

Însă acest proiect „nebulos” (A. Prosperi) este primit cu ostilitate de Carol Quintul, fiind sortit eşecului. Se mărgineşte aşadar, în decembrie 1524, să proclame necesara reformă a Bisericii şi numeşte trei comisari... pentru inspectarea bisericilor, a mănăstirilor şi a spitalelor din Roma! Este sigur că nişte măsuri de acest fel erau departe de a rezolva criza Bisericii, pe care Clement se pare că o limita la o proastă administraţie şi la nişte excese punctuale.

O privire de ansamblu asupra personalităţii lui Clement al VII-lea trebuie să ţină seama de două aspecte contradictorii. Omului de stat îi lipseşte „gândirea puternică, justa estimare a mijloacelor, aprecierea exactă a forţelor” (A. Chastel). Unul dintre inamicii săi, poetul satiric Berni, a criticat în mod spiritual şi totodată crud acest pontificat compus din „dar”, „însă”, „apoi”, „dacă”, „poate”, care erau cât pe ce să ducă la pierderea sa şi deopotrivă a Bisericii. Celălalt versant al personalităţii lui Clement al VII-lea este activitatea sa de mecenat. Iar aici, totul devine diferit. Să-i dăm cuvântul lui A. Chastel, specialist necontestat în această materie: „Aceste ezitări, această duplicitate, fatale pentru puterea politică, se transformă în supleţe şi seducţie în domeniul în care apare dubla vocaţie mediceană şi pontificală”. Tânăr cardinal fiind, el proteja şi frecventa oameni de litere, atât la Florenţa, în cadrul celebrelor conversaţii erudite ale acelor „Orti Oricellari” (la care participau printre alţii Machiavelli şi Guicciardini, pe care — după cum s-a văzut — este nevoit să-i pedepsească cu asprime după descoperirea unui complot pus la cale de cei doi împotriva persoanei sale), cât şi la Roma, în calitate de cardinal şi de pontif. A. Chastel subliniază calităţile sale de mecena: „Supleţea de spirit, multiplele curiozităţi, primirea caldă, de principe cultivat, a talentelor

şi tentativelor”, şi defineşte stilul „clementin” ca o formă de premanierism, pe care devastarea din 1527 o distruge în mod dramatic, substituindu-i o viziune tragică asupra lumii a cărei sublimă transfigurare artistică o constituie *Judecata de apoi* a lui Michelangelo. Or, Michelangelo, a cărui *terribilitá* se afirmă acum, este cel căruia Clement al VII-lea îi încredinţează mai întâi lucrările bibliotecii Medici de la Florenţa, apoi pe cele ale noii sacristii de la San Lorenzo, împrejurări în care Michelangelo a dat două dintre cele mai mari capodopere ale sale: mormântul lui Lorenzo, duce de Urbino, şi pe cel al lui Giulio, duce de Nemours (1530–1534).

Reuşeşte acest mecenat să şteargă erorile omului politic, ezitările sale, dublul său joc (pe care Guicciardini avea să-l califice drept „eterna infamie”), stângăcia sa diplomatică? Poate arta să scuze totul? Chiar şi pe tronul Sfântului Petru?

PARTEA A PATRA

PE TRONUL FRANŢEI

Caterina de Medici (1519–1589)

Ascensiunea lui Leon al X-lea şi a lui Clement al VII-lea pare firească – dacă stăm bine să socotim – pentru condiţia lor de copii ai unor familii puternice, din rândul cărora erau recrutaţi suveranii pontifi. Ea traduce în mod limpede legătura existentă între casele domnitoare şi Sfântul Scaun. Accesul la tronul Franţei traduce strategia matrimonială a acestor case. Timp îndelungat – şi mai precis pe tot parcursul secolului al XV-lea – cei din familia Medici, conştienţi de originea lor burgheză, şi-au căsătorit fiicele mai întâi cu alte familii, din Florenţa sau din alte părţi, având acelaşi statut social sau chiar mai bine plasate pe scara ierarhică a Republicii. Ambiţiile lor se limitau aşadar la a-şi exercita autoritatea asupra oraşului şi statului florentin, prin lărgirea cercului de rude şi aliaţi, interesaţi ca şi ei de menţinerea noului echilibru politic şi regional. Lorenzo Magnificul dă dovadă de şi mai multă ambiţie atunci când aspiră să-şi introducă fiul în cea mai înaltă ierarhie a Bisericii şi când îşi căsătoreşte una dintre fiice cu fiul (*sic!*) unui pontif. Prietenia regelui Franţei, Ludovic al XI-lea, îi mângâie orgoliul. El se aseamănă, prin aceasta, cu mama sa, Lucrezia Tornabuoni, care, căutându-i o soţie, nu aspirase mai sus decât la nivelul unei familii din Roma care dăduse Bisericii trei papi.

Un pas înainte va fi făcut în secolul al XVI-lea, o dată cu acei descendenţi ai Medicilor din ramura mai tânără, numită *popolani*. Căpătând titlul de duce şi intrând astfel în

cercul limitat al familiilor italiene domnitoare, ei încep să aspire – în mod legitim, după obiceiurile de atunci – la a face parte din elita capetelor încoronate. Protecţia imperială avea să le dea – dacă putem spune astfel – un nou avânt. Primul, Alessandro, o dată cu titlul de duce, primeşte drept soţie de la Carol Quintul pe fiica naturală a acestuia. Tot împăratului i se datorează, câţiva ani mai târziu, intrarea lui Cosimo I, prin căsătoria lui cu Eleonora de Toledo, în rândurile celei mai înalte aristocraţii spaniole. După ce obţin în sfârşit titlul de mare duce, aspiraţia supremă, cei din familia Medici devin ceva mai îndrăzneţi şi încep să ceară în căsătorie prinţese de rang mai înalt. Trebuie să se mulţumească însă, de cele mai multe ori, cu prinţese germane de mâna a doua. Dar să nu anticipăm.

Caterina de Medici este cea care le face intrarea în sânul famiilor regale. Este un progres dinastic care pare surprinzător, dar poate fi explicat în felul următor.

Prin tată, Lorenzo de Medici, micuţa Caterina, născută la Florenţa la 13 aprilie 1519, este ultimul vlăstar legitim al Casei Medici din ramura numită Cafaggiolo, care a guvernat Florenţa din 1434 până în 1494. Lorenzo era fiul cel mare al lui Piero de Medici (1472–1503), care era, la rândul său, fiul cel mare al lui Lorenzo Magnificul (Caterina este aşadar strănepoata acestuia). Lorenzo, după cum se ştie, fusese plasat în fruntea conducătorilor Florenţei de către papa Medici Leon al X-lea. El va purta titlul de duce de Urbino, după ce Leon al X-lea îi va destitui din fruntea statului pe cei din familia Della Rovere, stăpânitori legitimi ai principatului.

Prin mamă, Caterina aparţine unei vechi familii din aristocraţia franceză, care se mândrea cu strămoşi din secolul al X-lea, fiind înrudită cu Bourbonii. Madeleine de

La Tour d'Auvergne, mama Caterinei, numără printre strămoşi, tot pe linie maternă, pe Jeanne de Bourbon-Vendôme sau pe Ludovic cel Sfânt. Văduvă a ducelui de Bourbon, Jeanne de Bourbon-Vendôme se recăsătorise cu Jean de La Tour d'Auvergne, a cărui familie descindea din Godefroi de Bouillon. Este limpede acum că în venele Madeleinei de La Tour curgea sânge albastru.

Căsătoria sa cu Lorenzo de Medici fusese aranjată de Leon al X-lea şi de regele Franţei, Francisc I. Leon al X-lea îşi căsătorise deja nepotul, pe Giuliano, cu Philiberte de Savoia, mătuşa lui Francisc I. Giuliano murind în 1516, alianţa cu Casa Franţei era slăbită. Or, în strategia de politică externă a papei Medici, aceasta era indispensabilă păcii din Italia şi securităţii statului pontifical. Leon al X-lea negociază astfel imediat căsătoria tânărului Lorenzo, celălalt nepot al său, cu tânăra Madeleine de La Tour d'Auvergne, pe care Francisc I i-o propusese papei. Observăm astfel că accesul la tronul Sfântului Petru a fost treapta necesară pentru strategia matrimonială a Medicilor, care pot acum să discute pe picior de egalitate cu regii şi împăraţii.

Binevoitoare şi graţioasă, tânăra Madeleine de La Tour d'Auvergne (care are doar şaisprezece ani) îi captivează pe toţi cei din preajma sa şi îndeosebi pe regele Franţei, care asistă în persoană la splendida căsătorie a acesteia, la 28 aprilie 1518, în castelul regal Amboise.

Să fi avut Caterina un destin ieşit din comun? Nimic nu ne lasă să credem acest lucru în copilăria sa, care este plasată, dimpotrivă, sub nişte auspicii puţin promiţătoare. Ea îşi pierde ambii părinţi la vârsta de numai o lună. Este plasată sub tutela bunicii sale din partea tatălui, Alfonsina Orsini. Aceasta o duce la Roma, unde Caterina creşte în palatul familiei până la moartea bunicii sale, în februarie

1520. Trece astfel sub tutela sorei bunicii, Lucrezia Salviati, şi a mătuşii sale, Clarissa Orsini. Ea creşte împreună cu verii săi Ippolito, născut în 1511, fiul nelegitim al lui Giuliano, duce de Nemours, şi cu Alessandro, născut în 1510 (sau 1512), fiul nelegitim al cardinalului Giulio, viitorul papă Clement al VII-lea. Nu este imposibil să fi nutrit în acea vreme sentimente de tandră iubire pentru frumosul său văr Ippolito, în timp ce o aversiune nedisimulată o face să se îndepărteze de Alessandro, pe care îl va considera întotdeauna drept un intrus în clanul familiei.

Suirea cardinalului Giulio de Medici pe tronul Sfântului Petru (luând numele de Clement al VII-lea), la 19 noiembrie 1523, reprezintă o cotitură în viaţa tinerei Caterina, care nu este încă decât o copilă de patru ani, aflată în voia soartei. Trimisă înapoi la Florenţa de către Clement al VII-lea, ea se întoarce în palatul familial de la Via Larga. Va duce aici viaţa plină de fast a tinerelor aristocrate florentine. Acest răgaz de lux şi de linişte nu avea să dureze însă. La 11 mai 1527, vestea devastării Romei de către hoardele luterane provoacă imediat revolta republicanilor florentini. Verii Caterinei, Ippolito şi Alessandro, sunt condamnaţi la exil pe viaţă. Caterina este smulsă de lângă mătuşa sa Clarissa şi închisă mai întâi la mănăstirea Santa Lucia, apoi în mănăstirea de călugăriţe benedictine, *le Murate*. În ciuda regulilor acestui ordin, ea duce aici o viaţă aproape mondenă, datorită subsidiilor pe care i le trimite vărul său, papa Clement al VII-lea. „Blândă şi binevoitoare” (I. Cloulas), îşi petrece viaţa în concerte şi recepţii, în compania tinerelor aristocrate florentine. Însă nici această perioadă lipsită de griji nu durează. Atunci când trupele papei şi cele ale împăratului Carol Quintul asediază Florenţa, reacţia

republicanilor este dură: unii doreau să o expună goală pe metereze, alţii sugerau să fie închisă într-un lupanar! În cele din urmă, ei o iau din această mănăstire, închizând-o în cea de la Santa Lucia. Acesta este momentul în care micuţa Caterina, care nu are decât zece ani, dă primele semne elocvente ale temperamentului său curajos: ca o sfidare, se îmbracă în călugăriţă, îşi rade părul şi se împotriveşte păzitoarelor sale.

Calvarul încetează o dată cu capitularea Florenţei, la 12 august 1530. Papa o aduce din nou la Roma pentru a o încredinţa familiei sale. Din octombrie 1530 şi până în aprilie 1532, locuieşte la palatul Medici (astăzi palatul Madama şi sediul Senatului), împreună cu verii săi, Ippolito şi Alessandro, cărora papa le pregăteşte o carieră ecleziastică lui Ippolito, viitor cardinal, şi respectiv una politică, lui Alessandro, primul viitor duce de Florenţa. Acum îşi completează Caterina cultura clasică şi se iniţiază în arte, în special în colecţiile de vaze şi pietre preţioase, urmând tradiţia familiei.

Ajunsese la vârsta căsătoriei. Ea l-ar fi ales pe frumosul Ippolito, de care era atrasă şi căruia nici ea nu-i era indiferentă. Dar, din 1529, Ippolito nu se mai poate căsători, căci îmbrăcase purpura de cardinal. Caterina intră astfel, în ciuda voinţei sale, în strategia matrimonială a Medicilor. Nepoată a papei, ea poate aspira la cele mai frumoase partide. Pe deasupra, întâmplarea face ca în anul acela, regele Franţei Francisc I, îndrăgostit de Italia şi doritor să-şi croiască un nou regat, are nevoie de alianţa pontificală pentru a-i juca o festă puternicului său rival, împăratul Carol Quintul, care aspira la fel de mult ca el să pună mâna pe o bună bucată din Peninsula Italică. Această conjunctură explică propunerea lui Francisc I de a-şi căsători fiul cel mic, pe Henric, duce de Anjou, în

vârstă de numai treisprezece ani, cu Caterina (care are doar doisprezece). Este semnat un contract în aprilie 1531, foarte avantajos pentru Franţa, deoarece prevedea înmânarea mai multor oraşe italiene regelui, promiţând totodată sprijinul Sfântului Scaun pentru recucerirea cetăţii Milano (aspiraţia supremă a lui Francisc I). Însă cum logodnicul şi, încă şi mai puţin, logodnica nu împliniseră vârsta canonică pentru căsătorie, Caterina rămâne la Florenţa în palatul familiei. Această promisiune de căsătorie este însoţită evident de unele clauze pur financiare: papa îi va asigura tinerei căsătorite o zestre de 100 000 de ducaţi de aur, la care se adăugau 300 000 de ducaţi, în schimbul renunţării de către Caterina la partea sa din bunurile patrimoniale ale familiei. Caterina aduce, pe deasupra, o adevărată avere constând în bijuterii.

Căsătoria este celebrată în septembrie 1533, mai întâi la Roma, prin procură, apoi la 28 octombrie, la Marsilia, în prezenţa papei şi a regelui Francisc I şi a unei mulţimi imense de curteni din ambele ţări. Pentru o mai bună cimentare a acestei alianţe, papa Clement al VII-lea proclamă patru noi cardinali francezi. Strănepoata lui Lorenzo Magnificul intra astfel în istoria Franţei.

Ne vom limita acum să marcăm etapele unei lungi vieţi şi ale unui destin excepţional care a făcut din Caterina de Medici soţia unui rege al Franţei şi mama altor trei regi.

La Marsilia, regele Franţei unise destinele a doi copii de paisprezece ani. Caterina era pe atunci o fetiţă slabă şi fără graţie. Are însă alte atuuri, la care regele Franţei este extrem de sensibil. Este cultivată, ştie latina şi greaca, îi citise pe marii poeţi ai ţării sale, pe care regele îi aprecia, cunoaşte istoria patriei sale, este pasionată de astrologie, călăreşte de minune şi ştie să vâneze, calităţi pe care regele cavaler le preţuieşte cu precădere (o va lua

frecvent la vânătoare cu el), are o bună cultură muzicală şi dansează cu uşurinţă. Toate acestea îi permit să-şi poarte rangul la curte, unde petrecerile şi jocurile sunt distracţii zilnice. Cu toate acestea, Caterina nu ar fi fost decât o simplă prinţesă la curtea lui Francisc I, dacă destinul nu ar fi făcut din soţul său, la 10 august 1536, prinţul moştenitor al regatului, prin moartea accidentală a delfinului François. Iat-o dintr-o dată pe micuţa florentină în faţa unui destin regal. Bucuria ei ar fi fost completă căci, pe lângă simpatia regelui, ea a ştiut să-şi atragă graţiile strălucitoarei prinţese Marguerite, sora regelui, dacă inima soţului ei n-ar fi fost dată, până la sclavie, seducătoarei Diana de Poitiers, contesă de Brézé, care-i devine amantă oficială încă din 1537, în ciuda diferenţei de vârstă (peste douăzeci de ani).

Un lucru mai grav decât infidelitatea soţului (care era ceva obişnuit la toate curţile şi în special la curtea de Valois) este sterilitatea ei, unul dintre cazurile prevăzute de dreptul canonic pentru anularea unei căsătorii princiare. Iat-o aşadar expusă repudierii, lucru pe care îl cer duşmanii săi. Însă printr-o întâmplare care ţine de miraculos sau, după unii, de magie, ea rămâne deodată însărcinată, iar copilul care se va naşte la 19 ianuarie 1544 (la unsprezece ani după celebrarea căsătoriei) este nimeni altul decât prinţul Francisc. „Miracolul” continuă: naşterile se succed cu regularitate: zece, în total. Şapte copii vor supravieţui, dintre care trei (fapt unic în istoria Franţei) vor fi regi în timpul vieţii mamei lor: Francisc al II-lea, Carol al IX-lea şi Henric al III-lea. Un singur lucru umbreşte această fericire: educaţia copiilor va fi preluată de amanta soţului ei, Diana de Poitiers!

La 31 martie 1547, Francisc I moare. Henric îi ia locul, iar Caterina devine, prin urmare, regină a Franţei. Aceasta

nu-i asigură însă şi primul loc în inima soţului ei, mai îndrăgostit ca niciodată de Diana de Poitiers, care este cu adevărat prima doamnă a regatului. Nu trebuie neglijate nici sentimentele xenofobe ale unora din anturajul regelui Henric al II-lea, sentimente hrănite de numărul covârşitor al exilaţilor florentini, printre care şi familia Strozzi, rude ale Caterinei. Or, aceştia nu visează decât să se întoarcă învingători în oraşul lor natal, dorind să-l alunge pe ducele Cosimo I, pe care Caterina, deşi verişoară cu el, îl considera un uzurpator. Strozzi şi ceilalţi exilaţi vor găsi simpatia şi sprijinul Caterinei, care avea să joace un rol important în politica italiană a soţului ei, cu precădere în timpul expediţiei navale franco-turce din august 1553, acesta punând mâna pe Corsica, pe care Franţa o va păstra până în 1559 şi pe care o va abandona prin tratatul de la Cateau-Cambrésis, marcând sfârşitul ambiţiilor franceze asupra Italiei.

În acelaşi an 1559, Caterina devine, în urma morţii accidentale a soţului ei, primul personaj al regatului, căci fiul ei Francisc moare la un an după suirea pe tron. Iat-o deci regentă, cel de-al doilea fiu al ei neavând decât zece ani. Regina ofensată, soţia umilită de altădată îşi ia revanşa asupra Dianei de Poitiers, care este alungată de la curte. Caterina poate dispune acum de „puterea suverană" (I. Cloulas). Vârsta (are patruzeci de ani la moartea lui Henric al II-lea, după care va purta până la sfârşitul vieţii un doliu ostentativ), experienţa de viaţă la curte, cu capcanele şi trădările pe care le implică, au reuşit să o călească. Soarta îi rezervă însă o încercare fără precedent: războaiele religioase.

Prin educaţie, ea este o bună catolică, nepunându-şi întrebări asupra religiei sale. Dar cu toate că era înconjurată de susţinătorii cei mai ortodocşi ai Bisericii, cei

din Casa de Guise, care guvernau regatul împreună cu ea, făcând parte din Consiliul său privat, ea se confruntă zilnic cu partizanii religiei „reformate”, care nu îi inspiră nici cea mai mică aversiune. Este chiar foarte convinsă că răspândirea noii religii nu poate fi oprită decât cu blândeţe şi persuasiune. Este aşadar favorabilă tuturor compromisurilor care jalonează această perioadă, culminând cu edictul de la Saint-Germain, din 17 ianuarie 1562. Ea susţine reforma Bisericii, acordă protecţie şefilor hughenoţi, printre care se numără şi prinţul de Condé, sfârşind chiar prin a irita partidul catolic, dominat de Casa de Guise.

Totuşi devine repede evident faptul că amiralul Coligny şi conducătorii hughenoţi se pregătesc pentru o înfruntare armată cu regele. Atunci când Caterina constată că provincii întregi nu se mai supun autorităţii regale, ea întreprinde o lungă călătorie, un adevărat tur al Franţei, menit să întărească regalitatea (1563–1564). Se împacă cu cei din Casa de Guise şi aprobă edictul de la Saint-Germain (1570), care le acordă „reformaţilor” patru „locuri de siguranţă” în care aceştia se guvernează în deplină independenţă.

Cum poate fi explicată înăsprirea atitudinii sale la adresa hughenoţilor şi faptul că trece în rândul acelor catolici care, antrenaţi de Casa de Guise, pun la cale distrugerea totală a reformaţilor? Să fie vina lui Coligny, care vrea să se războiască cu regele Spaniei, Filip al II-lea, devenit ginerele Caterinei? Să fie convingerea că acest Coligny şi ai săi pregătesc răsturnarea regelui? Fapt este că ea participă la complotul care va culmina cu Noaptea Sfântului Bartolomeu, profitând de nunta fiicei sale Margareta cu Henric de Bourbon, regele Navarrei, nuntă fixată pe 18 august 1572 şi care va atrage la Paris floarea nobilimii hughenote venită să-l salute pe hughenotul

Henric de Navarra. Putem găsi o justificare în faptul că acest complot era îndreptat împotriva amiralului Coligny şi doar împotriva câtorva conducători „reformaţi” (unii extremişti catolici voiau să-l includă pe Henric de Navarra în rândul victimelor, iar Caterina a fost nevoită să se folosească de autoritatea pe care o avea pentru a-şi exclude ginerele). Mai trebuie subliniat şi faptul că oribila baie de sânge din Noaptea Sfântului Bartolomeu nu este opera întregii populaţii a Parisului, ci doar a unei părţi a acesteia, îndoctrinate de nişte predicatori catolici fanatici. Se remarcă de asemenea şi faptul că fanatismul nu era numai apanajul partidului catolic, războaiele religioase caracterizându-se prin aceeaşi cruzime în ambele tabere. Putem adăuga că acest gen de orori era un fapt obişnuit în epocă, uciderea inamicului şi distrugerea bunurilor acestuia fiind profund ancorate în inconştientul colectiv din vremea respectivă. Nu este mai puţin adevărat că noaptea de 24 august 1572 şi zilele care au urmat constituie una dintre paginile cele mai negre din istoria Franţei, iar responsabilitatea îi revine în mai mare măsură Caterinei decât fiului ei, regele, care nu fusese înştiinţat. În sfârşit, nu putem omite un fapt rareori semnalat de istoricii din ziua de azi, şi anume că regina-mamă, Caterina, este fiica unui oraş şi a unei familii asupra cărora planează amintirea unei reprimări atroce prin intermediul căreia străbunicul său, Lorenzo Magnificul, pedepsise familia Pazzi în urma atentatului îndreptat împotriva lui şi în care fratele său, Giuliano, îşi pierduse viaţa.

Să adăugăm că ea nu organizează complotul împotriva reformaţilor din fanatism religios. Caterina este mânată de acel monstru rece şi fără chip care este raţiunea de stat. Or, statul nu era nimeni altul decât fiul său, Carol al IX-lea. Instinctul matern a avut cu certitudine un cuvânt de spus

în decizia finală. Acea *mamma* italiană la cel mai înalt nivel s-a simţit obligată să-i combată prin toate mijlocele pe cei care atentau la viaţa fiului ei. O ultimă remarcă asupra acestor atrocităţi: papa o felicită pe Caterina acţiunea sa deosebită...

Caterina apare din acest moment în ochii catolicilor ca fiind cel mai sigur garant al religiei lor ameninţate, al unităţii regatului şi al persoanei regelui.

Cu puţin timp înainte, un eveniment neprevăzut făcuse din ea mama unui rege al Poloniei. Ultimul vlăstar al dinastiei lagello murind fără a avea nici un moştenitor, nobilimea poloneză îşi îndreaptă ochii spre prinţul Henric al Franţei, fiul cel mai mic al Caterinei, care este ales rege al Poloniei în iulie 1572. Însă moartea prematură a lui Carol al IX-lea, la 30 mai 1574, îl obligă pe Henric să se întoarcă în Franţa ca succesor al fratelui său, mort fără moştenitori. Să nu uităm că Henric era fiul preferat al Caterinei. Înţelegerea va fi aşadar perfectă între ea şi regele Henric al III-lea.

Această înţelegere nu este însă îndeajuns pentru a garanta popularitatea Caterinei. O parte a curţii şi a poporului nu-i iertase niciodată reginei faptul că era străină şi că provenea dintr-o familie de rând. Această xenofobie era foarte răspândită pe atunci şi se hrănea din prezenţa la curte a unui clan numeros şi influent de exilaţi, printre care cei mai gălăgioşi şi mai agitaţi erau chiar verii reginei, Strozzi; unul dintre aceştia, Piero, devine mareşal al Franţei şi locotenent general al regelui în Toscana, unde înfrângerea sa, în timpul războiului din Siena, anunţă sfârşitul politicii italiene a regelui. Xenofobia atât de vie în rândul poporului este alimentată şi de zvonurile de magie şi vrăjitorie atribuite Caterinei, care, ce-i drept, nutreşte o pasiune deosebită pentru astrologie şi magia neagră. Este

pusă de asemenea pe socoteala „negustoresei florentine” atracţia pentru otrăvuri şi asasinate. În concluzie, mare este numărul celor care o detestă. Însă mai gravă decât ostilitatea unei părţi a opiniei, în special în tabăra catolică (care se traduce printr-un val de pamflete insultătoare) este neîncrederea celor din „liga” grupată în jurul ducelui Henric de Guise. Tabloul devine şi mai întunecat atunci când Caterina întâmpină rezistenţă din partea propriului fiu, Francisc, duce de Alençon, care se află într-o stare de cvasirebeliune împotriva ei şi a regelui, în timpul celui de-al şaselea război religios. Caterina dă însă dovadă de un caracter extrem de ferm, neabătându-se defel de la linia pe care o urmase întotdeauna: menţinerea unităţii regatului, evitarea ororilor unui război civil, apărarea persoanei regelui, pe care îl consideră singurul garant al unităţii regatului şi al religiei catolice. Nu ia în seamă ura care animă tabăra reformaţilor, aceştia neputând uita cumplita Noapte a Sfântului Bartolomeu şi dorindu-i moartea.

Moartea prematură a lui Francisc, duce de Alençon, o pune în faţa problemei succesiunii la tron. Henric al III-lea nu are moştenitori. După legea salică, tronul îi revine lui Henric de Navarra, însă acesta este protestant. Liga se reface în jurul lui Henric de Guise, care încearcă să impună un succesor catolic. Henric de Navarra este decăzut din drepturile sale la tron în urma tratatului de la Nemours, din iulie 1585, „pe care îl semnează nebun de furie” şi care era „o capitulare totală şi totodată o declaraţie a neputinţei” (S. Bertière). Neputinţă şi din partea Caterinei, care nu renunţă să negocieze, pentru a evita un nou război civil. Eforturile sunt însă vane. „Bătrâna doamnă îşi trăise traiul, vârsta o apăra de jigniri şi vorbe de ocară, dar îşi pierduse tot creditul” (S. Bertière).

Începe războiul între Henric al III-lea şi Henric al IV-lea care, pentru început, iese învingător. Acestea fiind zise, moartea Mariei Stuart, executată în februarie 1588 din ordinul reginei Elisabeta a Angliei, adânceşte ura catolicilor francezi la adresa regelui lor, pe care îl acuză că nu a făcut nimic pentru a o salva pe nefericita regină a Scoţiei. Furia se ascute şi un nou pericol îl ameninţă pe regele Franţei, căci devine limpede că ducele Henric de Guise intenţionează să pună mâna pe tron. Henric al III-lea este mai iute şi, neţinând deloc seama de sentimentele Caterinei, ostilă oricărei violenţe la adresa ducelui, îl asasinează pe acesta la 23 decembrie 1588. Prin aceasta, regele îşi salvează tronul, însă taie toate punţile între el şi mama sa, Caterina. Deruta care cuprinde Invincibila Armada a lui Filip al II-lea, a cărui expediţie împotriva Angliei fusese aprobată de Caterina, îl elibera pe Henric al III-lea de supunerea faţă de mama sa, politica acesteia fiind extrem de diferită de cea a fiului. Se hotărăşte brusc să concretizeze această ruptură prin îndepărtarea tuturor consilierilor favorabili reginei-mamă. Asasinarea ducelui de Guise, anunţată cu sânge rece Caterinei („Ducele de Guise a murit, aşa că n-o să mai auzim de el"), este ultima lovitură pe care o primeşte regina-mamă, suferindă, înainte de a se stinge din viaţă la Blois, la 5 ianuarie 1589.

Locul – şi competenţa – sunt insuficiente pentru un bilanţ şi o privire de ansamblu asupra persoanei şi activităţii Caterinei de Medici.

Confruntându-se cu un context naţional dintre cele mai dramatice din istoria Franţei, expusă fiind ostilităţii şi fanatismului din ambele tabere, ea face – după moarte – obiectul unor laude şi învinuiri extrem de exagerate din partea pamfletarilor situaţi pe ambele poziţii. La urma

urmei, Henric al IV-lea este poate cel mai aproape de adevăr atunci când spune: „Ce-ar fi putut face o biată femeie care, după moartea soţului ei, rămâne cu cinci copii pe cap şi două familii în Franţa, care nu se gândeau decât cum să pună mâna pe coroană, una a noastră (familia Bourbon) şi cealaltă a ducelui de Guise? Nu este ea nevoită să joace tot felul de roluri pentru a-i înşela şi pe unii şi pe ceilalţi şi pentru a-şi apăra totodată copiii, aşa cum a făcut, fiind în acelaşi timp o înţeleaptă şi remarcabilă mamă a trei regi? Mă mir chiar că nu a făcut greşeli mai mari". Iar meritul cel mai de seamă este, fără îndoială, acela că ea, o străină (însă pe jumătate franţuzoaică după mamă), reuşise să se integreze atât de bine în patria-i adoptivă, astfel că timp de peste treizeci de ani istoria Franţei se confundă cu istoria ei.

Maria de Medici (1573–1642)

Viaţa Mariei de Medici este un roman demn de pana unui Alexandre Dumas, plin de intrigi şi de comploturi, în care evoluează personajele cele mai ilustre ale Franţei din timpul lui Henric al III-lea şi Ludovic al XIII-lea, în contextul internaţional al unor continue confruntări dintre Franţa, Anglia, Spania, statele italiene, prinţii protestanţi şi Europa Occidentală.

Pe deasupra, personajul Maria de Medici scapă unei logici clare. El decurge din patimile şi tulburările care au marcat-o. Saint-Simon, care nu a iubit-o deloc, scrie că era „un spirit mărginit şi dedat exceselor, întotdeauna guvernat de drojdia curţii, neinstruit şi fără nici o sclipire, dură, trufaşă, autoritară". Iar ultimul său biograf (*The last*

but not the least) îşi subintitulează volumul pe care i-l consacră *Les désordres de la passion* (A. Castelot).

Născută la Florenţa la 26 august 1573, Maria de Medici este cel de-al patrulea copil al marelui duce al Toscanei, Francesco I, şi al Ioanei, arhiducesă de Austria. Rămânând orfană de mamă la vârsta de cinci ani, Maria suferă o schimbare radicală în viaţa cotidiană. Îndrăgostit nebuneşte de concubina sa, Bianca Capello (pe care am amintit-o mai sus), marele duce părăseşte palatul Pitti, unde se aflau şi copiii săi, şi se retrage cu amanta în vila sa de la Pratolino. Când Bianca devine soţia legitimă a lui Francesco, ea avea să ducă o viaţă de curte plină de fast, de care Maria este ţinută la distanţă.

În această viaţă semiretrasă, ea se apleacă cu râvnă asupra studiilor clasice, asupra muzicii, dansului, artelor plastice (excelează în desen) şi în special asupra pietrelor preţioase, după o tradiţie de familie solid ancorată. Tot acum cunoaşte primele emoţii sentimentale pentru vărul şi tovarăşul ei de joacă, Virginio Orsini.

În urma morţii tatălui şi a mamei sale vitrege, la 19 şi 20 octombrie 1587, dată la care ea are abia paisprezece ani, Maria trece sub tutela unchiului său Ferdinando, cel care avea să-şi lase purpura de cardinal pentru a urca pe tronul marelui ducat. Doi ani mai târziu, Ferdinando se căsătoreşte cu Christine de Lorena; aceasta îi devine mătuşă şi aveau să se înţeleagă de minune, unite fiind prin acelaşi gust pentru fastul princiar care pune stăpânire pe palatul Pitti.

Când ajunge la vârsta măritişului, unchiul său, marele duce, îi caută o partidă în casele domnitoare. Fără nici un succes însă, dinspre partea Austriei, deşi la început împăratul Rudolf păruse interesat. Marele duce îşi întoarce atunci privirea înspre Franţa şi regele său. Dar

Henric al IV-lea este căsătorit, fiind pe deasupra şi de religie protestantă. Două piedici de neînvins, după dreptul canonic. Dar ce înseamnă piedicile? Este suficient să se obţină anularea căsătoriei lui Henric, la curtea de la Roma, şi promisiunea de convertire la catolicism din partea regelui. Henric al IV-lea consimte de bunăvoie la acest aranjament, pe care-l consideră o afacere profitabilă. Căci, pe de o parte, soţia sa, Margareta de Valois, celebra „regină Margot", îi dă motive grave de nemulţumire, iar pe de altă parte, datoria pe care o are la banca Medici este de proporţii considerabile. Discuţiile se poticnesc o vreme asupra valorii totale a zestrei pe care regele Franţei o fixase la un milion de scuzi, sumă enormă, pe care marele duce refuză să o plătească, atrăgând atenţia că era vorba despre o sumă maximă, cerută doar în cazul căsătoriei cu regele însuşi! Henric avansase această sumă deoarece corespundea cu cifra la care se urca datoria sa faţă de banca Medici. În final se ajunge la o înţelegere: marele duce promite 600 000 de scuzi din care 300 000 în monede, iar restul în creanţe. Nu trebuie să ne lăsăm scandalizaţi de aceste practici care ne alterează sentimentele şi concepţia despre căsătorie, dar care erau extrem de curente, de secole întregi, în toată înalta societate europeană. Acordul este astfel semnat la 7 martie 1600. Căsătoria este celebrată prin procură la Florenţa, la 5 octombrie, apoi la Lyon, la 4 decembrie 1600. Un moştenitor apare la scurt timp, Ludovic, născut la 27 octombrie 1601. Maria tocmai îi dăruise un prinţ moştenitor regelui Bourbon, ceea ce nu-l împiedică însă pe acesta să-i facă în acelaşi timp un fiu amantei sale din vremea respectivă, Henriette d'Entragues!

Umilinţa Mariei începe o dată cu sosirea ei la Paris, la 9 februarie 1601. Este nevoită să suporte mai întâi relativul

inconfort al palatului Luvru, care era departe de a fi atins splendoarea monumentală pe care i-o cunoaştem în prezent, făcând-o să regrete palatul familial din Florenţa. Acest inconvenient este neînsemnat pe lângă prezenţa frumoasei şi insolentei favorite a regelui, Henriette d'Entragues, pe care Henric i-o prezintă cu impertinenţă („Doamnă, aceasta este amanta mea şi ea doreşte să devină servitoarea dumneavoastră personală", adevărul fiind cuprins însă doar în prima jumătate a frazei).

Maria va fi totuşi bine primită de rege şi de cei din preajma sa. Bine făcută, având o ţinută frumoasă şi maniere alese, ca o demnă prinţesă toscană ce era, va fi îndrăgită de rege, chiar dacă acesta continuă să facă pe galantul pe lângă doamna d'Entragues. Defectele Mariei apar însă curând. Nu este inteligentă, ci rece, chiar trufaşă, colerică şi prea puţin înclinată spre dragostea fizică (greu handicap când eşti soţia unui crai). Ba mai poartă şi sinistra reputaţie care circulase pe vremea verişoarei sale, Caterina de Medici: aceea de a practica otrăvirile. Mai grav este faptul că se expune criticilor din cauza prieteniei care o leagă de Leonora Galigai şi de Concino Concini, pe care îi adusese în suita sa.

Încă din tinereţea sa petrecută la Florenţa, ea se ataşase de o fată de nimic, Leonora Dori Galigai, care îi fusese cameristă şi tovarăşă de joacă. „Nu era frumoasă, dar foarte inteligentă... spirit îndrăcit" (L. Batifoll). Leonora nu are decât o singură pasiune: îmbogăţirea. De o ambiţie fără margini, dedată unor practici cu miros de sulf, Galigai avea să exercite asupra reginei, cu ajutorul soţului ei, Concino Concini, o influenţă totală, care surprinde şi nu poate fi explicată decât prin raţiuni obscure şi de nemărturisit. Soţul acesteia, Concino Concini, nu este nici el mai bun. Provenea totuşi dintr-o familie florentină

onorabilă şi respectată la Florenţa, care avea intrare liberă la curte. Era însă un desfrânat, un aventurier fără nici un Dumnezeu. Extrem de intrigant, va face mai întâi carieră în umbra Leonorei, pe care o sedusese cu uşurinţă şi apoi o luase de nevastă, pentru ca în cele din urmă să rămână sub protecţia inexplicabilă a reginei Maria, iscând un imens scandal la curtea lui Henric al IV-lea. Ei doi „vor jefui regatul în mod organizat" (L. Batifoll). Toate favorurile trec prin mâna lor, îndeosebi după ce Concini va fi numit mareşal d'Ancre. Folosind „mita" ca instrument cotidian al puterii lor omniprezente, practică pe care nici nu catadicseau să o ascundă, într-atât de mare le era îndrăzneala şi obrăznicia, soţii Concini vor beneficia până la căderea lor de favorurile şi protecţia reginei, uimindu-şi contemporanii şi lăsându-i pe istorici înmărmuriţi.

Alături de un soţ clocotitor şi frivol (regele cu 56 de amante!), Maria duce o viaţă fastuoasă, care îi convine de minune. „Casa" ei numără 464 de persoane (cea a Caterinei număra 600), ceea ce înseamnă mult după criteriile noastre, dar nu reprezintă nici jumătate din „Casa" regelui. Găsim aici tot felul de funcţii, inclusiv pe cea de pitică, de negresă şi de nebună autentică. Să adăugăm 50 de preoţi şi capelani, cinci medici, opt sau zece cameriste, zece domnişoare de onoare (locuind împreună la palat), o doamnă de onoare şi o cameristă specială (nimeni alta decât Leonora Galigai, soţia lui Concini). Nu trebuie uitaţi nici cei zece paji, indivizi dubioşi, gălăgioşi, certăreţi şi pungaşi, nici cei doisprezece farmacişti, nici cei doi chirurgi, nici numerosul personal de la grajduri, însărcinat cu întreţinerea a 30 de cai de caleaşcă, 10 cai de călărie şi 20 de catâri, şi nici chiar echipajul („vâslaşii", cum li se spunea pe atunci) unei galere ancorate în portul Marsiliei, echipaj care nu va fi

niciodată folosit. Să încercăm să ne imaginăm uriaşele cheltuieli înscrise la capitolul hranei zilnice servite la palat celor 175 de oaspeţi ai reginei.

Fastul regal, care o satisface pe deplin pe Maria, crescută într-o mare curte princiară, nu reuşeşte în schimb să o facă să uite obrăzniciile zilnice pe care este nevoită să le îndure din partea amantei oficiale, ambiţioasa Henriette d'Entragues, care se mândreşte cu bastardul ei, comparându-l cu delfinul legitim. „Orgolioasă şi înfocată" (L. Batiffol), Henriette, marchiză de Verneuil, va transforma viaţa cuplului regal într-un veritabil infern. Fără a mai spune că Maria trebuie să suporte prezenţa a cinci bastarzi recunoscuţi de Henric al IV-lea (trei de la Gabrielle d'Estrées, doi de la doamna de Verneuil), care locuiesc la palat în compania celor cinci copii legitimi.

Dar culmea ghinionului: Maria, care trăieşte în mijlocul unei adevărate grădiniţe, nu este nici pe departe acea *mamma* italiană cum fusese îndepărtata sa verişoară, Caterina de Medici. Lipsită – după cum se pare – de o sexualitate împlinită, ea nu îndrăgeşte copiii, nici măcar pe fiul ei cel mare, delfinul Ludovic, care nici el nu o va iubi deloc. Această lipsă reciprocă de afecţiune întreţine între Maria şi Ludovic nişte relaţii conflictuale care, în unele momente, vor atinge chiar „o dimensiune epică" (M. Carmona). Or, şi prin aceasta Maria este de un temperament diametral opus lui Henric al IV-lea, al cărui ataşament visceral faţă de copii este bine cunoscut, plăcându-i să se joace cu aceştia chiar şi în prezenţa unui ambasador străin. Pentru Maria, dimpotrivă, copiii fac obiectul unei atenţii mai deosebite abia atunci când ajung la vârsta căsătoriei. Astfel se explică faptul că, lăsând pe seama regelui grija de a-şi „plasa" moştenitorii de sex masculin, ea îşi va da toată silinţa să le găsească fetelor nişte soţi din marile

familii domnitoare: regele Spaniei, ducele de Savoia, regele Angliei (amintind strategia matrimonială a Caterinei de Medici). Când va fi regină şi regentă, va nutri pentru copiii ei aceleaşi intenţii, aranjând alianţa lui Ludovic cu Ana de Austria, fiica cea mare a lui Filip al II-lea, regele Spaniei, şi alianţa fiicei sale Elisabeta cu prinţul Asturiei, viitorul rege Filip al IV-lea, privilegiind astfel curtea Spaniei, după o constantă a politicii sale generale.

Primii ani de căsătorie sunt atât de zbuciumaţi (cuplul este la un pas de violenţa fizică), încât, în 1604, Henric se gândeşte în mod serios să o trimită pe Maria înapoi la Florenţa, ceea ce aceasta refuză cu încăpăţânare, căci Toscana nu mai constituia pentru ea decât un mic stat italian, ambiţia ei hrănindu-se acum doar la curtea Franţei, centru european de prim plan. Întoarcerea la Florenţa ar fi fost văzută ca o decădere. Preferă aşadar să se resemneze (însă reuşeşte cu greu s-o facă) cu scenele de menaj şi cu supărătoarele şi obraznicele amante ale regelui.

În viaţa agitată pe care o duce, religia îi este zilnic sprijinul cel mare. Crescută la o curte formalistă şi habotnică, Maria îşi petrece o bună parte a zilei vizitând bisericile din Paris (când pleca în călătorie, vizita chiar toate parohiile), spitalele, mănăstirile de călugăriţe. Îşi îndeplineşte cu conştiinciozitate sarcina de a-i ajuta pe cei săraci, tinerele fete aflate în suferinţă şi pe cei închişi din cauza datoriilor. Este interesată până şi de convertirea tinerelor turcoaice la catolicism! Toate aceste activităţi îi atrag, evident, simpatia credincioşilor din Paris.

Lipsa de dragoste faţă de rege să fi fost motivul pentru care conspiră împotriva lui? Cu alte cuvinte, să fi fost ea instigatoare sau o complice pasivă la atentatul lui Ravaillac, de la 14 mai 1610? După unii, s-ar părea că da. Şi trebuie să recunoaştem că unele indicii sunt de-a

dreptul tulburătoare, nu mai puţin insistenţa ei de a fi încoronată regină, la 13 mai, cu o zi înainte de asasinarea regelui, în ciuda reticenţei acestuia.

În urma morţii lui Henric al IV-lea, Maria devine regentă. Începe astfel o perioadă de patru ani, timp în care ea are importantul merit de a fi menţinut pacea civilă. Întreţine, pe deasupra, relaţii bune cu Madridul, în vreme ce Henric al IV-lea se pregătea, înainte de a muri, să înceapă un război împotriva Spaniei, război ruinător, al cărui rezultat era cel puţin nesigur. În consecinţă, regatul continuă să se bucure de o prosperitate incontestabilă. Unii au acuzat-o că nu a ştiut să ţină piept solicitanţilor şi altor intriganţi, intrând astfel în conflict cu prudentul Sully, care nu o plăcea şi care va demisiona în 1611.

Fiind regentă, Maria se lasă cuprinsă de o pasiune fără margini, extrem de costisitoare, pentru bijuterii. Însă cum nu dispune de suficienţi bani, începe să golească Trezoreria acumulată cu multă răbdare şi sârg de Sully la Bastilia şi care nu trebuia folosită decât pentru a face faţă unor eventuale cheltuieli de război. Tolerează îmbogăţirea scandaloasă a cuplului Concini, închizând ochii asupra multor nereguli. Tot în această perioadă, Concini urcă treptele puterii şi devine mareşal d'Ancre, considerat a fi primul personaj din stat după rege.

O cotitură hotărâtoare în viaţa Mariei este actul de curaj înfăptuit de Ludovic al XIII-lea, care pune la cale asasinarea lui Concini, la 2 aprilie 1617, apoi executarea Leonorei, pentru crimă de vrăjitorie (crimă inexistentă, după cum se pare, însă indispensabilă pentru condamnarea la arderea pe rug). Eliminarea acestor două „suflete blestemate" avea să o priveze pe Maria de sprijinul unora dintre oamenii ei de încredere, care se raliază acum cu tânărul rege (Ludovic nu are încă şaisprezece ani),

săpând acea prăpastie care avea să o separe întotdeauna de fiul ei cel mare; acesta este extrem de decis acum să guverneze ca un adevărat şi unic deţinător al puterii, eliberat fiind de tutela maternă.

Suirea pe tron a fiului său şi modul în care s-a produs aceasta nu au făcut decât să întărească ostilitatea Mariei faţă de rege. Cât despre Ludovic, nu poate uita, orice ar spune el câteodată, nici bătăile pe care le îndurase în copilărie, nici ambiţiile personale ale mamei sale, care erau acum dacă nu distruse, cel puţin reduse considerabil. Regele îi aduce afrontul de a nu o admite în Consiliu. Pe bună dreptate indignată, Maria se va răzbuna în februarie 1619, fugind de la Blois, unde era supravegheată din ordinul regelui, şi luând parte la revolta armată a ducelui d'Epernon. Ducele fiind învins şi iertat, Maria este chemată la curte, însă tot nu este admisă în Consiliul regelui. Neîmblânzită şi ranchiunoasă, nu fără motiv, Maria se răzvrăteşte un an mai târziu (iulie 1620), provocând un adevărat război intern. Însă victoria finală a regelui este urmată de o reconciliere. Cu toate acestea, este admisă în Consiliu abia în ianuarie 1622.

În această „comedie cu o sută de acte", care este viaţa Mariei, intervine şi o pauză fericită. Regina-mamă este pe deplin asociată în treburile statului, într-o colaborare cordială cu regele şi cu Richelieu, pe care îl „descoperise" chiar ea, introducându-l în guvern. Aceasta este perioada în care Maria (începând din 1624), care se află în culmea reuşitei sale politice, îşi construieşte propriul palat în grădina Luxembourg, cheltuind o adevărată avere. Început în 1615 şi terminat în 1631, palatul conceput de Salomon de Brosse rivalizează în fast şi în rafinament cu palatul florentin Pitti, graţie, printre altele, admirabilelor tablouri pictate de Rubens şi ilustrând istoria reginei-mamă.

De ce ia sfârşit această perioadă de linişte, în 1629? Să fie, aşa cum credea Saint-Simon, din cauza dorinţei Mariei „de a deveni încet, încet singura stăpână, situaţie în care un prim-ministru titular şi extrem de capabil devenea un adevărat obstacol"? Familiarizată fiind cu intrigile şi cu comploturile, Maria pune la cale înlăturarea lui Richelieu, care îi datora chiar ei cariera pe care o făcuse, dar pe care nu mai putea conta, acesta devenind omul de încredere al regelui. Proiectul eşuează în noiembrie 1630, cu ocazia faimoasei „zile a păcăliţilor", din care Maria iese învinsă, iar Richelieu învingător şi maestru incontestat al politicii regale. Maria este închisă de rege la castelul de la Compiègne, în februarie 1631. Gaston d'Orléans, fiul ei, îi vine în ajutor, ridică la luptă o parte a Franţei, însă învins, este nevoit să se refugieze în străinătate, în aşteptarea unui ajutor din partea spaniolilor şi a englezilor. Ne aflăm aşadar în ajunul unei înfruntări decisive între rege şi duşmanii săi, gata să invadeze regatul minat deja de revolta lui Gaston d'Orléans. Maria profită şi fuge de la Compiègne, în iulie 1631. Se refugiază la Bruxelles, asistând neputincioasă la războiul dintre Franţa şi Spania (1635–1636) şi la tulburările care agită regatul. Nu după mult timp pleacă în Anglia, la curtea fiicei sale, Henriette. Se stabileşte în sfârşit în Germania, în 1642, unde şi moare, la Köln, la 3 iulie 1642, nu cu mult timp înainte ca Richelieu să-şi găsească şi el sfârşitul, la 4 decembrie 1642 urmat, în anul următor, şi de fiul ei, Ludovic, la 14 mai 1643, după ce îşi lăsase mama într-o sărăcie lucie. Ea mizase până la capăt pe moartea regelui, a fiului său, care credea ea – i-ar fi deschis din nou drumul spre putere. Nici chiar soarta conjuraţiei lui Cinq-Mars[10], în care nu este

[10] Henri Coeffier de Ruzé, marchez de Cinq-Mars (1620–1642), favorit al lui Ludovic al XIII-lea, decapitat pentru că a conspirat împotriva lui Richelieu.

amestecată, nu o descurajează. Însă boala îşi spune cuvântul, punând capăt unei existenţe care nu-i mai putea aduce oricum nimic bun.

„De un egocentrism îndârjit, blocată într-o voinţă de putere soră cu încăpăţânarea, prizonieră a unor porniri vindicative hrănite cu ură la adresa lui Richelieu, ea pierde treptat simţul realităţii, afundându-se într-o paranoia sinucigaşă" (S. Bertière). Chiar dacă ar mai fi trăit, cu siguranţă că nepotul ei, Ludovic al XIV-lea, nu i-ar fi permis să joace vreun rol în istoria domniei sale. O dată cu ea şi cu nora ei, Ana de Austria, avea să ia sfârşit influenţa pe care au avut-o regentele, în frunte cu Caterina de Medici, în istoria Franţei. Însă spre deosebire de verişoara sa îndepărtată, soţia lui Henric al II-lea şi mamă a trei regi, rolul jucat de Maria de Medici în regatul Franţei este departe de a fi benefic, singurul lucru bun care a rămas fiind splendidele pânze în care Rubens, dându-şi măsura talentului, i-a imortalizat splendoarea cu penelu-i adulator.

ANEXA I

BANCA MEDICI

În lumea florentină a băncii, familia Medici nu este nici cea mai veche, nici – timp de decenii – cea mai bogată. În vreme ce concetăţenii lor, familiile Acciaiuoli, Alberti, Bardi, Gianfigliazzi, Peruzzi şi alţi nobili de talie mai mică, erau atotputernici în Anglia în secolul al XIII-lea ori în Franţa, în aceeaşi epocă (bancherii lui Filip cel Frumos sunt cei doi fraţi florentini Musciatti, al căror nume franţuzit „Mouche" este dat chiar unuia dintre turnurile zidului de apărare al Parisului), cei din familia Medici nu sunt încă decât nişte modeşti agenţi de schimb.

Două evenimente extrem de diferite prin natura lor (crahurile bancare din anii '40 ai secolului al XIV-lea şi ciuma neagră din 1348) le-au permis intrarea în lumea florentină a băncii, prin slăbirea sau chiar dispariţia concurenţilor lor. Am schiţat mai sus (în legătură cu Giovanni di Bicci) istoria naşterii băncii Medici. Am dori să schiţăm acum studiul structurii sale.

Ca şi celelalte bănci florentine, banca Medici este, la origini, o afacere de familie. În jurul lui Giovanni di Bicci şi apoi, în jurul lui Cosimo cel Bătrân, fiul său, se constituie ceea ce numim în zilele noastre un „nucleu dur", format în exclusivitate din membri ai aceluiaşi clan familial. Cosimo va avea deosebită grijă să fie majoritar, ferindu-se totodată să-şi investească toate beneficiile în banca sa. Însă partea sa de capital social este destul de puternică pentru a-i permite să fie în mod incontestabil stăpânul propriei afaceri. În această calitate, el deţine controlul asupra întregului holding care îi poartă numele, primind cu

regularitate rapoarte precise de la directorii sucursalelor şi acordându-i o încredere deosebită directorului general, Francesco Sassetti, care merită însă din plin această încredere.

Directorii sucursalelor regionale au totuşi o autonomie destul de largă, care va creşte în vremea succesorilor lui Cosimo, fiul său Piero şi nepotul său Lorenzo. Or, tocmai această autonomie va duce progresiv la ruinarea băncii, deoarece împrumuturile acordate unor principi (de exemplu lui Carol Temerarul) sunt de două ori riscante, mai întâi prin sumele enorme şi apoi prin legătura lor cu conjunctura politică. Atunci când Carol Temerarul moare pe câmpul de luptă, întreaga sucursală din Bruges se află în pragul falimentului.

Lenta şi inexorabila degradare a băncii Medici în secolul al XV-lea are drept cauză şi faptul că Lorenzo nu era interesat de gestionarea ei. El va acţiona numai constrâns de împrejurări, ezitând să sancţioneze greşelile directorilor. Prin urmare, va sfârşi prin a rămâne singurul acţionar dintr-un sector al băncii sale.

Lorenzo este de asemenea responsabil de această degradare şi prin comportamentul său cinic, considerând banca drept un bun al său, de care poate dispune în funcţie de propriile sale nevoi. „Abuzul de bunuri sociale”, cum se spune în zilele noastre, constituie practica sa constantă.

Însă, la drept vorbind, cauza majoră a declinului băncii Medici este legătura sa constantă cu conjunctura politică. A fost suficient să se instaleze o tensiune între Lorenzo şi papa Sixtus al IV-lea, pentru ca sucursala de la Roma, până atunci cea mai prosperă, să ameninţe să se prăbuşească. A fost suficient ca raporturile dintre Lorenzo şi regele Ferrante al Neapolelui să se înrăutăţească, pentru ca filiala din Neapole să treacă şi ea printr-un

moment de criză. Iar când întreaga Casă Medici se năruie, în noiembrie 1494, întreaga bancă va fi antrenată în acest dezastru politic.

Astfel, pentru a relua titlul lucrării clasice a lui R. de Roover, *The rise and the decline* a băncii Medici constituie unul şi acelaşi lucru cu ascensiunea şi declinul puterii politice a acestei familii.

Este o lecţie pe care par să o fi reţinut verii lor din ramura numită *popolani*, care le succed la putere în secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Conjunctura le este, ce e drept, favorabilă. Pe când cei din Casa Medici erau nevoiţi să-şi consolideze în mod constant o putere ameninţată de duşmanii din interior în egală măsură sau chiar mai mult decât de cei din exterior, Medici din secolele următoare vor beneficia de un nou statut de familie domnitoare, asigurat prin sprijinul împăratului şi al marilor puteri (ei devin – ca să luăm doar un singur exemplu – „veri" ai regelui Ludovic al XIV-lea, după căsătoria fiicelor lor cu Henric al II-lea al Franţei şi cu Henric al IV-lea). Beneficiind, pe deasupra, de dispariţia oricărei opoziţii interne, îşi pot asuma astfel profitabilul rol de bancheri ai regilor. În această privinţă, căsătoria Mariei de Medici, care nu constituie altceva decât o aspră negociere între un rege lefter şi o familie princiară extrem de avută, este semnificativă în ceea ce priveşte soliditatea băncii Medici la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea.

Există aşadar un contrast total între lipsa de soliditate conjuncturală şi structurală a băncii Medici din secolul al XV-lea şi trăinicia acesteia în secolele următoare. În primul caz, este vorba despre nişte parveniţi cu un destin nesigur pe toate planurile, în cel de-al doilea, avem de-a face cu principi instalaţi solid în sistemul monarhic european şi a

căror legitimitate, pe care nimeni nu o mai contestă, le permite să-şi administreze în linişte patrimoniul financiar care se confundă cu statul însuşi.

ANEXA II

TEZAURUL FAMILIEI MEDICI

În extrema diversitate a temperamentelor pe care le au membrii familiei Medici, o trăsătură comună se regăseşte la aproape toţi descendenţii acesteia: înclinaţia, câteodată pasiunea, pentru „artele minore": busturi, vaze, camee, pietre dure, pietre preţioase, ceea ce face din ei o veritabilă dinastie de colecţionari. Istoria acestui tezaur dorim să o schiţăm mai jos.

Primul care începe să adune o colecţie este Cosimo cel Bătrân. La vremea aceea, Italia era bogată în statui, vaze, camee, pietre preţioase cu monturi extrem de fine, provenind din lumea romană şi bizantină ori care apăreau din pământul săpat în diverse scopuri. Papii erau mari amatori de astfel de obiecte, iar Roma putea fi considerată o mare piaţă de unde se aprovizionau amatorii luminaţi, îndeosebi umaniştii din întreaga peninsulă. La Florenţa, unul dintre aceşti amatori este Poggio Bracciolini, urmat, pe când trăia Cosimo, de Niccolò Niccoli, al cărui muzeu era la fel de preţios ca şi biblioteca pe care o achiziţionează Medici la moartea acestuia, în 1437. Din spirit de emulaţie, dar şi dintr-o pornire personală, Cosimo cel Bătrân se angajează pe această cale, adunând cu răbdare atât „piese" antice, cât şi manuscrise clasice.

La moartea sa, în 1464, colecţia, deja celebră, trece în grija fiului său, Piero, pasionat în egală măsură de aceste

obiecte rare şi preţioase şi care o îmbogăţeşte la rândul său. Pentru a o adăposti, construieşte în interiorul palatului Medici o încăpere specială care, din păcate, nu s-a păstrat. Muzeu şi bibliotecă în acelaşi timp, acest *Scrittoio* adăpostea, alături de bronzuri, de medalii şi de alte piese de valoare, cărţi bogat ornamentate, care constituiau mândria lui Piero.

Lui Lorenzo Magnificul îi revine însă meritul de a fi îmbogăţit şi diversificat colecţia. Cumpărând multe piese, îndeosebi de la papa Sixtus al IV-lea, achiziţionând apoi cea mai mare parte a colecţiei papei Paul al II-lea (decedat în 1441), celebră în tot Occidentul, Lorenzo face apel şi la artizani specializaţi, veniţi de la Veneţia, Milano şi Roma, în timp ce la Florenţa, florentinul Giovanni *delle corniole*[11] se bucura de o reputaţie binemeritată. Cu colecţia Paul al II-lea, împrăştiată de succesorul său Sixtus al IV-lea în 1471, Lorenzo dispune de un fond care, adăugat la propria colecţie, este unul dintre cele mai bogate din Italia. Pasiunea de colecţionar a Magnificului nu s-a stins niciodată. La moartea sa, puteau fi numărate treizeci şi trei de vaze şi şaptezeci de obiecte din pietre preţioase. Atunci când regele Franţei, Carol al VIII-lea, intră în Florenţa, în noiembrie 1494, unul din primele lucruri pe care cere să le vadă este această colecţie.

Tot în aceeaşi lună, Tezaurul familiei Medici este expus riscului de a fi prădat şi împrăştiat. O parte este vândută la licitaţie de noii conducători, însă cardinalul Giovanni (viitorul papă Leon al X-lea) reuşeşte să pună la adăpost în mănăstirea San Marco biblioteca personală a tatălui său, Lorenzo Magnificul, luând cu el la Roma un anumit

[11] Cornalină – varietate roşie de agat, translucidă, folosită la confecţionarea bijuteriilor.

număr de piese preţioase, care vor reveni la Florenţa sub pontificatul papei Medici Clement al VII-lea. Pe de altă parte, Piero, fiul cel mare al lui Lorenzo, duce la Roma un număr considerabil de pietre gravate şi alte piese de mare preţ.

Atunci când ramura mai tânără a familiei, numită *popolani*, se instalează la putere o dată cu Cosimo I, în 1537, membrii ei continuă să îmbogăţească tezaurul predecesorilor. Marele duce Franceso I dă un nou impuls colecţiei. Pasionat de prelucrarea pietrelor dure, marele duce deschide o turnătorie şi cheamă meşteri milanezi, dând de lucru concetăţenilor săi şi lucrând şi el cu mare pasiune. Pentru colecţia personală, amenajează, cu ajutorul lui G. Vasari, un cabinet (*Studiolo*) (1569–1574). Acesta este demontat la puţin timp după aceea, însă este înlocuit de G. Vasari, în Galeria Uffizi, nou amenajată, cu o *Tribuna*, la care lucrează în special Cellini, Ammannati şi Giambologna.

O dată cu marele duce Ferdinand I, mare amator de antichităţi (palatul său de la Roma conţinea mai multe opere majore de artă antică), lucrul pietrelor dure devine o specialitate florentină, a cărei reputaţie se întindea în întreaga Europă. În această perioadă, producţia florentină este destinată exportului, făcând totodată obiectul unor daruri destinate capetelor încoronate. Pe deasupra, o nouă tehnică, numită *commesso*, inventată de marele duce, a permis executarea portretelor şi a peisajelor.

Pasiunea pentru aceste arte minore se va regăsi intactă la ultima descendentă a familiei Medici, principesa palatină Anna-Maria Luiza, care, profitând de sejurul în Germania, la curtea soţului său, îmbogăţeşte tezaurul cu piese de mare valoare. În pofida dorinţei sale, prinţii de Lorena, care le succed Medicilor în 1737, transportă la

Viena o mare parte din tezaur. Însă prin tratatul de la Saint-Germain, din 1919, o parte este repatriată în Italia.

Adunate în Museo degli Argenti din palatul Pitti, unde ocupă peste şaptesprezece săli, cele mai frumoase piese ale tezaurului sunt o încântare pentru cine le priveşte. Prin acestea mai străluceşte încă gloria familiei Medici.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale

Andrieux M., *Les Médicis*, Paris, 1958; Dorini U., *I Medici e i loro tempi*, Florența, 1947; Hale J.R., *Florence and the Medici. The pattern of control*, Londra, 1977; Hibbert Ch., *Ascesa e caduta di Casa Medici*, Milano, 1988; Jourcin A., *Les Médicis*, Lausanne, 1968; Micheletti E., *Ritratto di famiglia. I Medici a Firenze*, Florența, 1992; Toung G.F., *Les Médicis*, Paris, 1968, 2 vol.

Studii

Acton H., *Gli ultimi Medici*, Torino, 1962; Antonetti P., *Histoire de Florence*, Paris, 1989; *La vie quotidienne à Florence au temps de Dante*, Paris, 1980; *Savonarole, le prophète désarmé*, Paris, 1991; *La vita quotidiana a Firenze ai tempi di Lorenzo il Magnifico*, Milano, 1994; Babelon J., *L'art au siècle de Léon X*, Paris, f.d.; Bailly A., *La Florence des Médicis*, Paris, 1942; Bargellini P., *La splendida storia di Firenze*, Florența, 1964–1969, 2 vol.; Batifoll L., *La vie intime d'une reine de France au XVIIe siècle, Marie de Médicis*, Paris, 1931, 2 vol.; Bec Ch., *Le siècle des Médicis*, Paris, 1977; Bertière S., *Les reines de France au temps des Valois*, Paris, 1994; *Les reines de France au temps des Bourbons: les deux régentes*, Paris, 1996; Bromfield J.G., *De Lorenzino de Médicis à Lorenzaccio. Étude d'un thème historique*, Paris, 1972; Brucker G.A., *Florence, six siècles de splendeur et de gloire*, Paris, 1984; Cantagalli R., *Cosimo I de Medici, granduca di Toscana*, Milano, 1985; Carmona M., *Marie*

de Médicis, Paris, 1981; Castelot A., *Marie de Médicis. Les désordres de la passion*, Paris, 1995; Chastel A., *Art et humanisme à Florence au temps de Laurent le Magnifique*, Paris, 1959; *L'art italien*, Paris, 1982; *Le sac de Rome, 1527. Du premier maniérisme à la Contre-Réforme*, Paris, 1984; Cloulas I., *Catherine de Médicis*, Paris, 1979; *Laurent le Magnifique*, Paris, 1982; *Henri II*, Paris, 1985; *Savonarole ou la Révolution de Dieu*, Paris, 1994; Conti G., *Firenze dai Medici ai Lorena...*, Florenţa, 1909; Fasano-Guarini E., „Cosimo I de' Medici, duca di Firenze, granduca di Toscana", în *Dizionario biografico degli Italiani*; „Cosimo II de' Medici, granduca di Toscana", *op. cit.*; „Cosimo III de' Medici, granduca di Toscana", *op. cit.*; Héritier J., *Catherine de Médicis*, Paris, 1940; Imbert G., *La vita fiorentina nel Seicento*, Florenţa, 1906; Kent D., *The rise of the Medici Faction in Florence, 1426–1434*, Oxford, 1978; *Lorenzo il Magnifico e il suo tempo*, sub dir. lui Gian-Carlo Garfagnini, Florenţa, 1922; Le Mollé R., *Giorgio Vasari, l'homme des Médicis*, Paris, 1995; Lucas-Dubreton J., *La vie quotidienne à Florence au temps des Médicis*, Paris, 1958; Mariéjol J.H., *Catherine de Médicis, 1519–1589*, Paris, 1920; Méthivier H., *Le siècle de Louis XIII*, Paris, 1964; Miquel P., *Les guerres de religion*, Paris, 1980; Morassi A., *Le Trésor des Médicis. Orfèvrerie, Argenterie, Pierres dures*, Freiburg, 1964; Panella A., *Storia di Firenze*, Florenţa, 1949; Prosperi A., „Clemente VII", în *Dizio. bio. degli Italiani*; Renouard Y., *Histoire de Florence*, Paris, 1964; Roover R. de, *The rise and decline of the Medici bank*, Cambridge Mass., 1963; Rochon A., *La jeunesse de Laurent de Médicis, 1449–1478*, Clermont-Ferrand, 1963; Rubinstein N., *Il governo di Firenze sotto i Medici*, Florenţa, 1971; Spini G., „Alessandro de' Medici, primo duca di Firenze", în *Dizio. bio. degli Italiani;* Skalweit

S., „Caterina de’ Medici, regina di Francia”, în *op. cit.*; Schevill F., *The Medici*, Londra, 1950; Taborelli G., *Les Médicis à Florence*, Paris, 1981; Tenenti A., *Firenze dal Comune a Lorenzo il Magnifico, 1350–1494*, Milano, 1970; *Florence à l'époque des Médicis: de la cité à l'État*, Paris, 1968; Tuena F., Mori G., *Il tesoro dei Medici. Collezionismo a Firenze*, Florenţa, 1987.

CUPRINS

Istorie universală *Microsinteze*

Medici este un nume bine cunoscut tuturor celor instruiţi, care au citit despre vestita Florenţa. Iar pentru că istoria acestei familii este intim legată de cea a Franţei, toată lumea a auzit de Caterina de Medici, al cărei nume evocă teribila Noapte a Sfântului Bartolomeu, şi de capricioasa regină Maria de Medici, soţia lui Henric al IV-lea, cunoscut ca fiind cel mai popular rege al francezilor. În schimb, foarte puţini ştiu că aceeaşi glorioasă familie a dat şi doi papi.

Prezenta lucrare îşi propune să ofere o scurtă sinteză a istoriei acestei familii florentine care nu s-a mulţumit să-şi exercite puterea doar asupra Florenţei timp de trei secole, ci a ocupat şi tronul Sfântului Petru şi pe cel al Franţei timp de mai multe decenii.

Colecţie coordonată de ŞERBAN PAPACOSTEA,
membru corespondent al Academiei Române

În curs de apariţie:

- *NERO*
  de Guy Achard
- *SECOLUL LUI PERICLE*
  de Jean-Jacques Maffre
- *BABILONUL*
  de Béatrice André-Salvini

ISBN: 973-653-604-1

